

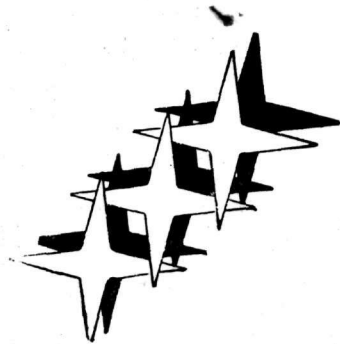
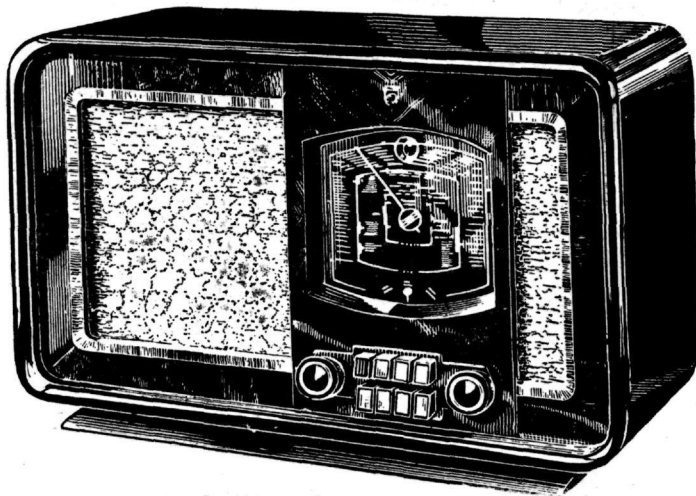
Haitse Kodu!

Jõulu-
number
1938

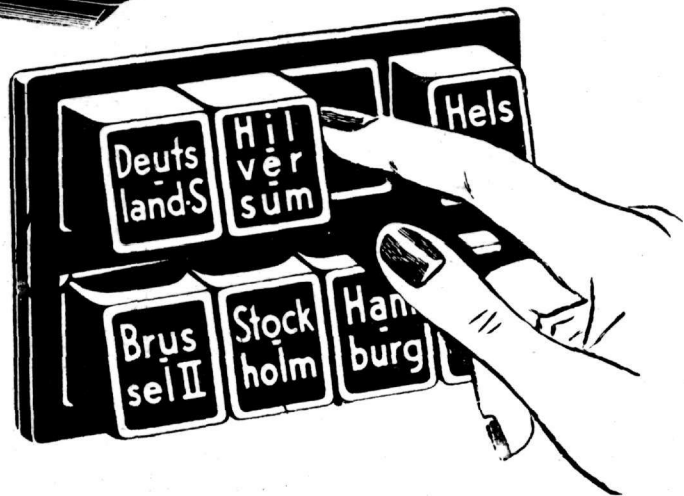
Uus PHILIPS tüüp 660

peenmehaanika tippsaavutus

Jätkub sõrmesurvesti

ja üks kaheksast valitud „lemmik-saatjast“ häälestatakse ainulaadse täpsusega naudingurikkaks vastuvõtuks. See suure tundlikkusega super, eriti väljaarendatud lühilaineosaga, teeb selle vastuvõtja moodsaimaks, suurepärasemaks 1939. a. raadioaparaadiks ja silmapaistvamaks kaunistuseks igale moodsale kodule!

- 4+2-lambiline superhet. Pre-Ampli astmega kahinate kõrvaldamiseks.
- Kaheksa survenuppu mugavamaks ja täpsemaks vastuvõtuks.
- Erakordne vastuvõtt lühilainetel, võrdses stabiilsuses teiste lainealadega.
- Viimistletud ülekandekvaliteet ja helipuhtus moodsaima lülituse ja valjuhääldaja tõttu.
- Silmapaistvalt kena ja harmooniline väliskuju päikeseskaalaga.

PHILIPS

Hind Kr. 345.- vahelduvvoolule ja alalisvoolule vibraatoriga Kr. 25.- kallim.

TOIMETUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8, Kaitseliidu Peastaabi ruumes.

Vastutav toimetaja kolonel J. Maide telefon 451-94.

Tegevtoimetaja: kapten A. Truuvere telefon ametis 451-89 ja sv. 156-a, kodus 465-01.

Väljaandja: Kaitseliidu Peastaap.

Tegevtoimetaja kõnetunnid teisipäeviti ja neljapäeviti kella 10.00–12.00.

Kaastöö arvatakse tasu alla, kui sellele tasunõudmine on peale kirjutatud. Tarvitamata ja tagasisaatmiseks märkimata käsikirju alal ei hoita.

*

TALITUS:

Tallinnas, Kaarli t. 8.

Talitus on avatud iga päev kella 9–3. Telefon 451-89.

Tellimishind aastas 6 krooni, $\frac{1}{2}$ a. 3 kr., $\frac{1}{4}$ a. Kr. 1.50, kuus 50 senti.

ILMUB KAKS KORDA KUUS

Nr. 23/24

HIND 50 SENTI

1938

SISUKORD:

Õpetaja J. Juhkental: Ärge kartke, sest maa peal on rahu.

Evall Viskel: Jõulud 1938.

Juuli Steinmann: Kui hõngvad kuused.

Les: Jõulud kodus ja võõrsil.

— Jaan Tõnisson, 70-aastane.

A. K.: Pealik A. Toompere, 50-aastane.

Dr. Kustaa Viikuna: Talupoja kultuurist.

H. N.: Elu ja surma piiril.

Kapten H. Onni: Kõvendatud Üksik Kergedivisjon Rapla sügismanöövreil (järg).

Dr. J. Port: Kodutütarde kodukaunistamise võistlustööd 1938. a. suvel.

— ju: „Jõuluks saime imet näha, vortel pandi ike pähe.“

LeHo: Kaitseliidu jõulusoovid.

J. Raudma: Kui kotermann tuleb kuivale.

Leenart Sanglepp: Kahed jõulud.

Victorien Sardou: Granaat.

— Uudiskirjandust pühadelalual.

KL pealikud!

Muudetud Sõjaväe Majandusühisuse põhikirja § 11 p. 6 järgi on Kaitseliidu üksikrühmade, eriuksuste ja teistel vastavatel kohtadel asuvail pealikuil avanenud võimalus astuda S. M. Ü. liikmeks

Loodame, et härrad pealikud kasutavad seda muudatust ja astuvad peatselt S. M. Ü. liikmeks

Sõjaväe Majandusühisus

Kauplused: Tallinnas, Tartus, Rakveres, Narvas, Võrus, Pärnus ja Viljandis

1923-1938

Avaldan suurimat tänu kodukaitsjate rohke-
arvulisele perele minu ettevõttele 15 aasta
kestel avaldatud poolehoiu ja usalduse eest.

Loodan, et kaitseliitlased jäävad ka tulevikus
minu alatisteks headeks ärisõpradeks teades,
et pakun neile alati parimat oma erialal.

Ar 938P
Kaitse

EESTI
RAHVUS-
RAAMATUKOGLU

Kaitse Kodu!

Nr. 23/24

Tallinnas, 22. detsembril 1938

XIV aastakáik

Rõõmsaid jõulupühí!

JA INGEL ÜTLES: „ÄRGE KARTKE, SEST VAATA, MA KUULUTAN TEILE SUURT RÕÖMU.“

Ärge kartke, sest maa peal on rahu!

Õpetaja J. Suhtental

Lutk. 2, 8—14.

Oli pakane talveõhtu. Maa oli kaetud pakku lumega, mis oli matnud enda alla ümbruses asunud madalad majahütid. Päikese wajuades filmapiiri taha jooksid üle avarate väljade warjud, mis järjeft pikenefid, kuid mille piirid üha tumenefid. Kõikjale asus pimedus. Ja kõik, kes päewal olid askeldades liikunud ringi, ruttasid majadesse warjule pimeduse ja pakase eest. Siin-seal hakkasid wilkuma tuleõilmad, helkides üle jätendawa lumewälja kangele. Rahu näis asuwat kõikjale.

Üksikuna kõndis metsaserval wahipostile saadetud sõdur. Ta mälestusis libisesid mööda pildid lapsepõlwe weedetud jõuluõhtuist. Ja ka täna oli jõulu-

õhtu. Ei mingit häält kuskilt. Minult lumi kriuk- sus salapäraselt astumisel. Ei suutnud nagu taludagi seda imelikku waitust, sest alles hommikul olid paunkunud püssid ja mürisevad kahurid. Aga nüüd kõik nagu furnud. Kaaslased olid läinud puhkama, ainult tema pidi olema walwel, et ootamatult ei lan- gets peale waenlane.

Meglaselt sammus ta walwepostil, kuid päewane wäjumus hakkas mõjuma. Ta toetus ühele lumest wäljaulatuwale aiale ja märkamatuks olid filmad waju- nud kinni. Nii mõnus oli mõtelda minewiku päe- wile. Talle meenus, kuidas isa jõuluõhtul oli kutsu- nud suure peretuppa kogu pere. Seal istus ema, seal olid õed-wennad. Nii hubane oli olnud soojas toas, kus kuuksel särawate küünalde walgusel kogu elu oli saanud teise ilme. Siis oli isa awanud suure piibli ja tasase häälega lugenud jõulnewangeelinmi. Ta oli lugenud karjaseist, kes õösel olid olnud õitsel. Ta oli lugenud imelikust walgusest, mis ilmnes karja- seile. Kõik see oli nii elawalt meeles.

Ei tea, kui kawa ta nii oli unistanud, kui mingi nakjatuse peale awas filmad. Kogu ümbrus oli walge. Kõrgel õhus säras täht, waenlase poolt õhku lastud rakett oli lõhkenud ja walgustas kõike.

Kui senini ka tema hinges oli olnud kartus ja hirm, siis see walgus nüüd muutus talle taewalikuks helgiks. Ja sellele walgusele nagu oleks jeltunud taewawäe hulkade laul, millest selgesti tulid kuulda- wale sõnad: „Ärge kartke, sest waata, ma kuulutan teile suurt rõõmu, mis kõigele rahwale peab saama, sest teile on täna Saaweti linnas Snnistegija sündi- nud, kes on Jeesus Kristus!“ See elamus kandis ta Jeesuse sõime juure ja ta nägi seda, kes oli tul- nud maailma, et kooks kartus ja kõikjale asuks rahu. Toibunud nägemusest, oli ta saanud uueks inime- jeks, kelle südamest oli kadunud kartus, kes teadis, et Kristus oli sündinud kõigile, tooma rõõmu ja rahu. Ja seda oli tas teinud elawaks saanud jõulu- ewangeelium, mis oli kerkinud esile lapsepõlwe mä- lestusis.

Wida mund tahawad käesolewad jõulud meilegi tna? Aga kas on meil kartust? Kas on siis rahust puudu, et seda weel wajame ja käesolewail rahupühil peakime paluma? Kindel on küll ainult see, et kar- tust on palju ja rahu vähem kui teame aimatagi. Heidame pilgu kuhu tahes, igal pool näeme kartust. Ja see on tingitud sellest, et pole rahu. Miks kannad ja oma südames pimedust, kus sepitsetakse waennõt- teid ligimese wastu? Miks ei sõanda ja astuda kaas- lase ette ja julgelt talle filma waadata? Miks kar-

ALBRECHT DURER

PUHA PEREKOND

dad ja eluraskusi ega julge neile astuda kindlalt vastu? Eks teija süngi põhjus selles, et liialt kannab endas kartust. Miks waatawad kogu maailma pilgud hirmuga vastu homsele päevale? Miks üks rahwaist kannab wiha teise vastu? Miks püütakse ulatada sõprusseawalduseks käsi, kuid teisega walmistatakse relwi, et nendega häwitada see, kellele üsja pafuti sõprust? Miks ka teiegi, kodufaitsjad, ei tohi wiiduwski jääda puhkama? Eks see kõik ole sellest, et Kristuse rahu pole wõinud tungida meie südamisse.

Sellepärast peab neilgi päewil saama elawaks hüüd: „Ärge kartke!“ See ei pea olema inimeste jook meile, waid seda peab ütleva see, kes wõib wõtta ära igafuguse kartuse. Kui meie igaihe hinge asub

Kristuse läbi kartmatus, siis on täitunud see, mida kuulutas taewa sõjawäe hulk: „Mu olgu Jumalale kõrges ja maa peal rahu, inimestest hea meel.“ Ja mida muud wajakimegi!

Et wõiks meiegi kodudesse lastuda jõulurahu, sellepärast jõuluõhtul, isad-emad koos lastega, awage tuntu jõuluewangeliium, lugege, ja te näete, see muutub teile uueks. Sealte hoowab seda jõudu, mis wiib kartuse ja toob rahu. See asub ju südamesse ja nii kannab ka seda kõikjale. Pühast perekonnast peab see jõud kanduma edasi, peab laienema, peab haarama teie, kodufaitsjate, ühise pere ja sealt tungima edasi. Ärgem siis aga unustagem, et seda saame ainult Kristuselt, kelle läbi on „maa peal rahu, inimestest hea meel!“ Amen.

JÕULUD 1938

Rahu maa peal! Nii peab kõlama hüüd tänawuskeski jõulukellade helinas. Ning kümned ja sajad miljonid inimesed Euroopas ning teisteski maailmajagudes tõepoolest tõmbavad korraks hinge ning tänavad taevast ja saatust, vaadates tagasi möödunud kahe-teistkümmenele kuule, kus paaril korral uus ja hirmsam maailmasõda seisis juba nii lähedal, et ei paistnudki enam olevat mingisugust võimalust praeguse näilisegi rahu säilitamiseks. Ning kui nüüd jõulukelladest siiski kuuleme helisevat ka neid sõnu, „rahu maa peal“, siis neis nagu heliseks ühtlasi kaasa ka ühe mõra ebakõla: sõnana „veel“, „rahu veel maa peal!“

Tõepoolest, see rahu, mis meil praegu veel on, see pole ju täiuslik rahu. See on pigem ajutine vaherahu või hädarahu, mis iga silmapilk võib katkeda. Ning pealegi pole see üldine — mitmes kohas maailmas on mürisevalt veeremas verine sõjavanker. Kauges Idas on selle jalus juba saanud surma umbes üks miljon lahinguväljadel, vähimalt niisama palju kaitsetuid lapsi, naisi ja mehi oma rahulikes kodudes frondi taga, kus neid tabas uue sõjapidamisviisi halastamatus. Teine niisama halastamatu ja sama iseloomuga sõda käib meie „rahuliku“ Euroopa nurgas, Hispaanias, kus kümned, kui mitte sajad tuhanded nälgivad lapsed peavad minema vastu juba kolmandale verisele talvele mitte sugugi jõulurahu mõtetega. Kolmandaks verekoldeks on Jeesus-lapse enese sünnimaa, kus tigea kodusõja tõttu tänawu vist peavad ära jääma isegi traditsioonilised jõulu-öö palverongkäigud Kristuse Sünnikiriku juure ja suured jumalateenistused pühade ajal. Väiksemaid tülihõõrumisi on veel mujalgi maailma nurkades ning õige mitmel maal on tunnistatud põlu ja inimväärtust alandava käitumise vääriliseks terve inimtõug...

Samal ajal käib kogu maailmas suur võidujooks riikide vahel, et kes aga jõuab endale muretseda ja valmistada rohkem ja tugevamaid relvi tulevasteks veristeks kokkupõrgeteks, mille paratamatusest on õpitud kõnelema kui harilikust ja igapäevasest asjast...

Sellises olukorras näib Petlema täht küll tõepoolest varjatuna pilvist ning udu.

Ometi on ta oma kuulutusega „rahu maa peal“ inimkonnale just kompassiks praeguselgi segasel ajal, et teda juhtida välja sõjaohtude ja -juhtude kariderohkusest. Sest ehk küll kõik need sõjakolded suitsevad ja uute sõdade ettevalmistused tahavad kogu inimsoo viia tagasi vanade halastamatute aegade juure — ometi samal ajal, ühes koleduste ettevalmistustega, on kasvanud ka nende energia, kes tahaksid maailmale kindlustada ja garanteerida rahu. Ka õiguslikel riikidel on oma ideaalid ning ilusaim nende hulgas on töö kestva maailmarahu heaks.

Aga selle „rahu maa peal“ teostamise, selle ideaali, vastu töötavad maailmas mitte ainult materjaalsed jõud. On pandud liikvele ka määratud vaimsed jõud, et tagasi paisata inimkonda nendesse süngettesse aegadesse, mis valitsesid enne Önnistegija sündi.

Kord kuulutasid pühäl ööl inglid taevast: „Teile kõigile on sündinud Lunastaja!“ Seda kuulutust, et meile kõigile on antud Kristus ja Lunastaja, on 1938 aastat inimsugu uskunud, olenemata kõigist usutüüdist ja -lõhedest. Oleme aast-aastalt elanud kaasa armastusjõu uuestisünni lihakssaamisele; meile on selle sündmuse mõtet seletanud meie vanemad ja esivanemad; oleme jutustanud oma lastele piibli muinasjuttu ikka ja jälle korduvast inimarmastusest, mida sümboolselt kujutab müsteerium Petlema laudas; oleme aast-aastalt inimsoo iga edusammu, olgu see idast või läänest, uhkuse ja õnnetundega pidanud uueks sammukekseks teel, mis peab viima meie igatsetud ja töötatud „rahu maa peal“ teostamisele lähemale.

Aga täna, 1938 aasta pärast, kuuleme, et inglite kuulutus armastuse jumala sündimisest meile kõigile — et see kuulutus olevat olnud vale. „Önnistegija,“ ütlevad mõned uued õpetused, „Önnistegija polnud armastuse jumal. Ta on raudne jumal. Armastuse ju-

mal oli inimest pehmeks ja lõdvaks muutev, degeneeriv idee haletsemisväärsetel sajanditel. Meie Kristus-jumal on tugev — ta on jõu, mitte armastuse jumal. Ta on lasknud kasvada raual ning marsib kaasa rahvaga, kes on tugevam oma jõus ja rauas! See on sõnasõnaline tsitaat selle uue ja „ajakohastatud“ usu esivõitleja kõnest ning mõnigi tänavune jõulukell, mis seni on kõnelnud armastusest ligimeste vastu, laulab nüüd kiitust sellele „jumalale, kes on lasknud kasvada raual“. Ning sellases õpetuses kasvatatakse nüüd tervete rahvaste inimpõlvi vihkamisele ja sallimatusele teiste rahvaste ja rasside vastu, oma Mina esiletõstmisele, isandlikkusele ja sulaslikkusele ühtlasi. Neile jutlustatakse koguni, et kestev rahu on rahvale hävitav, kuna sõda teda tõstvat ülimatele saavutustele.

Kuldvasika ümber on inimesi tantsinud alati. Tantsijate hulk on muutunud sedamööda, kuivõrd inimestel oli nälg vaimsete või materjaalsete varade järele. Nüüdne aga on tants raudse vasika ümber. Ta nimi on relvastumine! Seda ebajumalat kummardatakse nüüd, ta kultus on haaranud peagu kõiki rahvaid, sest rahvastekarjased on kuulutanud, et raudne vasikas olevatki see täht, mis toovad maailmale rahu ja õnne...

Ning nendega peavad minema kaasa needki, kes oma sisimas seda sugugi ei tahaks. Aga nad peavad siirduma kaasa, võtma tugevamini pihku oma püssi ja muutuma osavaks ta kasutamises, muidu tallatakse nad teiste jalge alla. Ka meie. See on paratamatuse käsk.

Lõvi ei karda lõvi, lammas ei karda lammast. Aga maailmas inimene kardab inimest ja rahvas rahvast. Ent see inimese kartus inimese ees ja rahva hirm rahva ees pole mitte ainult sõdade, vallutuste ja majandussõdade ning nende ootamise tagajärg — ei, see kõik on põhjus sellele seisukorrale, milles inimkond on 1938 aasta kestes klammerdunud.

Aga eales ei tule rahu — ei poliitilist, sõjalist ega majanduslikku —, niikaua kui püsib inimese kartus inimese ees ning niiviisi mitmekümnelmiljonilised rahvamassid on mõjutatud hirmust.

Ometi pole Petlema täht veel läinud looja igaveseks: ometi on veel maailmas peagu igal pool kartmatuid, kes armastuse jumalat kaitsevad relvastumise hullumeelsuse vastu, vihkamist õpetamise vastu, Kristuse laimamise vastu, nagu oleks ta rauda kasvatav jumal. Nende kaitsjate hulk on küll vähenenud, aga nende julgus ja algatustahe mitte, nemad olid ka mööduval aastal need, kes mitmelgi korral pidurdasid sõjavankri veeremahakkamise, hoidsid kogu inimsugu vastastikusest ja üldisest verevalamisest. Nad on rahu saadikud, parema tuleviku saadikud. Neile on saatus annud suure ülesande — lasta praeguselgi pimedal ööl Petlema tähel heledalt paista. See väikene hulk kannab mineviku ideaale tulevikku. Temal on palju tundmatuid sõdureid kogu maailmas ning oma südames on seda ka igäüks meistki: võitleja universaalse inimarmastuse uuestisünni eest, võitluseks selle kuulutuse eest, mis inglite poolt 1938 aasta eest Petlema väljadel karjaste kaudu toodi kogu inimsoole — „rahu maa peal!“.

Eevalt Viskel

Kink, mis rõõmustab Teid terve aasta, on „UUS EESTI“ tellimine

Iga päev parim valik — aastas 3600 suurt lehekülge — põnevaid uudiseid, huvitavaid ja asjalikke kirjutusi ning tarvilikke kuulutusi

Kui hõngvad kuused...

Külmad, ebamugavad, vaenulised inimolendile on sügistasve hämarad päevad ja kottpimedad ööd. Kas varjab hiigla nahkhiir tiibadega valgust? Kas tekivad otsatuid halle pilvi nõiarüü lehvivad, lipendavad hõlmad?

Seisab inimene igapäevsuse masinvärgi juures nagu sõdur postil: ei tohi liigutada kätt ega jalga, ei söandata vaadata kõrvale. Ammuigi mitte ei tunne ta end mugavalt.

Kuid vaata! aknale ilmub haljas kuuseke siin ja seal. Kүүnladki küljes... Öhus keerlevad õrnad lumihelbed.

See kõneleb lähenevaist pühadest; puhkusest, rakmete eemaldamisest, isiklikust vabadusest...

Aiva naeratad õndsalt jõulude meenudes. Naudid mõttelise avansina pühadenaudinguid, olgu need kuitahes väikesed ja lihtsad.

Salapärase pakenditega liiguvad tänavail mehed ja naised. Ning lapsmaimudki...

Rõõmu, üllatust kannavad nad kaenla all, põues ja käes.

Mitte vääriskivid, kuld ja hõbe pole see alati, vaid harilikult palju odavamad, tavalised tarbeasjakesed, kirev pуди-padi.

Ei sõltu ju rõõm ja üllatus kingi hinnast, vaid kinkijate sõprusest ja hingesugulusest.

Neid vääristundeid avaldamegi üksteisele jõulude puhul, muutudes seesmiselt kuninglikrikkaiks.

Pühademeeleolu on habras ja õrn nagu liblika-tiib: värv kaob hoolimatult käe puudutamisel kohe.

Ometi on sel meeolul suur tähtsus meie hingelise tasakaalu hoidmisel, meie elujõu värskendamisel ja säästmisel.

Vähe räägitakse sellasest säästmisest. Sellest peaks rääkima kõigile kuuldavalt ja sagedasti.

Ultratsiviliseeritud hiiglalinnade saatust näitab meile vaimse tasakaalu kaotamise tont selgesti.

Ebaterve võistluse õhkkonnas nii mõnelgi alal elab ja kasvab tänapäeva inimene. Tempo piitsutab teda armutult. Hingetuna, higisena, porisena saabud sihile ja näed: sihiks oli vaid petlik sootuluke, mis ei soojenda kedagi, ei valgusta ümbrust, vaid taandub eemale, ahvatledes uuesti meeltult tormama.

Ei seisa üksiku võimuses aeglustada elutempot. „Karusell saab ikka keerlema.

Jõulurõõm...

Meil peab jätkuma meelekindlust ajutiseks mahatulemiseks sellelt „sõidukilt“.

Eemaldagem avaliku elu turult pühade puhul omaenda kodusse südamelähedaste, armsate ja omaste hulka.

Kodus mõtiskledes, endasse süvenedes tajume lihtsat taaskorduvat müsteeriumi: haljas kuusk, paar küünlakest, mõni kuldlõng, ja — sulab, pehmeneb inimsüda...

Usub meeleldi imesid, taevasi ja maisi.

Usub pöördevõimalust omaenda olemuseski.

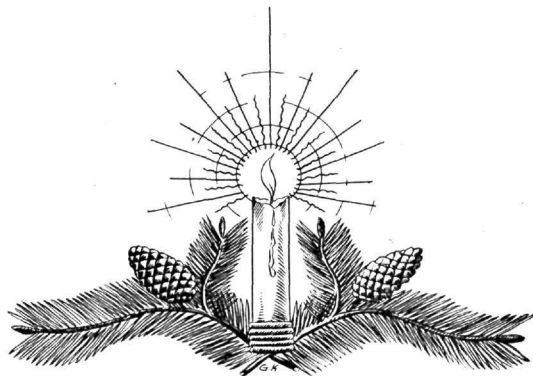
Halja kuuse all jõuluküünalde helkides ongi maailmas lepitatud palju vaenlasi. On uuesti sõlmitud ehtsaid armastussõlmi, on tunnetatud õigeid isa- ja emakohustusi ning otsiva, heitleva noorurina kinnitatud ankur igavesti-püsivasse kaljusse, mille nimi on — kodu.

Nagu jõulude ajal kõik aknad on tulvil tuld ja sära, nii on elu õigest punktist vaadatuna tulvil ilusaid algeid, kauneid võimalusi nagu säravaid aardeid, mis ometi pole käegakatsutavad, ostetavad ega müüdavad.

Tee sellaste aarete juure avaneb meile mitte keerlevail, kisavail, tolmuseil äripäevil, vaid suure ideega pühitsetud, tavalisusest esile tõstetud päevadel.

Unes ja ilmsi näeme parimat, õilsamat elu jõulude ajal, mil kõigis elamuis hõngab haljas kuuseke, igaviku sümbol, heljub, vilgub värisev küünlatuli ja sulab intiimses soojuses inimsüda...

Juuli Steinmann

Meie kõik ootame jõulusid. See ootus on nii tugev, et sellele alluvad kõik — vanad ja noored, see ootus on haaranud meid juba lapsepõlvest peale ja püsib tänapäevani.

Jõuludest on saanud meie suurimad perekondlikud pühad. Keset pilkast pimedust ja talve kõige sügavamast ajajärku, tihti pakasega ja hangedesse maetult, on jõulud kujunenud nendeks rahulikeks pühadeks, kus kõige suurema mõnutundega istutakse kodus, oma perekonna keskel, jõuluküünlaist heleda valguselätte ning soojaskõetud ahju juures, ning mõnuldakse täie hingega jõulude pühalikkuse ning rahulikkuse üle.

Jõulude kristlikku tähendust oleme meie õppinud tundma lapsest saadik. Meie oleme harjunud ka uskuma, et jõuludega pühitsetakse valguse võitu pimeduse üle, s. o. elava looduse taaspuhkemise võidulepääsemist.

Jõulude sügav tähendus kristlikus maailmas on tõstnud need teiste pühade seas esikohale. Eriti seda aga meil, põhjamaail, kus jõulukuuse sätendav sära on saanud mingiks suureks ja pühaks kultuseks.

Jõulude vastu hakatakse valmistama juba õige varakult. Pereemad hakkavad muretsema ja askeldama juba nädalaid enne jõule ja laste tillukesed mured — kingituste saamise ja andmise ootuse ärevus, — ulatuvad juba kaugele enne jõulupühi.

Kui saabub siis ükskord jõululaupäev ja kui kõik ettevalmistused jõulude vastuvõtmiseks on tehtud, siis saabub ka ühtlasi kõige rahulikum ja õndsam silmapilk jõulude ootel: pühalik jõululaupäeva õhtu. Võib julgesti ütelda, et ei ole teist säärast päeva aastas kui on seda jõululaupäeva õhtu, kus peagu kõik inimesed rahulikult kodus istuvad. Juba jõululaupäeva päeval algab too imelik ja rahutu tõttamine kodude poole. Igaüks püüab oma igapäevased askeldused võimalikult ruttu endast maha raputada, kaupluste uste taga näeme meie veel viimaseid hiliseid ostjaid ja siis kaovad needki pambud ja pambukesed kaenlas kiirel sammul oma kodudesse, kus neid ootab säravate lastesilmade kõrval pühalik ja südamlik jõulurõõm.

Ilma jõulukuuseta ei ole jõulupühi. Roheline kuusk, ehitud säravate küünaldegaga ja rohkete ehetega, on jõulu meeoleolu keskuseks. Temast hoovab välja seda sü-

damlikku hõngu, mis meie nimetame jõulupühade rahulikuks ja vaikseks harduseks.

Ainukene käik, mis jõululaupäeva õhtul sooritatakse, on käik kirikusse vaikselt rõõmupalvusele. Jõululaupäeva õhtul on kirikud rahvast tulvil nagu ei kunagi teisel ajal. Ja kirikuga õieti algabki jõulude õige saabumine kogu kristlikus maailmas.

Istudes hiljem õhtul küünlasäras sätendava jõulupu juures ja tundes rõõmu ümbritsevaist õnnelikust nägudest ja sellest rahust, mis hoovab jõululaupäeva õhtu meeolust, tunneb end igaüks vabana, muretuna ja õnnelikuna, suutmata oma mõtteid kõita millegi muuga kui jõuluõhtu kallide ja kaunite meeolude külge.

Jõulud kodus — need on õiged jõulud.

Aga pühade ajal sooritatakse ka külaskäike, isearanis teisel ja kolmandal pühäl, kus perekonnad avavad oma ukseid vastastikuseks läbikäimiseks. Siin hakkab juba hardus taganema lusti ja ilutsemise ees ja rõõm kaunidest talvepühadest pääseb täiel määral võidule. Kui on ilus talveilm, siis on jõulupühade ajal kuulda rohkesti mahedat ja kaunist aisakellade kõlinal, mis mõjub oma imekauni helinaga meile, põhjamaalasele, nagu mingi nõiduslik sümfoonia. Jõulud ja kuusesära, jõulud ja lumehanged, jõulud ja saanisõit, jõulud ja kaljakapad ning vorstikuhilad — aitab vist juba nendest iseloomustustest, mis määravad ära meie põhjamaiste jõulude omapära.

Aga on ka veel teisi jõulusid — jõulud kaugel võõrsil ja eemal kodust. Neid jõulusid, üteldakse, on kõige raskem üle elada. Igatsus põhjamaise talve ja haljenud kuuse järele teeb jõulude pühitsemise põhjamaalasele kaugel lõunas raskeks ja rusuvaks. Mis on jõulud ilma roheline kuuseta ja ilma talveta? Meiegi siin nuriseme, kui ei tule jõuluks lund ega talveteed.

Õnnelikud on need, kes saavad olla jõulude ajal kodus, sest jõulud on perekondlikud pühad ja jõulude ajal muutuvad meile kodud nii armsaks ja hubaseks nagu nad olid meile juba samal ajal meie varajases lapsepõlves.

Les.

JAAN TÕNISSON 70-aastane

22. detsembril s. a. pühitseb Kaitseliidu Vanematekogu ja Riigivolikogu liige Jaan Tõnisson oma 70. sünnipäeva.

Jaan Tõnisson sündis 22. detsembril 1868. a. Viljandimaal Viljandi vallas Mursi talu omaniku pojana. Alghariduse sai ta kohalikus küla- ja kihelkonnakoolis, kus C. R. Jakobsoni austajana oli tal õpetajatega kokkupõrkeid, mille tagajärjel ta hiljem siirdus Viljandi alg- ja kreiskooli. Lõpetas Tallinnas 1888. a. gümnaasiumi, mille järele astus Tartu ülikooli õigusteadust õppima. Ülikooli lõpetas J. Tõnisson 1892. a. cand. jur. astmega. Juba üliõpilaspõlves oli J. Tõnisson tuntud ägeda rahvuslasena, kellena ta on sammu nud ka läbi oma senise elutee. 1893. a. astus J. Tõnisson ametisse „Postimehe“ toimetusse, kus ta töötas enese üles lehe peatoimetajaks ja omanikuks, missugusel kohal ta püsis kuni 1935. a. suveni.

Juba oma avaliku tegevuse esimesist aastast peale püüdis Jaan Tõnisson kõikjal õhutada ja julgustada eesti ühiskonda isetegevusele majanduslikul ja kultuurilisel alal, olles selleks juhtivalt tegev reas organisatsioonides. Nii arendas ta Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimehena kahekümne aasta jooksul (1898—1918) selle organisatsiooni kogu Eesti põllumeeste seltside keskuseks, kust lähtusid algatused ja hüüdsõnad üle maa. Suurt tähelepanu on Jaan Tõnisson osutanud ka ühis-

tegelikule liikumisele, millist tööd hinnates valiti ta 1935. a. kevadel Tartu ülikooli ühistegevuse eraõppe- tooli professoriks. Tähtsat osa on Jaan Tõnisson etendanud ka Eesti karskusliikumises.

Alates oma rahvuskultuurilist tööd „Postimehe“ toimetajana, kujunes Jaan Tõnissonist aastate jooksul suurim rahvuspoliitilise loiduse ja oportunismi materdaja, missugust võitlust ta jatkas teadlikult kogu Vene valitsuse kestel.

Juba 1906. a. valiti Jaan Tõnisson Liivimaa talu- poegade esindajana Vene riigiduuma liikmeks, kus ta n.-n. „Viiburi“ üleskutsule allakirjutamise tõttu sattus Vene võimudega vastollu, kusjuures ta isegi tagandati „Postimehe“ toimetaja kohalt ja mõisteti 3-ks kuuks vangi.

Vene revolutsiooni puhkemisel valiti Jaan Tõnisson demokraatliku erakonna esindajana Eesti Maa- nõukogu liikmeks, kellena ta töötas selle laialisaatmi- seni 1917. a. novembris. Enamlaste ajal oli Jaan Tõnisson, nagu paljud teisedki Eesti avaliku elu tege- lased, sunnitud minema maapakku, kus ta tegutses mit- mes riigis Eesti välisdelegatsiooni liikmena.

Eesti Ajutise Valitsuse võimulepääsmisel oli Jaan Tõnisson selle portfelliga ministriks. Asutava kogu kokkuastumisel sai Jaan Tõnissonist Eesti rahva- erakonna juht.

1919. a. novembrist kuni 1920. a. juulini oli Jaan Tõnisson peaministriks, kellena tal tuli juhtida Vaba- riigi Valitsust raskeis oludes pikaleveniva Vabadus- sõja ajal, mille õnelikku lõppu aga tähistas tema ajal sõlmitud Tartu rahu.

Jaan Tõnisson on olnud kõikide Eesti rahvaesin- duste liige, mitmel korral Riigikogu esimees. Det- sembrist 1927 kuni detsembrini 1928 oli Jaan Tõnisson Riigivanem, tehes sellena 1928. a. lõpus külaskäigu Rootsi kuningale. Teiskordselt oli Jaan Tõnisson Riigivanemaks 1933. a., olles vahepeal (1930—1932) vä- lisministriks ja Eesti delegatsiooni juhiks Rahvaste- liidus.

Jaan Tõnissoni Vabariigi Valitsuse juhiks olemise ajal viidi läbi Eesti krooni ümberhindamine, maantee- de, siseveeteede, sadamate, Peipsi järve pinna regu- leerimise ja Tartu-Petseri raudtee ehitamise sea- dused.

1928. a. valiti Jaan Tõnisson Tartu ülikooli au- doktoriks.

Vähe on meie avaliku elu tegelaste seas neid ini- mesi, kes on võinud 71. eluaasta künnisel veel nii noorusvärskena ja elujõulisena oma suurele elutööle tagasi vaadata.

Kaitseliidu Vanematekogu liikmena on Jaan Tõnis- son ka meie kodukaitse mõtte arendamisele südilt ja südamest kaasa tunnud.

Soovime juubilarile tema kõrgel sünnipäeval palju õnne ja pikka iga endiseks nooruslikuks tegutsemiseks tulevikus.

Pealik A. Toompere 50-aastane

17. dets. s. a. pühitses oma 50-dat sünnipäeva K. L. Saarde malevkonna pealiku abi Ants Toompere. Juubilar on sündinud 17. dets. 1888. a. Voltveti vallas. Osa võtnud maailmasõjast ja Eesti vabadussõjast. Tee-

ninud Eesti sõjaväes mitmel ametikohal sõjaväeametnikuna ja hiljem 2. divisjoni tagavarapataljoni asjaajajana ja majandusülema abina. Oma viimisel teenistuskohal sõjaväe S. Ü. O. majandusülemana arvatud erru 1. sept. 1924. a.

Elama asudes kodukohta on algupest aktiivselt kaasa löönud Kaitseliidus, olles Saarde malevkonna asutajaid. Tegutsenud malevkonna asutamisest alates malevkonna majanduspealiku kuni k. a. maikuuni, millisest ajast on määratud K. L. Saarde malevkonna pealiku abiks.

Ants Toompere on kogu oma vaba aja, mis on üle jäänud tema kutsetööst, pühendanud malevkonna elu ülesehituseks, iseäranis tema majandusliku aluse kindlustuseks. Eraelus tegeleb juubilar ärijuhina Saarde Majandusühisuses, olles ühtlasi E. T. K. revisjoni-komisjoni liige.

Ants Toomperele on teenete eest Kaitseliidus anetatud Valgerist ja Kotkarisi Kuldrist.

Juubilarile soovib õnne edaspidiseks suureks tööks ja paljude ilusate eeskujude andmiseks meie tuleva kindla kodu püsimiseks Saarde malevkond.

A. K.

AINULT
kr. **195.-**,
kui kasutate selleks ARE kvaliteet-raadioaparaati „Tuuslar“ või „Menuett“

Elektrotehnika Tefased A/S ARE
Tallinn, Reimanni 11, tel. 316-59 ja 300-30

Soome Vabariigi 21. aastapäeva puhul viibis külalisena Eestis Helsingi ülikooli dotsent ja Soome keeleuurimise arhiivi abijuhataja dr. phil. KUSTAA VILKUNA, kes pidas Tallinnas korraldatud Soome Vabariigi aastapäeva aktusel huvitava kõne teemal „Talupoja kultuurist“, mille toome alamal täielikult, kuna see huvitab kindlasti ka meie lugejaid.

Eesti ja Soome talupoegade ajalooline saatus on olnud mitmeti erinev, kuid nende elu, töö ja võitluste tulemus on siiski üks: nad on säilitanud Eesti eesti-pärasena ja Soome soomepärasena. Teised seisused on kergesti vahetanud oma keelt või see on juba algusest peale olnud võõras. Kuid talupoeg on visalt pidanud kinni oma keelest ja kodukohast. Eesti ajalooa tutvudes peab alatasa imetlema seda, kust on ammutatud see jõud ja sitkus, mille abil see rahvas on püsinud eesti rahvana, kuna ju isegi Soomes on mitmel korral pingutatud jõude äärmuseni, kuigi seal talupoeg on alati olnud vaba ja teatud mõttes on alati olnud liidus kõrgeima valitsusliku võimuga, kuningaga, vastukaaluks võimuahnele ja orjastamishimulisele aadlile.

Kuid hinges on eesti talupoeg suutnud end siiski hoida ja ühtlasi ta on loonud selle, mis Eestis on kõige eestilisem, kõige omapärasem. Samuti on lugu ka Soomes. Mis meil seal isadelt päritud kultuuris on kõige omapärasem (ehtsam), see väljendub just maadharivate talupoegade poolt omaksvõetud ja nende poolt kantud rahvakultuuris. Tõsi küll, suur osa kogu meie kultuurist on ühine rahvusvaheline vaimne ja materiaalne omandus, kuid iga maa on vajutanud ja vajutab sellele oma rahvusliku pitseri. Ja just nimelt paigalasu, oma põllust elatuv talupoeg on see, kes on sooritanud selle ühtlaseks sulatamise ja rahvuslikuks muutmise töö. Tema elujuured on kõige sügavamal selles maapinnas ja tema on loonud kultiveeritud maastiku, kultuurmaastiku.

Ei ole sugugi juhus, et ladinakeelne sõna *cultura* esialgu tähendas just maaharimist, põllundust; praegusel ajal sama sõna — kultuur — on kogu arengu, ha-

riduse ja vaimse kultiveerituse summa. Selle ladina „*cultura*“ tähenduse määratu laienemine on olnud loomulik, see põhjeneb tõsiasjaoludel; selles väljendub sügav tõde inimliku arengu tõelisest aluspõhjast ja seda kandvast jõust.

Küti ja kaluri valitsemise all laas jääb edasigi laaneks. Tema tegevus ei jäta jälgi loodusesse. Ükski järeltulija ei või teada, kui sageli ja kuhu ta lindude jaoks oli seadnud oma püünise või missugustel kalapüügikohadel ta oli vedanud noota. Saaki taga ajades ta muudab sageli oma elukohta; tema tulease sammaldub ruttu ja noodavaiad kõdunevad ning uhitakse laiali lainete poolt. Ümbritsev loodus püsib tema tegevusest hoolimata samasugusena kui see on olnud tuhandeid aastaid.

Hoopis teisiti on asi, kui end maast elatav inimene kuhugi elama asub. Tema raiub metsa, ta harib maad, ehitab palkidest tugeva maja; tema ja ta pere elavad aastast aastasse ühel kohal. Isa asemele astub poeg, sugupõlvad vahetuvad, viljamaad laienevad ja talu saab järjest kindlama aluse. Inimkäte kultiveerimistöö jäljed hakkavad püsivalt paistma looduses. Endine metsik, asustamata maa on selles suhtes alla heidetud — või õigemini tõstetud kultuurkohaks, kus tööd tegev inimene elab ja jätkab oma sugu. Seal on tal alatine kodu ja koht, mis kujuneb ta usulise, kunstilise ja ühiskondliku loomistungi lähtekohaks. Ja mida kauem ja hoolsamini üht ja sama maakohta haritakse, seda viljakandvamaks ja usaldatavamaks see muutub. See suudab elatada ikka rohkem ja rohkem perekondi. Tekib asundustsentrumid. Üks osa rahvastikust võib juba hakata spetsialiseeruma eri ametialadele, kui on juba moodustatud küllalt jõukas ümbrus, kes vajab spetsiaalsaadusi ja sel

moel võimaldab erialade edasiarenemist. Lõpuks jõutakse välja linnadeni, tehasteni ja ametkondadeni. Kuid ikkagi jääb kõige loomulikumaks lähtekohaks ja kõige harmoonilisemaks ühiskondlikuks algteguriks end maast ja karjast elatav talupoeg, kes saab omal jõul hakkama ja suudab aidata teisi.

Meie, nüüdse aja inimeste, silmad on uusima aja suurte tehniliste saavutuste ja kõigil aladel ratsionaliseeritud eluvormide imetlusest nii pimestatud, et meil on raske mõista ja õigesti hinnata endiste põlvede kõige igapäevasemaidki eluvorme ja neid kandvaid tegureid, või, teiste sõnadega, kõike seda vana pärandust, mis kuulub tõelisse talupojakultuuri. Rahvakunst, mis siin Eestis on eriti kõrgel tasemel olnud just rahvariiete ja kudumistööde alal, on juba aastakümnete eest hinnatud alalhoidmise vääriliseks. Muuseumidesse on jõutud koguda palju ilusat silmarooga, puulõikeid, kootud esemeid, ja mõned rahvakunsti tooted, nagu seinavaibad, vaibad ja teatud mööblitüübid Soomes ja rahvariided Eestis on oma sisemise väärtuse mõjul isegi hakanud uuesti vallutama endale kohta ja kõige moodsamadki kodud on nende abil võitnud juure palju meeldivust ja tasakaalukat ilu.

Samal viisil uuesti elluäratavad ei ole aga muud talupojakultuuri vana argipäevase osa esemed, tööriistad ja põlluharimisvahendid. Kuid selle eest need on väga väärtuslikud ja huvitavad kultuuriajalooliselt. Need on tähtsad dokumendid kaugest minevikust ja need toovad valgust maa ajalukku sageli hoopis paljuütlevamalt kui mõne ametivõimu koostatud nimestik või kohtu-

sekretäri poolt ülespandud paragraaf, mida harilikult arvestatakse ajaloolistes uurimustes. Maakirved, labidad, adrad, äkked, sirbid, vikatid, vardad ja sarjad on igivanad põlluharija igapäevased käejatkud ja relvad, milledes peitub tema töö tuum ja üdi. Need ei ole mingisugused lühiealised ühepäeva-liblikad ega silmale meeldivad inimhinge loomingud, vaid need on karmid, lihtsad, läbi ja läbi praktilised ja alati vajalised esemed, millele kauaaegne tarvitamine on annud kindlad aastasadade jooksul väljakujunenud vormid. Ja julgeme isegi väita, et need sageli on olnud arengu tippsaavutused omal alal, nii uskumata kui see võibki tunduda.

Üheainsa näitena lubatagu mul mainida kas või vana halli savist atra, põllumajanduse keskseimat töövahendit, mis on muutunud nagu talupoja sümbooliks. Eestis võime eraldada kaks adratüüpi: konksutaoline v a n n a s a d e r saartel ja Läänemaal, h a r k a d e r mujal mannermaal. Mõlemale leidub vastavaid ka Soomes. Uurijad on suutnud tõendada, et esimene neist, v a n n a s a d e r, on igivana, samuti on vana ka h a r k a d e r, kuid see on siiski olnud ekspansiivne ja on vallutanud levikuala vannasadra kulul. See tüüp on levinud Eestist Soome juba varakult, umbes 12. sajandil. Kuid Soomes see on suuremalt osalt palju primitiivsem kui siin. Mitmed saksa uurijad ongi pidanud seda kõige primitiivsemaks algadraks. Kuid asi näib siiski olevat üllataval kombel just ümberpöördud: kõne all olev harkader oli omal alal arengu tipp. See oli nimelt eriline suurpõllupidajaile vajaline metsamaade ader ja oli arendatud just vastavalt oma tarvitamisümbrusele.

Soome idülliline talvemaastik.

Te teate väga hästi, et Eestis kaua aega tagasi suur osa viljast saadi alet põletades, — kündes ja külvates lopsakaid metsamaid. Selles töös harkader oli palju otstarbekohasem kui vana vannasader, millega künti väikesi kodupõlde ja lähedalasuvaid kütisemaid. Alepõletamine ja kütisetegemine arenes suurmajanduseks endiste väikeste kodupõldude läheduses asuvate võsastike asemel. Niisugusena see levis Karjalasse. Koos sellega tuli sinna ka uus adra- ja sirbitüüp. Soomes hakati alet põletama ka suurtel okasmetsaaladel, igivana-des männikutes, kõvadel nõmmemaadel, kust võeti ainult üks lõikus. See oleks olnud peaaegu võimatu, kui kütisetegijail ei oleks olnud tarvitada niisugust atra, millega võis künda metsamaad, mis oli täis kände, juuri ja kive. Kuid harkadra abil see oli võimalik, eriti kui selle areng Soomes jätkus ja silmas peeti veelgi halvemaid maid. Välimuselt muutus ader ikka primitiivsemaks, kuid ühtlasi ka järjest otstarbekohasemaks. Selle sirged hargid ei tunginud juure alla ja ei jäänud kinni, vaid takistuse ette tulles laskusid pikkade roomadega varustatud aisad hõlpsasti allapoole ja pära hüppas üle juure. Kuna aisad sealjuures olid lühikesed ja seisid üksteisest kaugel, võis kündja pöörduda atra peaaegu igasse suunda, ilma et hobusel seejuures oleks tarvitsenud pöörduda. Hargid on otstarbekohased maapinna kündmisel ka kõige väiksemal maalapikesil, sest need ei jäta ligipääsmatuski kohas maad puudutamata, nagu seda teevad teised adratüübid, vaid künnavad maa üles viimse veereni isegi kivide ja kändude ümbert.

Ühenduses harkadra levikuga Karjalas tulid karjalastest suured alepõletajad ja Soome asustajad. Nad olid nüüd tule, kirve, harkadra ja tehnilise oskuse abil võimelised tegema endale põllumaad kuitahes toorest ja kõvast metsast. Algas suur asustamata maade jätkuv vallutamine. Sündis Savo, asustati hämelaste laaned Kesk-Soomes ja veelgi enam põhja pool. Ei jatkunud veel sellestki. Mindi isegi Skandinaavia põlis-metsadesse, metsadesse, mille veerel rootslased ja norralased olid elanud mineviku hämarusest saadik, ometigi julgemata tungida neisse. Kuid 400 aasta eest neise julgesid tungida soomlased, kes muutsid põlluks tähelepanuäratavalt suure osa praegusest Kesk-Rootsis ja Kagu-Norrast. Aga see asustamata maade vallutamine ei piirdunud veel isegi sellega mitte, vaid paljud rändasid veelgi kaugemale, kuni Põhja-Ameerikani, kus nad esimestena asustasid Delawere-jõe oru Filadelfia läheduses, mille asustamise 300 aasta juubelit hiljuti pühitseti suure pidulikkusega. Ja selle määratu suure asustamata maa kultuurile vallutamise üheks tähtsaks tehniliseks jõuks oli lihtne harkader ja selle truu kaaslane karuäke. Kuid et harkader metsaste ja kiviste maade adrana veel tänapäevalgi on tippsaavutus, seda tõendab see, et Rootsis on külvatavate metsamaade jaoks hiljuti konstrueeritud ja kõige otstarbekohasema tarvitusele võetud eriline metsaader, mis ei ole midagi muud kui koopia sealsete metsasoomlaste harkadrast.

Nende vana talupojakultuuri illustreerivate ja nende tähtsust selgitavate esemete kirjeldust võiakse hõlpsasti jätkata ja näidata, kuidas paljude nende aja-

Heinamaale...

lugu, nagu näiteks vikatite, sirpide, sarjade ja veskite oma selgitab otse ootamata suurel määral meie kodumaa kultuuriajalugu. Eriti meelitiv oleks käsitleda eesti talumaja ehituse ajalugu ja näidata, kuidas seegi on kauaaegse ja järjekindla arengu tulemus ja eriti otstarbekohane saavutus sel alal, mis talupoja seisukohast on kõige praktilisem. Kuid nende esitlemine ei ole kohane praegusel pidulikul sündmusel.

Olen vaid tänasel Soome tähtpäeval ja siin koos oleva hiilgava kuulajaskonna ees tahtnud juhtida tähelepanu nendele suurtele rahvuslikele väärtustele, mis igapäevases talupojakultuuris on meile päranduseks jäetud, nendele asjadele, millest me ei tohi mööda minna, kui tahame oma ajaloost leida seda, mis on meie oma, et luua sellelt aluspõhjalt uut rahvuslikku kultuuri.

Ajaloouurimus on seni olnud rohkem keskendatud sõjalistel sündmustel, valitsuslike asutuste tegevusel või üldse n.-n. riiklikul ajalool või jällegi isiku ajalool kui kollektiivse kogu — rahva — kultuuriajalool. Kuid viimasena mainitud alal on asutud vähehaaval tööle ja leitud selle kõige argipäevasemastki osast rohkesti uusi väärtusi, mis üllatavalt kirkalt valgustavad meie rahva minevikku ja rikastavad meid teadmistega sellest ajast.

Võiakse muidugi tähendada, et niisugusel vana talupojakultuuri esiletoomisel on ainult teaduslik huvitavus. Kuid lihtsalt nii see asi siiski ei ole, vaid just praegusel ajal sellel on ka märgatav praktiline tähtsus. Avastatud uued väärtused on kujunemas meie rahvusliku uhkuse objektideks, need kindlustavad meie usku oma rahva tulevikku. Need teevad eestlased aina eestilisemaks ja soomlased järjest soomelisemaks.

Soomes on käesoleva aastasaja esimesest aastakümnest alates harrastatud lisaks kõigele varem sooritatud rahvalalgustustööle n.-n. kodukohauurimist, s. t. oma kodukoha igakülgset tundmist ja sellele viivat kogumist ja uurimistööd. Enne maailmasõda oli see tegevus väga elav, kuid sõja-aastad katkestasid selle mõneks ajaks. Seevastu aga viimastel möödunud aastakümnetel on töö sel alal olnud elav. On näiteks asutatud rohkel arvul kohalikke muuseume, milledest suurem osa asub maal

kihelkonnamuuseumidena. Nende kohalikkude muuseumide teaduslikuks ja tegelikuks juhatajaks on moodustunud Soome Muuseumide Ühing (Suomen Museoliitto). Väga mitmed kihelkonnad on lasknud koostada oma kihelkonna ajaloo ja mitmete kihelkondade ajalugu kirjutatakse praegu. Kohapealsete kodukoha-uurimisühingute tööd juhatavad maakondade kaupa Maakonnaliidud (Maakuntaliitot), mille tegevusala on väga laialdane. Need hoolitsevad nimelt ka praktiliste ülesannete eest, lühidalt, üldse kõige eest, mis kuidagi võib tõsta maakondlikke väärtusi. Maakonnaliidud kirjastavad ka kihelkondade ajalugusid, milles on eriti tähelepanevad koht antud just talupojakultuuri käsitlevale uurimistööle. Teenäitajaks teistele on olnud Päris-Soome Maakonnaliit, asutatud aastal 1927. Hiljuti on asutatud ka ülemaaline talupojakultuuri sihtkapital, mille eesmärgiks peale teaduslikkude ülesannete on „äratada noores põlves kiindumust vanasse rahvakultuuri ja esi-isade poolt sooritatud töösse ja edendada sellel põhjendavat uut talupojakultuuri.“

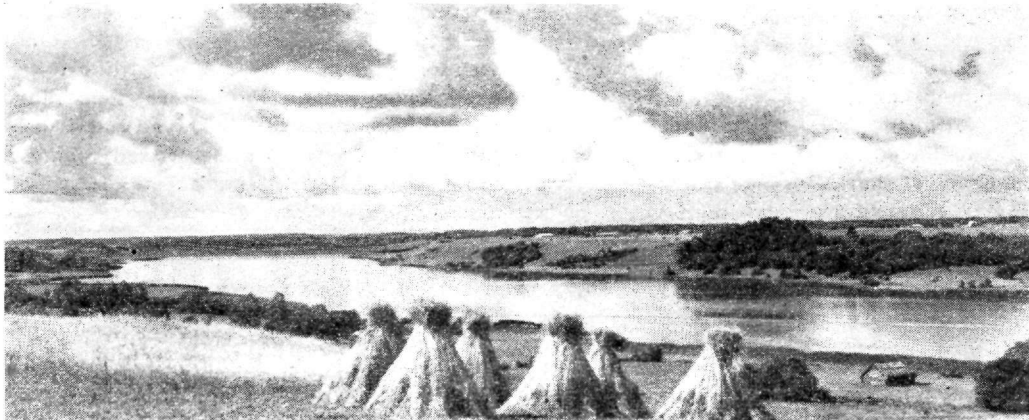
Eriti suur tegelik tähtsus on seesugusel teaduslikul rahvavalgustustööl olnud ja saab edaspidigi olema maa-rahva sidumises järjest tugevamini oma kodukoha ja pärandustalude külge. Tung maalt linnadesse on eitamatu fakt, mis üldise elutaseme tõusmisega näikse veelgi suurenevat. Selle ebaterve nähtuse vastu võitlemises on üheks heaks vahendiks kodukoha väärtuse tõstmine ja kestva traditsiooni tähtsuse rõhutamine.

Suurt poolehoidu on Soome talurahva hulgas viimasel ajal leidnud n.-n. sugu(võsa)diplomid, mida käesoleva aastakümne jooksul on põllumeeste seltside kaudu jagatud põllumajandusnõustustega ühenduses korraldatud „tööpidustustel“ umbes 1600 tükki. Neid on antud niisugustele taluomanikkudele, kelle suguvõsa on vähimalt 200 aastat pidanud sama talu. Erilised uurijad on koostanud maaomanduspaberite põhjal sugukonna uurimusi, milledele siis on antud ilusa diplomi välimus. Niisuguse diplomi saanud talude lapsed tahavad jääda isadelt päritud talu ja pidada neid maid hästi haritud maadena. Silmapaistvamaid märke on jagatud näiteks Hämes, nimelt ilusasti väljalõigatud tuulelippe, milles on see aastanumber, millest alates kindlasti teatakse,

et talu on kuulunud samale suguvõsale. Kui talu müüakse, tuleb lipp maha võtta.

Soomes on juba mitmel moel võidud konstateerida niisuguse eelkirjeldatud töö positiivseid tulemusi. Näiteks mainin vaid Soome Teaduste Akadeemia arhiivi, mis hoolitseb vanade rahvaelu mälestismärkide, s. t. keele, sõnade, kommete ja muu sellase kogumise eest. Sellel asutusel on üle 2000 vabatahtliku kaastöölise, kellest enamik on harilikud koolitamata peremehed ja perenaised, kuid kes sellest hoolimata on täitnud oma ülesanded üle kõige julgemategi ootuste hästi. Paljud välismaalased — eriti sakslased — on käinud imetlemas rahva suurt armastust oma kodukoha ja ka selle vaimsete väärtuste vastu. Teil, eestlasil, ei ole põhjust imetella, sest siin Eesti Rahva Muuseumi ja Eesti Rahvaluule Arhiivi juhatusel tegutsevad samasugused agarad kogujad, kes samuti kindlasti on oma kodukohtades „maasoolaks“ kõigis positiivseis ettevõtteis.

Meid on Soomes eriti rõõmustanud Eesti Vabariigi valitsuse suur poolehoid ja tugi vana rahvakultuuri säilitamise ja selle väärtuste tarvitamiskõlvuliseks vormimise suhtes. Teie laulupeod on üle Euroopa kuulsad. Ja möödunud talvel, õpetatud Eesti Seltsi juubeli ajal, jättis Eesti Rahva Muuseumis tutvumiskäigul olnud välismaalastele eriti sügava mulje see, et me seal nägime terve staabi inimesi valmistamas rahvariiete mustreid ja kavandeid rahva jaoks. Seal töötasid käsikäes teadlased ja praktilise elu inimesed, valmistades juhtnõore praegusele põlvele vana ja ilusa rahvariiete traditsiooni põhjal, teiste sõnadega elustades sel moel vana talupojakultuuri kõikide ühiseks tuluks. Soomes tegevus selles suhtes ei ole nii sihikindel, nii et meil, soomlastel, on palju õppida teilt. Jõude meil küll oleks, vajame vaid energilist juhatust. Kuid üksteisest ikka uuesti ja uuesti õpetust võttes meil, vennasrahvastel, on veel palju tööd vana rahvakultuuri talletamise ja nüüdsusele elavaks jõuks vormimise alal. Just sellel alal oleme üksteisele kõige suuremaks abiks. Iga eesti teaduslik uurimus on tähtis soome teadusele ja iga soome uurimus eesti teadusele. Ja ka iga praktiline võte on väärtuslikuks eeskujuks ja järeletegemiseks. Ja meie rahvaste seesmine rahvuslik tugevus ja ühtlus on meile mõlemale ühiselt meie iseseisvuse nurgakiviks.

Elu ja surma piiril

Kus lõpeb elav ja algab eluta materia?

On juhtunud enam kui üks kord, et mingi leiutus on jäänud tähele panemata mitte üksi võhikult, vaid ka õpetlasilt, nagu mingi ebaoluline või liig erialaline küsimus, mis pakub vaid teoreetilist huvi. Hujjem — sageli alles mitme aasta pärast — on selgunud, et säärane leiutus mängis äärmiselt tähtsat osa mitte üksi teadusevallas, vaid ka praktilises elus. Nii sündis Maxwelli abstraktsetest teoreemidest kaasaegne elektrotehnika; Hertzi katsed, mis ei huvitanud isegi eriteadlasi, panid aluse helide edasiandmisele kauge maa peale ilma juhtmeteta; austria munga Mendeli vaatlusist, mis jäid tundmatuks kümneiks aastaks, arenes pärvusõpetus ja Pasteuri katsed viisid bakterioloogia tekkimiseni.

Ka äsja ilmus eriajakirjanduses teade ühest teaduslikust avastusest taimede haiguste alal, mis esimesel hetkel võib huvitada vaid agronoomi. Siiski mõnede tähelepanelike vaatlejate arvamisel võib see avastus mängida esmajärgulist osa nakkushaiguste ravimisel ja on isegi võimalik, et see leiutus muudab ümber kõik meie kujutelmad elust.

Mõned taimed, mil on väga suur tähtsus põllumajanduses, nagu näiteks tubakas, kartul ja tomat, haigestuvad sageli isesugusesse haigusse, mis on tuntud „mosaiigi“ nime all. Säärane nimetus on antud haigusele haigust põdeva taime lahtede kirju välimuse tõttu.

Mosaiik on nakkushaigus, mis kandub ühelt taimelt teisele — järelikult tuleb selle tekkimise põhjust otsida mikroobis. Kuid hoolimata igasuguseist uurimisist pole osutunud võimalikuks leida seda mikroobi ja seepärast otsustasid õpetlased ühel häälel, et on tegemist kaasajal moodsaks saanud ultramikroobiga.

Kui 250 aastat tagasi hollandlane Levenkuk avastas mikroobid — elavad olendid, mõõdult tuhandik osa millimeetrist — võis arvata, et teadlased on näinud elu selle viimse piirini. See avastus näis niivõrd ebausutavana, et möödus poolteist sajandit enne kui Pasteur selgitas enam-vähem täpselt mikroobide eluolu ja tegi kindlaks, et paljud neist on nakkushaiguste tekitajad. Tänu sellele avastusele nakkushaiguste uurimisele, nendest hoidumisele ja võitlusele nendega pandi teaduslik alus ja arstiteadus tegi lühikese aja jooksul hiigla edusamme.

Kuid paljudel juhtumel hästituntud ja ohtlike haiguste väga põhjalikud uurimised on osutunud tagajärjetuiks ja isegi Pasteur avaldas arvamist, et on olemas nii väikesi mikroobe, mida ka kõige tugevamad mikroskoobid ei suuda teha inimsilmale nähtavaks. See oletus leidis tõenduse vene õpetlase Ivanovski avastusel. Uurides 1898. a. eriti tubaka mosaiikkaigust Ivanovski filtreeris haige taime mahla läbi

portselanfiltrite, mis peavad kinni kõik mikroobid. See mahl, olles vabastatud tavalistest mikroobidest, kutsus siiski esile tubakamosaiigi tervete taimede juures.

Edaspidised uurimised kinnitasid veelgi teadlasi oletuses, et peale nähtavate mikroobide on looduses olemas veel mittenähtavaid mikroobe, mis on niivõrd väikesed, et nad lähevad vabalt läbi ka kõige peenemate filtrite pooridest. Kõige tugevamate mikroskoopide abil võib näha mitte väiksemaid esemeid kui 200 miljondikku millimeetrit ja ei mingi optika edu suuda astuda üle selle piiri, mille määrab ära valguskiire pikkus. Seega on selge, et ultramikroobidel on veelgi väiksemad mõõdud. Hoolimata sellest on õnnestunud bioloogidel täpsete ja mitmekesiste kõrvalmeetodite abil määrata kindlaks viiruste täpsed mõõdud. Nii näiteks on kanakatku viiruse diameeter vaid 60 miljondikku millimeetrit, tubakamosaiigi viirus — 50, siberikatku viirus aga kõigest 3 miljondikku millimeetrit, s. t. vähem kui valgu molekul (5 miljondikku millimeetrit).

Sellest tekkiski vaidlus: kas viirused on olendid või ained, teiste sõnadega — elavad organismid, tõelised ultramikroobid, või surnud materia tükikesed. Teise vaate pooldajad, paljude väga tõsiste argumentide najal, põhjendasid muuseas oma vaadet sellega, et organism, mil on terve rida omadusi, mis on omased elavale olendile, ei või olla väiksem sellest algüksusest, millest on ehitatud kõik organismid, — valgu molekulist.

Enamik teadlasi terve rea kujutelmade põhjal kaldub arvamisele, et viirused on siiski elavad olendid, kes pole sugugi teisiti organiseeritud kui teised organismid. Sel küsimusel pole üksnes teoreetiline tähtsus: viiruste täpne tundmine on hädavajaline veel seepärast, et nad tekitavad haigusi mitte üksnes taimede ja loomade, vaid ka inimeste juures, nagu näiteks rüged, selgroohalvatus, plekiline tüüfus, kollane palavik j. t. Nii on meie silmade all sündinud uus teaduseharu — nähtamatute mikroobide bakterioloogia. Omal ajal ütles kuuluis Metšnikov surivoodil: „Olen rõõmus, et suren ajal, mil tavalises bakterioloogias on jäänud vähe avastada, sest tulevik kuulub nähtamatute mikroobide bakterioloogiale.“

Kuid asi osutus keerulisemaks kui algul näis. Kui mõningaid viirusi võib enam-vähem kindlalt lugeda „olendite“ kategooriasse, siis teised on kindlasti „ained“.

Mõni aeg tagasi ameerika bioloog Stanley, kes töötab Rockefeller'i instituudis, tõendab, et tubakamosaiiki ei kutsu esile ultramikroobid, nagu seda usuti seni, vaid

teatud keemiline aine, mis kuulub valkainete hulka. Seda ainet, mis eritub tubakamosaiiki haigestunud taimest, Stanley sai kristalliseerunud kujul ja väiksemastki selle aine annusest on küllalt, et kutsuda esile haigus terve taime juures, kust see kandub järgmisele taimele ja nii edasi kuni lõpmatuseni.

Järelikult see aine evib omaduse piiramatult ise tekkida, s. t. omaduse, mis on eranditult kõigi teadlaste arvates omane vaid elavale ainele.

Pole mingit alust eraldada tubakamosaiigi viirust mingisugusesse erikategooriasse, vaid, vastuoksa, võib arvata, et suur arv teisigi viirushaiguste tekitajaid ei ole olendid, vaid on ained, mis kuuluvad „mürgiste valkude“ gruppi. Nii langeb ära endine teooria, mida kuulutas Pasteur ja millele rajati kaasaegse meditsiini ehitus, et iga nakkushaiguse tekitajaks on vastav mikroob. Nüüd peame ütlema, et selleks on mikroob või ultramikroob või ka väiksemad, nähtamatud, surnud aine osakesed, mis evivad mürgiseid omadusi ja ühtlasi haruldase isetekkimise võime.

Kuid küsimus ei piirdu vaid nakkushaigustega. Meil on küllalt alust oletada, et ka mõned halvaloomulised kasvavad kantakse ühelt loomalt teisele filtreeritud, s. t. mikroobe mittesisaldavate, vedelike kaudu. Kui mikroobe pole, aga kasvaja tekib siiski tavalise nakkuse korras, siis järelikult on selle tekkimise põhjuseks samad viirused. Aga missugused? Kas elavad ultramikroobid või keemilised osakesed valkude kategooriast?

Meie ees avaneb seega täiesti uus käsitusviis kasvajate uurimiseks, nende seas ka vähjahaiguse uurimiseks, ja õpetlasi, kes peavad ennastohverdavat ja mitte kellegi poolt tõeliselt hinnatavat võitlust inimese tervise ja elu pärast, tekivad südames uued lootused.

Kuid Stanley avastus peale võimalike praktiliste tulemuste avastab ka täiesti kuulmata ulatusega teoreetilisi perspektiive.

Meile kõigile on väga hästi teada, et „elav“ aine erineb „surnud“ ainest assimilatsioonivõimelt — elav aine, n.-n. protoplasma, on võimeline teist liiki ainete sisseimemise teel end tekitama, tootma uut protoplasmat. Ja nagu selgub, evib tubakamosaiiki viirus sama võime. Kasutades materjale, mida annab väline loodus, see viirus kasvab isenesest, loob end ise.

Juhuslikult, ühe taime haiguse vaatluse juures, bioloogid jõudsid ühe äärmiselt saladusliku substantsi — valkaine — avastusele, mis kristalliseerub kui tavaline sool ja assimileerub kui elav aine, substants, mis omab nagu vahepealse koha täiesti elava ja täiesti surnud aine vahel, orgaanilise ja anorgaanilise maailma vahel.

Kuid kas on tõepoolest olemas need kaks maailma? Püüdes seda küsimust lahendada me satume kohe kahele vastupidisele teaduslikule teooriale, mis juba vanast

ajast alates peavad üksteisega vihast võitlust ja mis on seda halastamatum, et ta evib ka suure filosoofilise tähtsuse.

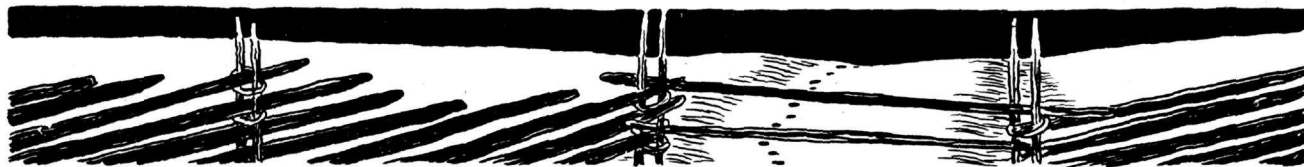
Üks teooria — mehaaniline — kinnitab, et pole olemas mingit aine jaotust orgaaniliseks (elav) ja anorgaaniliseks (surnud) aineks. Aine on üks, ja elu kõigi oma avaldustega, ka kuni mõtte ja tundmuseni, pole midagi muud kui sama surnud aine, ainult eriviisil ehitatud. Selle teooria järgi on inimene vaid molekulite, aatomite ning lõpuks elektronide kogu, mis oma täiesti erilaadilise grupeerumise tõttu sai õnneliku või õnnetu võime mõelda, tunda, armastada ja kannatada.

Teise — vitalistliku — teooria järgi elu põhimõtteliselt erineb ainest. Elavad olendid on tõepoolest ehitatud samadest keemilistest elementidest, samadest aatomitest ja elektronidest, mis on olemas ka surnud looduses, kuid need elemendid osutuvad vaid lihtsalt materjaliks, samasuguseks materjaliks kui marmorirahn, millest raiuti välja Milose Veenuse kuju. Materjal saab elavaks, marmorirahn muutub kunstiteoseks vaid siis, kui sellesse materjali läheb „midagi“, mida nimetatakse elujõuks (vitaalseks jõuks) või mil pole üldse nime, sest selle „midagi“ loomusest ei tea me midagi ega võib-olla saagi teada. See „midagi“, mida ei saa püüda ühegi vaatlusega, mis libiseb kõrvale ka kõige hoolsama analüüsi eest, on paratamatult olemas igas elavas aines ja teeb selle tõeliselt elavaks, annab talle erilisi omadusi, alates assimilatsioonist ja paljunemisvõimest ning lõpetades võimega mõelda ja tunda.

Seni usuti, tugenedes Pasteuri katseile, et surnud mateeria ei ole suuteline enda organiseerimiseks ja assimilatsiooniks — järelikult erineb elavast ainest. Seni vitalistid võisid võidutseda, kuid Stanley tähelepanekud avastasid ka puht-keemilises aines assimilatsioonivõime, pühkisid seega maha piiri orgaanilise ja anorgaanilise maailma vahelt ning tõid võidu mehhanistidele.

Vitalistid ei anna siiski alla. Neil on tagavaraks viimne, kuid olulisim trump, mis seisab vanas põhimõttes „kõik elav vaid elavast“ — elu tekib elust, uus organism juba olemasolevast. Pole mingeid jälgi elava aine tekkimise protsessist surnud ainest ning mitte mingisuguse kavalusega, mingite molekulite, aatomite ja elektronide ümbergrupeerimisega, ei saa luua sellast protsessi. Seni pole õnnestunud laboratoorseis tingimuses sünteetiliselt luua isegi lihtsat valku. Kuni seda pole saavutatud ja kuni pole leitud looduses sellast nähtust, seni kinnitavad vitalistid, et elavas aines peitub mingi saladuslik elav X, mil pole midagi ühist tavalise mateeriaga, et vaid tänu selle X'i evolutsioonile tekivad maakeral lõpuks mõtetega ja tunnetega olendid.

H. N.

Kõvendatud Üksik Kergedivisjon

Rapla sügismanöövrelil 07.—10. oktoobrini 1938. a.
ja järeldusi ning õpiseid sellest

(Algus „Kaitse Koduls“ nr. 22)

Luure toimetamine ja katte teostamine punaste
T. Operatiivgrupi rindel 08. oktoobril s. a.

(Luureskeem)

Pärast kohalejõudmist Kehtna rajooni jõudis Ü.
Kergedivisjon paikneda temale kindlaksmääratud öö-

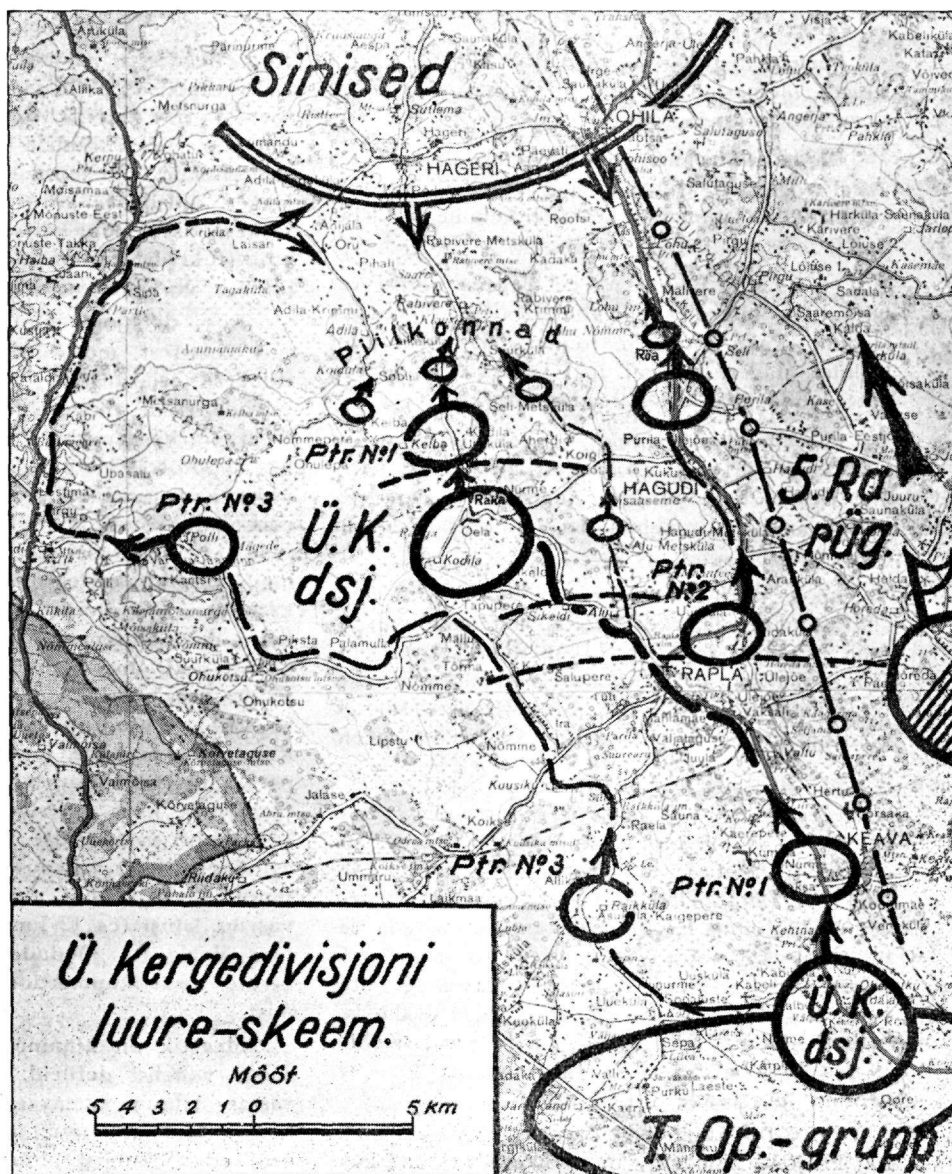
kortereisse kella 0130-ks. Kohe sai meeskond kuuma teed ja mõned võileivad ning võis heita magama umbes kell 0200 paiku. Divisjoni staabil aga tuli asuda operatiivtöö juure ning jääda ootama väekoondise ülema lahingukäsku varahommikuseks tegevuseks.

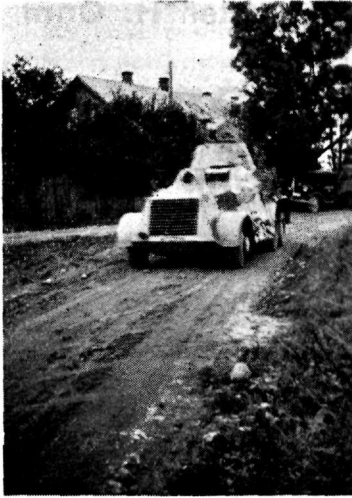
Kell 0430 saabus divisjoniülemale käsk ilmuda kella 0500-ks T. Operatiivgrupi staapi. Sellele divisjoniülem reageeris korraldusega äratada allüksused, anda neile hommikune toit, täiendada mehaanilised sõidukid ja lahingumasinaid põletis- ja määrdeainetega ning olla oma asukohtades väljaastumiseks valmis hiljemalt kell 0600, missuguseks ajaks kõigil allüksuste ülemail ilmuda divisjoni staapi korralduste saamiseks.

Operatiivgrupi staabis tutvustas op.-grupi ülem divisjoniülemat olukorraga ning T. Op.-grupi ülesande ja manöövri-ideega ja andis suulise käsu divisjoni lahingutegevuseks 08. oktoobriks, mis kokkuvõetult olid alljärgnevad:

- Üldolukord (vt. kaart 1:200.000, Tallinna ja Pärnu lehed ja juuresolev skeem): punaste 16. diviisi, mille koosseisu kuulub ka T. Op.-grupp,

on kinni jooksnud siniste kaitsepositsioonidele ja jääb ajutiselt (kuni värskete osade kohalejõudmiseni) kaitsele. . . Kõrvenurga—Ardu—Kujmetsa—Kasvandu üldjoonele, toimetades tugevat lahinguluuret oma lahtisel vasakul tiival Kehtna, Rapla ja Kohila üldsunas.

Soomusauto teel

Mootorratturite piilkond väljumas

Punaste lennuluure on 07.10 kindlaks teinud siniste olemasolu Kohila ja Hageri rajoonis, avastades mitme väeliigi üksusi.

Rapla-Kohila maantee on Hagudi ja Lohu vahel tugevasti rikutud ning seal on mootorveokite ja lahingumasinate liikumine takistatud.

- T. Op-grupi ülesanne: Tagada diviisi vasaku tiiva julgeolekut, vallutades 08. 10 õhtuks Hagudi—Raka joone ja toimetades luuret kuni Kohila—Hageri jooneni. Igal juhul peajõududega võtta enda alla Rapla teedesõlm.

Parempoolne piirjoon — Keava—Aranküla—Keila jõgi (k. p. s. a.), Sellest piirjoonest paremal Keava ms., Juuru ja Angerja üldsunas tegutseb analoogilise ülesandega 5. Ratsarügement (fiktiivne).

- T. Op-grupi manöövri-idee: võtta enda alla esimeses järjekorras Rapla teedesõlme rajoon ja pärast seda Hagudi ja Raka soo ja metsade vahelised defileed, kust jätkata luuretegevust Hagudi—Kohila ja Raka—Hageri suunas, koordineerides oma tegevust 5. Ratsarügemendiga.

- Ü. Kergedivisjoni ülesanne: Ü. Kergedivisjon + üks patarei Mot. XI Kerge Srt. grupist + Mot. Ü. rk. kompanii ilma ühe rühmata + Tangitõrje-kahurirühm + Mot. Pioneerikompanii ilma poole rühmata, toimetada lahinguluuret Kehtna—Rapla—Hagudi—Kohila ja Sepa—Raiküla—Raka—Hageri suunas ning võtta enda alla Rapla teedesõlm ja Hagudi—Raka vahelised defileed, kust jätkata tegevust Kohila ja Hageri üldsunas. Kehtna—Raiküla joon läbistada luureosadega kell 0700.

- Andmed peajõudude tegevuse kohta: Peajõud liiguvad Alu ja Sikeldi rajooni, kust

nad jätkavad tegevust Hagudi—Raka joone enda alla võtmiseks.

Saanud eestoodud olukorra andmed ja ülesande, tuli divisjoniülemal koha peal neid kiiresti analüüsida ning võtta otsus ja manöövri-idee, et samas veel informeerida op.-grupi ülemat (tema soovil) divisjoni kavatsetavast tegevusest.

Ülesande ja olukorra analüüs: Divisjoni ülesanne jaguneb oma iseloomult kahte ossa: 1) toimetada luuret op.-grupi rindel, selgitades vastase jõude, koosseisu ja tegevust, ja 2) kiiresti võtta enda alla

Rapla teederisti rajoon ja sellele järgnevalt Hagudi ja Raka vahelised defileed. Viimaseid tuleb vastase üleoleva surve korral kaitsta võimalikult kauem, et anda järeletulevatele peajõududele (jalaväele) võimalus välja jõuda soodsamaile lähtealuseile pealetungi jätkamiseks Raka—Hageri üldsunas või vähimalt enda alla võtta Rapla teedesõlme rajooni kaitseks vajalised positsioonid Aranküla—Sikeldi üldjoonel. Seega divisjonil seisab rööbiti luurega ees aktiivne kattetegevus.

Kõv. divisjoni jõud koosnevad ainult motoriseeritud üksustest, mis kõik eranditult on seotud teedega. Rohkete eriüksuste — motoriseeritud suurtükiväe, tt relvade, rk-de, pioneeride ja soomusautode — kõrval on löögijõud väga piiratud (üks laskuri-, üks jalgratturi- ja üks mootorratturirühm). Eriline puudus on mot. jalaväest, keda tuleb kõrgelt hinnata kiiresti kättevõidetud maa-alade käeshoidmisel ja iseäranis manööverdamisel ning katte tegevusel metsasel maastikul. Luurepatrullide ning edaspidi kattegruppide moodustamine on eeskätt kasutada olevast löögijõust, nõudes selle võimalikult ökonoomsemat ärakasutamist, et otsustava manöövri ajal omada divisjoni südamikus veel küllaldasid jõude, sest masinad ja erirelvad üksi ei sõdi. Järeletulevad op.-grupi peajõud (jalavägi) võivad Hagudi—Raka joonele välja jõuda alles hilisel õhtupoolel, mis pärast divisjonil tuleb oma jõududega manööverdada võrdlemisi kaua — vähimalt kümmekond tundi, olles hädakorral valmis ette võtma järk-järgulist taandumis-manöövrit ning vajaduse korral kandma ohvreid. Seejuures aga divisjoni jõud, kui arvestada aktiivse tegevusriba laiust (ca 12 km), on liialt nõrgad, lubades vastase üleolevate jõudude pealetungi korral ainult teatavate maastikupunktide lühiajalist enda käes hoidmist.

Maastik on kinnine, kujutades endast metsade ja soode vahelisi defileid. See ühest küljest soodustab vastase jala- ja ratsaväe haaravat manöövrit ning ohustab ja aeglustab oma motoriseeritud üksuste tegevust, eriti edasilikumist luureperioodil. Teiselt poolt aga

raskendab see üksikute patrullide ja meeskondade vahel lahingusideme pidamist, isoleerides nad omaette. Aktiivse tegevusrajooni laius on ca 12 km, kusjuures olemasolev teestik on võrdlemisi rikkalik, mis nõuab luureks ja katteks suuremaid jõude ning rohkeid meeskondi. Samaks aga, kui eeldada vastase eelosade kiiret edasilikumist, jääb tõenäoliselt võrdlemisi väikeseks kattetegevuseks kasutada oleva maa-ala sügavus (umbes 7—10 km), mis päevasel järk-järgulisel tagasitõmbumisel lubab kasutada mitte üle 2—3 hüppe. Teed oma enamikus (v. a. Raudalu maantee) pole sügisel kuigi soodsad motoriseeritud osade liiklemiseks, olles porised, auklikud ja libedad. Lõunast põhja, läbi Rapla sõlme, viib kaks peateed — Raudalu maantee ja Raiküla—Rapla—Raka—Hageri tee, mis on üksteisest eraldatud soo- ja metsakomplektidega. Raudalu maantee on küll magistraaltee, kuid see jookseb liig lähedal tegevusrajooni piirjoonele ja on pealegi põhja pool Hagudit lõhutud vastase lennuväe poolt. Seega põhja pool Raplat peab divisjoni tegevuse raskuspunkt paratamatult nihkuma Rapla—Raka—Hageri tee üldsuunale. Tähtsaks teesõlmeks peale Rapla aleviku osutub Raka ümbruskond, kuna sealt hargnevad teed igale poole. Raka valdaja omab võimaluse soodsamaks manööverdamiseks, eriti Rapla kaitseks või tegevuseks tema vastu. Ka on Raka valdajal vajaduse korral võimalik oma jõude ümber paigutada Raudalu maantee rajooni, kasutades Raka—Hagudi (Kuku) või Raka—Alu—Hagudi—Metsküla rokaatteid. Äärmisel vasakul tiival, küll võrdlemisi kaugel, asetseb Pärnu—Tallinna magistraaltee, mille kaudu rokaattee abil on võimalik liikuda Hagerist Raplasse. Seda asjaolu tuleb ka silmas pidada julgestuse korraldamisel, iseäranis siis, kui eeldada, et vastane omab motoriseeritud üksusi.

Vastane võib ülesande täitmist arvatavasti segada sellega, et ta püüab ette jõuda Hagudi—Raka defileede vallutamisel. Seejuures vastane on soodsamas olukorras, kuna tal tuleb selleks läbistada ainult pool sellest kaugusest, mis divisjonil.

Aeg, mis on kasutada ülesande täitmiseks, nõuab kiiret ning hoogsat tegevust, et ette jõuda vastasest soodsamate tegevusrajoonide vallutamisel. Tegevuse alguseni jääb aega ümarguselt üks tund, mis pärast tuleb kiirustada korralduste ja käskude andmisega ning meeskondade tegevusvalmis seadmisega ja koondamisega lähterajooni. Luurel ja kattel tuleb arvatavasti viibida kogu päev, mida tuleb arvestada divisjoni majandusosal külma toidu väljajagamisel ja järgmise sooja toidu valmistamisel. Päike tõuseb kell 0640 ja loojub kell 1730. Vihm on lakanud ning ilm töötab olla kuiv ja soe.

Eestoodud analüüsi põhjal kujunes divisjoni ülemaal järgmine manöövri-idee, mis leidis heakskiitmist op.-grupi ülevalt.

Divisjoni ülema manöövri-idee: patrullidega toimetada luuret 1) Kehtna—Rapla—Hagudi—Kohila, 2) Rapla—Sikeldi—Raka—Hageri ja 3) Raiküla—Kuusiku—Tapupere—Vardi—Päraldi—Kirikla—Hageri suunas, püüdes kiiresti välja jõuda Mälivere—Rabivere—Adila joonele; Raudalu maantee suunale määrata sel-

lased jõud, kes suudaksid seal tegutseda ning vajaduse korral teostada katet enam-vähem iseseisvalt; kõv. divisjoni südamikuga (peajõududega) kiiresti välja jõuda Raka teedesõlme rajooni, et ära kasutada sealset teedevõrku edaspidiseks manööverdamiseks kui ka Rõa—Seli—Metsküla—Kelba üldjoone käeshoidmiseks vastase üleoleva surve korral.

Oma manöövri-idee ettekandmisega lõppes divisjoni ülemaal jutuajaminine op.-grupi ülemaga ning ta võis asuda ülesande täitmisele. Veel op.-grupi staabis kasutas ta võimalust anda tema käsutusse antud üksuste ülemaile (kes samuti viibisid op.-grupi staabis) korraldus ilmuda divisjoni staapi ja meeskonnad kella 0700-ks koondada Nadalama—Kehtna teele. Ühtlasi ta tegi Mot. rk. kompanii ülemale ülesandeks korraldada kompaniiga õhukaitset kõv. divisjoni enamiku allüksuste koondamise rajoonis, Nadalama küla põhjaserval. Seepeale divisjoni ülem lahkus op.-grupi staabist ja läks oma staapi, kuhu ta jõudis alles kella 0615-ks.

Umbes kell 0630 võis divisjoni ülem saadud ülesande täitmiseks anda kõv. divisjoni allüksuste ülemaile suulise käsu, mis peale eestoodud üldolukorra andmete, ülesande ja manöövri-idee sisaldas järgmist:

- Patrull nr. 1 — ülem kpt. SS; koosseis: mootorratturirühm ilma ühe jaota (s. t. 3 mootorratturijagu ja m.-ratt.-rühma koosseisus olev laskurijagu), soomusautorühm, üks mot. pioneerirühm, üks mot. rk. rühm ja kolm riojaama — selgitada vastase jõud, koosseis ja tegevuse iseloom Kehtna—Rapla—Alu—Sikeldi—Raka—Hageri üldsuunas, julgestades ühtlasi samas suunas järeltulevat divisjoni südamikku. Erilist tähelepanu pöörda Alu—Koigi—Suurküla suunale, kuhu välja saata eripiilkond. Kokkupõrkel vastase luure- ja eelosadega püüda enda kätte kiskuda ning enda käes hoida kuni divisjoni südamiku tegevusse astumiseni vähimalt Tänävaotsa—Altoa—Vanaveski kraavi—Kelba joon.
- Patrull nr. 2 — ülem ltn. AA; koosseis: mot. jalgratturirühm, üks rk. rühm, üks pioneerirühm, üks tt kahur, üks riojaam ja üks mootorratturivirgats — selgitada vastase jõud, koosseis ja tegevuse iseloom Rapla—Hagudi—Kohila suunas. Kiiresti välja jõuda vähimalt Rõa rajooni, mida enda käes hoida vastase üleoleva surve korral. Sealt taanduda võib ainult minu nõusolekul, avaldades järk-järgulist vastupanu ning kattes Raudalu maantee suunda. Patrull lahkub divisjoni südamiku juurest Raplas, liikudes kuni lahkimiseni divisjoni südamikus tt kahurirühma järel.
- Patrull nr. 3 — ülem plk. MM; koosseis: pool jagu mootorrattureid — liikuda Kehtna, Raiküla, Kuusiku, Kõrgu, Tapupere, Ohukotsu, Vardi, Ruunavere ja Kirikla kaudu Anijala, Pihali ja Hageri rajooni, kus selgitada seal olevad vastase jõud. Pärast ülesande täitmist ühineda divisjoniga Vardi ja Palamulla kaudu.
- Patrullidel nr. nr. 1 ja 2 esitada tähtjalisi teateid iga tunni tagant ja patrull nr. 3 — Anijala, Pihali ja Hageri rajoonist.

Patrullidel nr. nr. 1 ja 3 ülesande täitmisele välja astuda viivitamata.

- Kõv. divisjoni südamik liigub minu abi kpt. LL otsesel juhtimisel patrull nr. 1 järele Kehtna—Rapla—Sikeldi—Raka—Hageri teel järgmises järjekorras: vahetuks julgestamiseks pool jagu mootorrattureid, staap, sidekomando (üks rijaam ja 2 mootorratturit), mot. tt kahurirühm, pool rühma mot. pioneere, mot. laskurirühm, mot. rk. rühm, mot. kergekahuripatarei, tehniline baas ja järelepiilkond (2 mootorratturit).

Südamiku hüpped: Rapla, Sikeldi, Raka, Rabivere. Südamikul eestoodud järjekorras koonduda Nadalama—Kehtna teele kella 0700-ks; järjekorda asumist juhtida kpt. LL-l.

- Divisjoni südamiku õhukaitset teostada rk. rühmal ja soomusosadestast võitlust — tt kahuri rühmal.
- Liigun divisjoni südamiku alges. Minu asetäitjad Raadiosideme teenistuslikud andmed endised. T. Op.-grupi ülema KP Kehtnas.
- Divisjoni majandusosal jääda kuni korralduseni kohale Nadalama külla ja valmistada õhtune toit kella 1800-ks.

Toodud käsu põhjal algas kõv. Ü. Kergedivisjon liikumist kell 0730, hilinedes väljaastumisega 30 minutit. Hilinemine olenes napist ajast, mis allüksustele jäi käsutada pärast käsu saamist divisjoni ülevalt.

Rapla aleviku läbistas divisjoni südamik umbes kell 0830. Seal lahkus südamiku juurest patrull nr. 2, asudes tegutsema Raudalu maantee üldsuunas. Kuna tegevuskava järgi divisjoni südamiku esimene hüpe piirdus Rapla rajooniga, siis südamik peatus umbes kell 0840 20—30 minutiks Raplast ca 1,2 km loode pool (Rapla—Alu teel) olevas metsatukas, et anda patrullidele võimalus järjest detailsemaks muutuv aluuretegevusel edasi jõuda ning võtta normaalne distant, mis vahepeal südamiku võrdlemisi kiire edasiliikumise tõttu kipus jääma väheseks. Pealegi südamik vajab peatust sidemeloamiseks op.-grupi staabiga raadio teel. Peatunud, tuli korraldada julgestust vastase võimalike kallaletungide vastu õhust ja maa pealt, eriti soomusosadestast kaitset. Selleks meeskonnad, v. a. rk. rühm, ja lastusid, lahkusid teelt ning varjusid puude all metsas. Tangitõrje-kahurid asusid positsioonile, olles valmis tulistama maantee ja Kalda—Allika suunast ootamatult ilmuda võivaid vastase lahingumasinaid. Ka võeti üks välikahur järelevankrilt maha ning asetati kiiresti positsioonile maantee lähedusse, et sellega otsevaatluse teel valmis olla loodesuunas samadeks ülesanneteks kui ka vastase luuremeeskonnade tulistamiseks. Rk. rühm jäi veoautole, et erialuseilt teostada õhukaitse ülesandeid. Ühtlasi seati mitmesse kohta välja vaatlejaid. Peatuse ajal läks korda luua raadioside op.-grupi staabiga.

Teine analoogiline pikem peatus, tegevuskavas ettenähtud hüpete sooritamisel, teostus Sikeldi teeristi rajoonis. Kuna seal maastik oli lahtine ja teed hargnesid mitmes suunas, tuli masinaid moondamise otstarbel paigutada hajutatult hoonete, aedade-hekkide ja üksikute puude varju ja meeskonnad ja relvad asetada veski ning teeristi läheduses positsioonile, ülesandega tagasi

lüüa vastase luure- ning eelosade võimalik kallaletung põhja- ja läänepoolsetest metsadest. Erijulgestuspiilkond mootorrattureist saadeti ajutiseks vaatluseks ning andmete kogumiseks Otsa rajooni. Selle peatuse ajal divisjoni ülem ja südamiku juures olevate allüksuste ülemad tutvusid üldjoontes tõsisema vastupanu korraldamise võimalustega Sikeldi teederisti rajoonis, kuna hiljem, pärast kokkupõrget vastase üleolevate eelosadega ning nendelt pealesunnitult tagasitõmbumist, oleks sellase vastupanu järgi võinud tekkida vajadus.

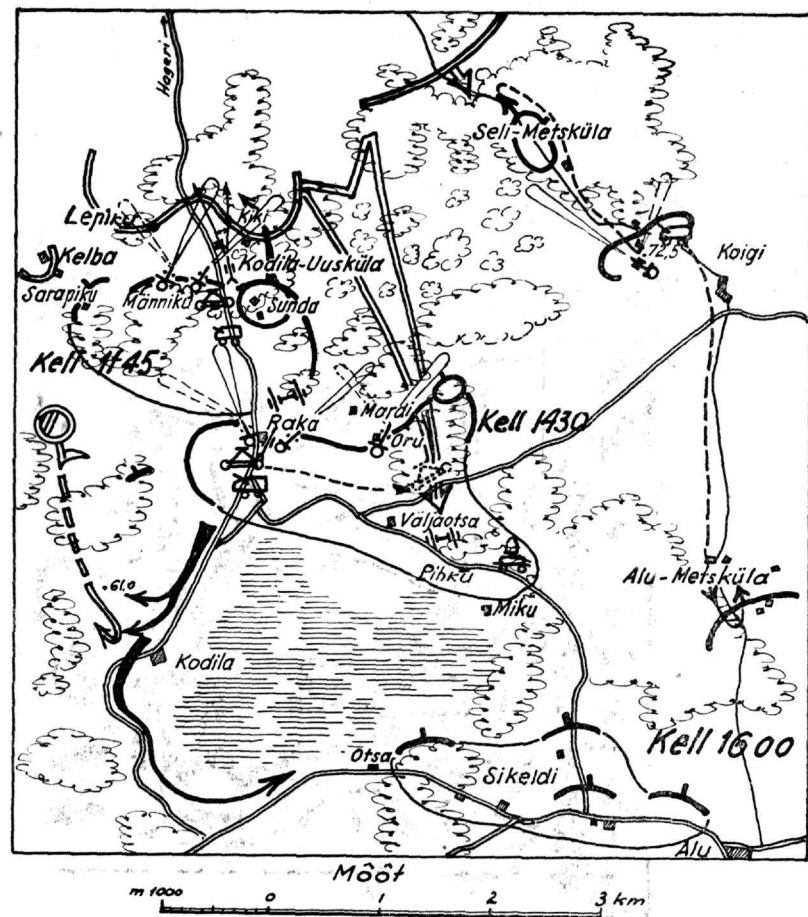
Umbes kell 0940 patrull nr. 1 lõi kontakti vastase eelosadega Kiki talu—Kelba küla joonel, ca 2,5 km põhja pool Raka küla, kust ei pääsnud enam edasi vastase tugeva tule tõttu. Tema parempoolne piilkond oli välja jõudnud Seli-Metsküla rajooni. Samal ajal patrull nr. 2, surudes samm-sammult tagasi vastase luureosa (jalgrattureid), võttis enda alla Raudalu maantee—Raka—Hagudi tee teederisti rajooni ja jatkas edasiliikumist Rõa peale.

Sellase olukorra juures jõudis divisjoni südamik umbes kell 1000 Raka külla ja pidi seal esialgu peatuma kuni üksikasjalisemate andmete saamiseni vastase jõududest Raka—Hageri teel ning vastase tagasiturumiseni Kiki ümbruskonnast. Kuna patrull nr. 1 polnud üksi võimeline neid ülesandeid teostama, näis tulnud olevat aeg divisjoni südamiku tegevusse astumiseks. Toimeta- nud kiiresti isikliku luure, selgus divisjoniülemale vajadus tegutseda aktiivselt ning aega kaotamata Raka—Hageri maantee üldsuunas, suunates lahingusse oma üldjuhtimisel nii kinnijoosnud patrull nr. 1-he kui ka divisjoni südamiku jõud. Selleks ta otsustas maantee suunas — Sunda, Männiku ja Sarapiku metsa põhjaserval — luua tugeva tulebaasi ja elavate löögijõududega harrata vastase vasakut tiiba Kodila—Uusküla metsa kaudu. See tegevus pidi kõrvaldama takistused edasiliikumiseks juhul, kui vastase eelosad oluksid nõrgemad divisjoni jõududest, või vähimalt selgitama vastase koosseisu ning suuruse ja teatud ajaks seisma panema ta edasiliikumise, mida tuli igal juhul saavutada, et võimaldada op.-grupi peajõududele soodsate positsioonide sissevõtmist. Divisjoni ülema otsuse rakendamise tulemusena hargnes Raka ümbruskonnas vahelduva tegevuse iseloomuga manööver, mis, nagu selgus hiljem, pani Hageri—Raka maantee üldsuunas seisma vastase ühe eel-pataljoni edasiliikumise ca 4 tunniks. Ja kuna sama aja jooksul ka Raudalu maantee suunas tegutsev patrull nr. 2 suutis tegutseda küllaltki intensiivselt ning hiljem tagasitõmbumisel avaldada järk-järgulist vastupanu vastase tugevamaks muutuvatele eelosadele, siis läkski divisjonil korda rahuldavalt täita oma rasket katteülesannet, aeglustades tunduvalt vastase terve brigaadi edasijõudmist. Kõnesolev sündmustik pakub küllaltki huvi ning iseloomustab nõrgemate kergosade kattetegevust, mis pärast see on üksikasjalisemalt ära toodud alljärgnevalt.

Tegevus Raka teedesõlme rajoonis.

Kallaletungiks Kiki-Lepiku joonel asuvatele vastase eelosadele ning kõvendatud luureretkeks võis divisjoni ülem kella 1100 paiku anda allüksustele järgmised korraldused:

- mot. laskurirühmal Sunda rajoonist kallale tungida Kodila—Uusküla metsa kaudu Kiki talu suunas, haarates vastase vasakut tiiba;
- mot. rk. poolkompaniil ühe rühmaga maantee rajoonist toetada laskurirühma kallaletungi Kiki talu suunas ja teise rühmaga luua tuletõkked maantee suunas (peaülesanne) ja Lepiku metsatuka ette (kõrvalülesanne);
- mootorratturite poolrühmal jääda vastasega kontakti maantee rajoonis ning toetada tulega laskurirühma kallaletungi; pärast laskurirühma väljajõudmist Kiki rajooni tungida soomusauto rühma toetusel edasi maantee suunas;
- tangitõrje-kahuri rühmal oma tulega tõkestada vastase soomusosade võimalikku edasiliikumist maantee üldsuumas;
- mot. kahuripatareil Raka rajoonist toetada laskurirühma kallaletungi; ettevalmistustuld anda Kiki rajooni kümme minutit enne kallaletungi algust;
- ühel mot. kk. jaol (V jagu laskurirühmast) julgustada divisjoni vasakut tiiba, võttes enda alla Sarapiku rajooni;
- mot. pioneerirühmal jääda varru, asudes Raka külas;
- kallaletungi algus kell 1145 ja
- divisjoni ülema KP Männiku talus.

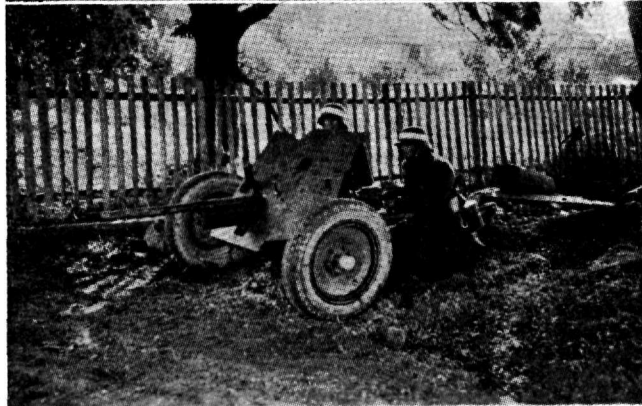
Kõv. Ü. Kergedivisjoni tegevus Koigi ja Raka rajoonides

Nende korralduste põhjal algaski divisjon rk.- ja kahuritule toetusel hoogsat tegevust vastase luure-eel- osade tagasitõrjumiseks Raka—Hageri maantee suunas. Huvitaval kombel ühtus see vastase samasuguse katsega divisjoni suhtes. Kuna vastane oli ülekaalus ning samuti algamas kallaletungi manöövrit Kodila—Uusküla rajooni kaudu, siis laskurirühm ei suutnud välja jõuda Kiki lähedusse, vaid pidi peatuma ca 400 m sellest loode pool. Kuid laskurirühma energiline kallaletung pani seisma vastase vasaku tiiva esialgse edasiliikumise. Samal ajal rindel olevate rk-de ja tangitõrje-kahurite tuli likvideeris vastase elava jõu ja soomusmasinate katsed edasi liikuda maantee suunas. See kõik sundis üleolevat vastast esialgu loobuma divisjoni jõudude kiirest tagasisurumisest maantee vahetus läheduses ning ajutiselt peatuma, et alata uut, süstemaatilist ning aeganõudvat manöövrit divisjoni sügavamaks haaramiseks, suunates tegevusse senisest veel suuremaid jõude. Ühtlasi kõnesolev tegevus andis väärtuslikke luureandmeid, selgitades Hageri—Raka suunas vastase jala- ja ratsaväe üksuste, raskete relvade ja soomusmasinate olemasolu, mis laskis oletada suuremate jõudude eelväe liikumist ses suunas. Seega divisjon kirjeldatud manöövri- ga suutis täita ühest küljest luureülesannet, teisest — aeglustada vastase eelosade edasijõudmist ning võita op.-grupile vajalist aega.

Kuigi divisjoni südamikü edasijõudmine pandi vastase poolt seisma, suutis südamikü kuni kella 1300-ni püsida Kodila—Uusküla—Sarapiku joonel. Siis aga selgus, et vastane on umbes ühe kompaniiga teostamas parema tiiva sügavat haaramist lääne pool Kodila—Uusküla, sealse metsase maastiku kaudu. Samal ajal sai ka tea-

tavaks, et vastase luureosad valguvad Kelba rajoonist divisjoni vasaku tiiva taha. Need asjaolud kutsusid esile vajaduse maha jätta senine vastupanujoon ning taanduda vähimalt Raka teedesõlme rajooni. Kuna vastase haara- tegevus suundus Raka peale, võis isegi kaaluda taandumise võimalust nimetatud teedesõlme taha, loobudes Raka vahetust kaitsmisest. Kuid sellest võimalu- sest tuli loobuda eeskätt op.-grupi ülema nõudel, kes vahepeal saatis oma operatiivjaoskonna ülemaga käsu Raka ees püsida vähimalt kella 1500-ni.

Umbes kell 1315 algas divisjoni südamikü osade kau- pa tagasitõmbumist Raka-eelsetele positsioonidele. Uue vastupanupositsiooni sissevõtmisel tuli erilist rõhku pan- na parema tiiva julgustamisele ja tulesüsteemi loomisele Raka põhjaserva ette. Et tõkestada vastase haara- vat edasiliikumist paremal tiival, asus üks rk. rühm Oru juu- re, saades ülesandeks sulgeda Oru ja Mardi metsatuk- kade vaheline lagendik. Pool laskurirühma paiknes sam- mal eesmärgil ca 800 m kirde poole rk. rühma, Oru met- satuka põhjatipu rajooni. Samasse rajooni pidi tulis- tama ka kahuripatarei. Kuna vastane oma kiireks edasi- liikumiseks ning divisjonilt loodud kattesüsteemi läbi- murdmiseks tõenäoliselt ei võinud jätta kasutamata ka Suurküla—Koigi—Alu suunda, tuli mõelda ka seal te- gutseva luurepiilkonna kõvendamisele ning selle suuna sulgemisele. Selleks sõitis Koigi rajooni laskurirühma ülem ühes kahe laskurijao ja ühe soomusautoga, võttes oma juhtimise alla ka ühe moto-rk.-rühma, mis anti op.-grupi juhatuse poolt täiendavalt divisjoni ülema kä- sutusse ning suunati Alu rajoonist Koigi juure. Nimeta- tud kattegrupp asus kõrg. 72,5 rajooni ülesandega enam-

Ülal: Ü. Kergedivisjon. Keskkel: Tangitõrje kahur. All: Ü. Divisjoni ülema KP ees

vähem iseseisvalt katta Seli—Metsküla—Koigi—Alu suunda, avaldades üleolevale vastasele järk-järgulist vastupanu. Raka põhjaservale asusid kaitselise mootorratturite poolrühm, kaks rk. rühma ja tt-kahuri rühm, kes suutsid Raka lagedatele ning avaratele väljadele luua küllaltki tõhusa tulesüsteemi vastase elavjõudude ja soomusmasinate tagasilöömiseks rindelt. Moto-pioneerirühm lahkus Miku rajooni, et seal ette valmistada raid- ja traattõkkeid Raka—Sikeldi tee sulgemiseks vastase lahingumasinaile. Soomusautorühm (ilma ühe masinata) jäi Raka teedesõlmele varru ning oli valmis andma lühikesi vastulööke nende maanteede suunas, kus seda olnuks vaja. Moto-kahuripatarei asus positsioonile Väljaotsa ja Pihku talu vahele, saades üles-

andeks anda tõkettuld Oru talu ja Oru metsatuka põhjatipu ette. Sellase asetuse ning jõudude ümberkorralduse juures oli divisjon valmis vastu võtma üleoleva vastase järjekordset lööki. Toodud divisjoni kattekorraldust täiendas äärmisel paremal tiival, Raudalu maantee suunas, patrull nr. 2, mis pärast esialgset edu oli vahepeal sunnitud tagasi tõmbuma Kutsari rajooni.

Võitluses Raka teedesõlme pärast ilmnis eriti tunduvalt vastase jalaväe arvuline üleolek, mis võimaldas üheaegset kallaletungi rindelt ja tiiva kaugemast haaramist. Rindelt ettevõetud kallaletungi suutis divisjon edukalt tagasi lüüa ning vastane oli sunnitud loobuma Raka vallutamise rindelööbiga, jäädes ootama haaramise tulemusi. Kuna tema jalaväe edasiliikumine kinnisel metsa- ja võsamaastikul nõudis aega, veniski Raka vallutamine ja divisjon võis püsida taktikaliselt tähtsal teedesõlmel, võites kallist aega. Vastase haarava tegevuse arenedes aga avaldus divisjoni juures üha rohkem jalaväe puudus, kes ainukese väeliigina oleks suutnud seisma panna vastase edasiliikumise metsasel maastikul või vähimalt seda aeglustada. Käesolevas olukorras oli raskendatud isegi luure ja vaatluse toimetamine kaugemates metsades ja võsades.

Umbes kella 1430 hakkas olukord divisjoni südamikule paremal tiival kujunema kriitiliseks, sest vastase osad olid Oru metsatuka rajoonis lähenemas Raka-Koigi teele ning ähvardasid varsti läbi lõigata ka divisjoni lähema taandumistee Sikeldi peale. Nüüd tuli divisjonil midagi ette võtta, et päästa võimalus lahtikiskumiseks ning taandumiseks Raka teedesõlme rajoonist. Selleks divisjoni ülem võttis kiiresti Raka-eelselt kontaktijoonelt, kus vastane pärast esialgse kallaletungi ebaõnnestumist avaldas passiivsust, kaks jagu mootorrattureid ja saatis need ühes soomusautodega, oma abi juhtimisel, vastulöögile. Teisi jõude tal kasutada polnud. Nimetatud väike löögigrupp jõudis kiirsõidul Oru metsatuka lõunaservale ja sattus põhjast lõunasse liikuva vastase kolonni tiivale. Seal tekkis lühike, kuid äge kokkupõrge, mis pani vastase edasiliikumise lühemaks ajaks seisma. Küll kandsid mootorratturid seejuures tunduvalt kaotusi, kuid suutsid siiski päästa kriitilise seisukorra. Pärast kõnesolevat kokkupõrget mootorratturid taandusid Sikeldi suunas, jäädes hiljem Miku rajoonis pioneeridelt valmistatud tõkete kaitselisele.

Vastase väljajõudmise järele Oru metsatuka lõunaservale oli ilmne, et divisjoni südamik peab kiiresti maha jätma Raka teedesõlme. Kuna vahepeal aeg lähenes kella 1500-le, polnud selleks ka takistusi ülesande täitmise seisukohalt. Seepärast divisjon algaski kiiret lahtikiskumist, jättes lahtikiskumise katmise vahepeal uuesti tagasiilmunud soomusautode ja üksikute motoriseeritud kergekuulipildujate peale. Silmas pidades vastase väljajõudmist Sikeldi teele Väljaotsa rajoonis võis divisjoni südamik taandumiseks kasutada ainult oma vasaku tiiva taga olevat Raka—Kodila—Anesilla—Sikeldi teed, mis seni oli veel vaba, mida aga vastane püüdis ka läbi lõigata. Südamiku lahtikiskumine ise möödus võrdlemisi libedalt. Tagasiliikumisel said divisjoni esimesed osad küll Kodila juures tuld vahepeal

sinna väljajõudnud vastase ratsarühmalt, kuid sundisid siiski vastase ratsamehi sealt lahkuma ning puhastasid tee divisjoni läbipääsmiseks. Pealegi lähenes samal ajal Kodilale op.-grupi peajõudude jalaväe eelosa, mis seda rohkem kindlustas divisjonile vaba taandumise.

Pärast taandumist Raka rajoonist, umbes kella 1600 paiku, võttis divisjoni südamik lühemaks ajaks sisse kattepositsiooni Alu—Metsküla ja Sikeldi ette. Samal ajal Raudalu maantee suunas tegutsev patrull nr. 2 pidas võitlust vastase eelosadega Hagudi—Metsküla—Juuriku ümbruskonnas. Varsti jõudis kohale op.-grupi jalavägi, kes umbes kell 1700 algas divisjoni allüksuste väljavahetamist, võttes enda alla Aranküla—Alu—Sikeldi—Tapupere üldjoone. Seega lõppes kõv. Üksiku Kergedivisjoni tegevus 08. oktoobril, mis võimaldas operatiivgrupil vallutada Rapla aleviku ning organisearida selle kaitset eesnimetatud soodsal positsioonil. Divisjoni raske luure- ja kattetegevus kestis ca 10 tundi, kusjuures divisjonil tuli võidelda kõvasti üleoleva vastase vastu ning kanda tunduvaid kaotusi. Siiski suutis ta rahuldavalt täita oma ülesande tänu oma liikuvusele ja juureantud relvadele.

Järeldusi ning õpiseid.

Kõv. Kergedivisjoni lahingutegevus ning sellega seoses olnud olukorrad näitasid, et motoriseeritud luure- ja kätteosad vajavad edukaks tegutsemiseks oma orgaanilises koosseisus suuremal arvul motoriseeritud jalaväge. Motoriseeritud jalaväge peaks eriuksuste (lahingumasinat, raskete relvade, mootorratturite, jalgratturite jne.) kõrval olema vähimalt $\frac{1}{3}$ kuni $\frac{1}{2}$ kogu üksuse koosseisust, sest ainult tema küllaldane olemasolu loob motoriseeritud üksusele vajalise kindluse, võimaldades püsivama rinde ülesehitamise.

Luure- ja katteperioodil ning kaugel olevate maa-alade kiirel kättekiskumisel ja ajutisel kaitsmisel tuleks pidada väga kasulikuks motoriseeritud üksuste koostööd ratsaväeüksustega. Kuna ratsavägi lähenemise ajajärgus ei suuda sammu pidada motoriseeritud üksustega, tuleks sellase koostöö korral ratsaväge välja suunata ühisesse tegevuspiirkonda omaette. Ratsavägi, liikudes motoriseeritud üksuste peajõudude taga kiir-lahingurännaku korras, jõuaks kohale siis, kui motoriseeritud üksuse kiireilmelisem edasilikumine on lõppenud ning on alanud juba võitlus teatud maa-alade pärast. Kohalejõudnud ratsavägi võtaks siis eeskätt enda peale motoriseeritud üksuse tiibade kaitse ning luuretoimetamise ja vaatluse tiibadel ja teedest kaugemal olevates rajoonides, eriti aga kinnisel maastikul, ning aitaks suurendada motoriseeritud lahingugruppide taktikalist liikuvust ning manöövri võimet lahinguväljal. Kui motoriseeritud osad on arvulises ülekaalus, peaks ratsavägi enesestmõistetavalt minema motoriseeritud osa juhi käsutusse.

Motoriseeritud osade tegevus erialalistel ülesannete täitmisel, iseäranis luure ja sellega seoses olev manööver, hargneb tunduvalt

kiiremini kui teiste väeliikide juures. See asjaolu nõuab kvalifitseeritud juhte ja hästi ettevalmistatud meeskondi. Kuna olukorra alatine kiire vahelduvus, tegevuse tempo ning aja nappus ei võimalda kõrgemal juhil detailsete käskude andmist või nõuab alljuhtidelt viivitamatut reageerimist ilma vastava käsu äraootamiseta, peab motoriseeritud osadel olema eriti välja arenenud ühine taktikaline arusaamine, liituvus ja omavaheline koostöö. Seejuures motoriseeritud osad peavad omama hea erialalise väljaõppe ning põhjalikult tundma neid lahingutegevuse viise, milles neil tuleb kõige sagedamini tegutseda. Toodust tuleb teha see kindel järeldus, et motoriseeritud osade isiklik koosseis ei kannata juhuslikku improvisatsiooni isegi hea materjalosa olemasolul. Kui võtta tavalised meeskonnad ja asetada nad mootorveokeile, siis ei oma me veel kaugeltki motoriseeritud eriuksusi, vaid meil on tegemist ainult üksuste mootortranspordiga. Seepärast tuleb motoriseeritud üksuste isiklik koosseis kasvatada ja välja õpetada erinõuete kohaselt pikema aja kestes. Iseäranis põhjalikult ning pikaajalist ettevalmistust nõuab enesestmõistetavalt muidugi motoriseeritud osade rohkearvuline tehniline kaader. Kui Ü. Kergedivisjon suutis esineda lahinguvõimelise motoriseeritud üksusena, siis tuleb see kirjutada ainult kuude ja aastate kestes tehtud töö arvele Kaitseleiidus. See asjaolu näitab, et hea tahte juures on meie Kaitseleiid võimeline ette valmistama ka tänapäeva moodsaid üksusi — motoriseeritud osi.

Suurtükivägi, kui ta motoriseerimine seisab ainult tavalistele veoautodele paigutamises ning kui ta ei oma maastikul liikuvaid veokeid ja luuremasinaid või isegi küllaldasel arvul korviga mootorrattaid juhtide, sidemeeskondade, luure ja vaatlejate kasutamiseks, on võrdlemisi abitu. Sellane improviseeritud motoriseeritud suurtükivägi on täiel määral seotud teedega, omab vähese manöövri võime ning tal tekivad suured raskused soodsate positsioonide valikul, kuna positsioone on võimalik sisse võtta ainult suuremate teede kõige vahetumas läheduses. Kaastööks motoriseeritud luure- ja kätteosadega, kui tegevus areneb kiiresti ja kui rinne on katkeline, ei saa ta pakkuda küllalt häid tulemusi, sest tema tegevus ei suuda pidada sammu üldise tegevusega ja ta on vastase kätte langemise ohu all isegi rinde vähemate tagasitõmbumiste või vastase osade rindest läbi valgumise korral. Mis puutub suurtükide transpordi moodusesse, siis tuleb tähendada, et nende mahavõtmine veoautodelt on tülikas ja tunduvalt aegaviitvam kui nende mahavõtmine järelevankreilt, mispärast tuleks eelistada suurtükide vedu viimaste abil. Juhul, kui suurtükke veetakse autodel, tuleb piinlikult hoolitseda nende kinnitusviiside eest, et ära hoida võimalikud õnnetused. Kinnitada tuleksid suurtükid autokere põhja külge kruvitud raudklambrite abil, et järskude peatuste korral ära hoida suurtükide lahtihüppamine oma pesadest inertsitõttu. Puuklotside

Motoriseeritud jalgratturid

Piilkond ülesannet saamas

ja naeltega kinnitamine ei suuda säärasel puhul alati tagada suurtüki kohalejäämist.

Korvidega mootorrattaid tuleb lugeda paremaiks luurevahendeiks kui soolomootorrattaid. Nimelt võimaldavad need korvis ja tagumisel istmel kaasa vedada võitlejaid, kes suudavad pidevalt vaadelda ja kes jalastatud tegevuse korral pole seotud mootorrattaste ära- ja ümberpaigutamise ning juuretoomise probleemiga, mida nende eest lahendavad mootorrattajuhid. Need asjaolud lubavad korvmasinatega varustatud mootorratturi-luureorganeil julgesti tegutseda ja kontakti korral vastasega vabamalt manööverdada. Soolomootorrattaste juures on juhtideks ja võitlejateks ühed ja samad isikud, mis tunduvalt raskendab vaatlust liikumisel ning jalastatud tegevust väljaspool teede vahetut lähedust, nõudes mootorrattureilt suurima tähelepanu pöörmist masina juhtimisele ja takistades kaugemat eemaldumist masinaist. Kk-de kaasavedamise mõttes pakuvad ka korvmasinad paremaid, mõningail juhtumeil ainukesti, võimalusi. Soolomootorrattaste paremuseks võrreldes korvmasinatega tuleb pidada asjaolu, et nad suudavad liikuda kitsastel teeradadel, kõvematel põllupeenardel ja viletsatel, poristel ja auklikel teedel, kus madalal istuvad korvid võivad sisse jääda. Soolomootorrattad on soovitatav varustada tagumiste lisasadulatega, et võimaldada luureorganeil jalameeste (vaatlejate-võitlejate) kaasavedamist, mis tõstab soolomootorrattastega varustatud luureorganite vaatlus- ja võitlusvõimet.

Pikemate motoriseeritud kolonnide juhtimine liikumisel on võrdlemisi komplitseeritud, nõudes häid sivevahendeid (raadio, signaallipud ja -lambid jne.) ja asjaosaliste põhjalikku väljajõuet. Praktiliselt osutub kõige paremaks ning käepärasemaks võimaluseks sidemepidamine mootorrattur-virgatsite abil, kes on varustatud soolomasinatega. Kolonni käeshoidmiseks, liikumise kontrolliks,

täiendavate kiirkorralduste andmiseks liikumisel ja mõningatel teistel juhtudel osutub kasulikuks juhi isiklik liikumine piki kolonni, kasutades tee vaba serva. Sellasel juhul on juhil kõige kasulikum sõita mootorrattal, kas korvis või soolomasina lisasadulas.

Motoriseeritud luureosade tegevusel ilmneb nähtus, et luureorganite südamikud kipuvad kiire edasiliikumise kaotama nende ja luuretoimetavate eelorganite (patrullide, piilkondade, piilurite) vahel vajalikest minimaalkaugust, s. t. südamikud sõidavad eelorganeile „peale“ ja viimased jäävad südami-kele „jalgu“. Selle ärahoidmiseks tuleb südamikel sageli peatuda, kuna kindlast, ettemääratud liikumiskiirusest kinnihoidmine üksi ei aita, sest eelosade edasiliikumise kiirus kõigub

suurte vahedega, olenevalt luuretoimetamise eritingimustest, iseloomust ja olukorrast. Sagedased peatused kutsuvad aga omakorda esile raskusi peatuskohtade valikul ja nõuavad nendel puhkudel erilisel julgestuse korraldamist (vaatlus, moondamine, erirelvade ajutine paigutamine positsioonidele jne.).

Raadioside võib motoriseeritud luureosade juures leida laialdast kasutamist ainult siis, kui see on alatiselt, s. t. ka liikumisel, tegevusvalmis või kui raadiojaama tegevusvalmis seadmine ja mahavõtmine piirdub paari minutiga ning antenni ülesseadmine on äärmiselt hõlpus. Vastasel korral on sagedane raadio kasutamine raskendatud ajaviitmise tõttu. Raadioside ise peab võimaldama luureorganite juhtide omavahelisi läbirääkimisi radiotelefoni teel, kusjuures hädavajalise saladuse garanteerimiseks tuleb kasutada võimaluse piires mõistukõnet ja kooditud keelt maastiku esemete, tegevuse, jõudude ja teiste tähtsate andmete äramärkimiseks. Šifreeritud raadiogrammide kasutamine kiiresti vahelduval luuretegevusel on raskesti kasutatav ning aegaviitev, mis põhjustab edasiantavate andmete hilinemise ning vananemise.

Meie võrdlemisi kitsastel teedel tuleb olla väga ettevaatlik möödaskäimisel liikumisel olevatest pikematest motoriseeritud kolonnidest. Vastuskäitjad mehaanilised sõidukid ja veokid peaksid aegsasti peatuma selleks sobivatel kohtadel tee äärmisel parempoolsel serval ning läbi laskma kolonnid. Tagant ettepoole mööduda tahtvaid sõidukeid ei saa motoriseeritud kolonnid kohe mööda lasta esimese nõude peale, vaid võivad seda samuti teha ainult sobival kohal, kas vähendades oma liikumise kiirust või võimaluse ja vajaduse korral peatudes. Neist reeglist tuleb kinni pidada kindlakäelselt, sest vastasel korral võivad tekkida rasked õnnetused.

Kodutütarde kodukaunistamise võistlustööd 1938. a. suvel

1938. a. olid ainelised võimalused kodukaunistamise võistlustööde korraldamiseks kodutütardega palju väiksemad kui eelmisel aastal, mispärast alatud töid võidi jätkata ja edasi arendada vaid kolme (eelmisel aastal 6) instruktori abiga. Et võistlused jätkusid ülemaalses ulatuses, siis suurensid instruktorite tegevuse rajoonid kahekordseiks: üks instruktor jäi Viru, Harju ja Lääne ringk., teine Tartu, Järva ja Võru ringk. ning kolmas Sakala, Valga, Pärnu ja Saare ringk. Sellaste ulatuslike rajoonide puhul võidi külastada ja instrueerida igat võistlustööst osavõtjat üksust ainult 3 korda (eelmisel aastal 10 korda): esimene kord kevadel tööde alguses, teine kord kesksuvel ja kolmas kord sügisel. Neis tingimustes kavatseti võistlusi sel aastal edasi arendada ainult eelmisel aastal võistlusest osavõtnute rühmadega ja üksikute võistlejatega.

Pärast lühikest kursust, kus läbi arutati eelmisel tegevusaastal saadud kogemused ja kus püstitati uusi põhimõtteid, asusid instruktorid 22. apr. tegevusse ning töötasid kuni 20. septembrini.

Kohtadel asjaoludega tutvumisel selgus varsti, et kõik eelmisel aastal võistlustöödest osavõtjad üksused ei saa mitmesugustel põhjustel käesoleval aastal kodukaunistamise võistlustöödest osa võtta. Teiselt poolt avaldas aga suur hulk uusi kodutütred ja rühmi soovi võistlustöödest osa võtta. Neile soovidele vastu tulles jätkati tänava kodukaunistamise võistlustöid seepärast osalt eelmise aasta võistlustest osavõtnutega ja osalt

uute üksustega. Viimaseile tuli anda pikemaid ja põhjalikumaid seletusi ning viibida nende juures kauem.

Võistlustest osavõtjate üksuste arv ringkondade järgi

Nr.	Ringkond	Rühmad	Üksik- võistl.	Kokku
1	Harju	4	6	10
2	Lääne	5	15	20
3	Järva	—	17	17
4	Pärnumaa	3	16	19
5	Saaremaa	1	16	17
6	Sakalamaa	1	3	4
7	Tallinna	1	2	3
8	Tarumaa	2	14	16
9	Valgamaa	—	5	5
10	Viru	5	6	11
11	Võru	4	10	14
	Kokku	26	110	136

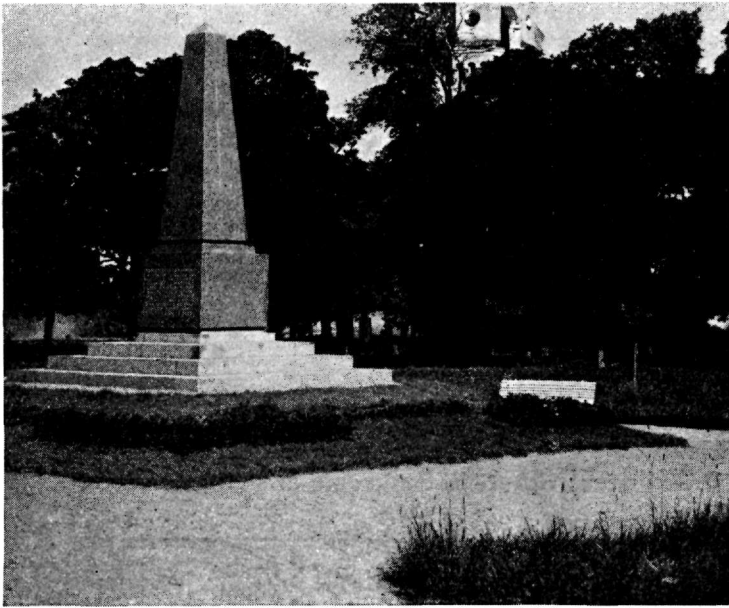
Tabelist nähtub, et võistlejate üksuste arv, võrreldes eelmise aasta omadega, on üldsummas 5 võrra kasvanud (136 ja 131), rühmatööde osas kahanenud 7 võrra ja üksikvõistlejate osas tõusnud 12 võrra.

Rühmavõistlused.

26-st rühmast 15 tegutses koolimajade ümbruse kaunistamisega, 10 rühma hoidis korras Vabadussõjas lan-

Urumarja algkooli maja esine, kaunistatud Kodutütarde Pärnumaa ringkonna Urumarja rühma poolt 1938. a. suvel

Langenute mälestussammas Hallistes, mille ümbruse kaunistas ja hoidis korras Kodutütarde Pärnumaa ringkonna Pornuse rühm 1938. a. suvel

nistustöödel kasutatud lilli ja ilutaimi. Kahjuks pole siin nähtavasti rühma juhid annud kodutütardele taimede kuivatamise, pressimise ja herbariseerimise kohta vajalisi näpunäiteid, mispärast enamikus sellased herbaariumid on puudulikud.

Üksikute kodutütarde võistlused.

Üksikult võistlejad kodutütred pidid samuti kui eelmisel aastal hoolitsema oma kodudes puhtuse, ilu ja korra eest elamus, õues ja iluaias. Eelmisel aastal võistlustöödest osavõtjaist töötas tänava edasi 55 kodutütar, kuna uusi tuli juure samuti 55. Eelmise aasta võistlejad jätkasid eelmisel aastal poolelijäänud töid. Neil oli rida kogemusi ja soove. Mõned polnud eelmisel aastal tehtud töödega rahul ja alustasid kodukaunistamise töödega uuesti otsast peale, eriti iluaia osas. Elamuis on eelmise aasta võistlejad suutnud vanemaid viia uute mööblite muretsemisele, põrandate, akende, uste ja maja välisseinte ning katuste värvimisele ja kulutama sellele kõigele sageli üsna suuri rahasummasid. Kaks eelmisel aastal võistlusest osavõtjat

15 rühma paremuse järjekorras

Nr.	Ringkond	Kaunistatav koht	Kaunistatav koht	Keskm. hinne	Edu	Kokku punkte	Liikmete arv rühmas
1	Lääne	Vaikna	Koolimaja ümbrus	9,4	8	17,4	12
2	Pärnumaa	Pornuse	Koolimaja, Lang. ms.	9,1	7	16,1	35
3	Lääne	Valgu	Koolim. ümbrus	7,9	8	15,9	10
4	Võru	Luuska	Koolimaja aed	8,8	6	14,8	16
5	Pärnumaa	Urumarja	Koolim. esine	8,5	6	14,5	4
6	Sakala	Viljandi	II Kooli iluaed	8,2	6	14,2	12
7	Viru	V.-Maarja I r.	Mälestussamba ümbr.	7,4	6	13,4	20
8	Saare	Kärla	Koolimaja esine	7,8	5	12,8	48
9	Võru	Antsla	Koolimaja esine	8,5	4	12,5	23
10	Viru	Võhma	Ilumäe mälestussam.	7,9	4	11,9	14
11	Viru	Erra	Koolimaja ümbrus	7,3	4	11,3	16
12	Tartumaa	Alatskivi	Mälestussammas	7,1	4	11,1	4
13	Harju	Juuru	Mahtra mälestussam.	7,4	3	10,4	14
14	Lääne	Veltsa	Mälestussammas	7,3	3	10,3	7
15	Viru	Haljala	Mälestussammas	7,0	3	10,0	16

genute ja muid mälestusmärke, 1 rühm kaunistas oma kodu ümbrust ja 1 rühm rahvamaja ümbrust. Peaaegu kõik rühmad sooritasid suuremad tööd, nagu kaevamised, maa tasandamis, teede rajamised, muru külvid, hekkide ja puude ning lillede istutamised terve rühma kodutütardega ühiselt, kuna puhastustöid, taimede valamist ning muid jooksvaid vähemaid korraldusi toimetasid kindlaksmääratud järjekorras väiksemad, 3—5-liikmelised, salgad. Nagu aruandeist nähtub, on tänava hool ja kord rühmavõistlustel olnud eelmise aasta omast parem. Peaaegu kusagil pole märgitud tööde unustamist või töödelt puudumist. Sageli aga leidub märkusi, et kohale ilmudes on selgunud, et pole suurt midagi teha, sest eelmine salk on kõik nii eeskujulikult ja põhjalikult korda seadnud. Ka aruanded ise on asjalikud ja puhtad ning on varustatud enamasti töökavadega, plaanidega, joonistega ja fotodega. Mõned rühmad on varustanud oma aruanded veel kuivatatud taimede herbaariumidega, kuhu on püütud koguda kau-

kodutütar alustasid elamu ümbruse tasandamisega ja tõstmisega ning vedasid ühe töömehe abiga kohale üle 150 koorma mulda ja kruusa. On kodusid, kus täna-

Vaikna algkooli aed, kaunistatud rühma võistlustel I kohale tulnud Kodutütarde Lääne ringkonna Vaikna rühma poolt 1938. a. suvel

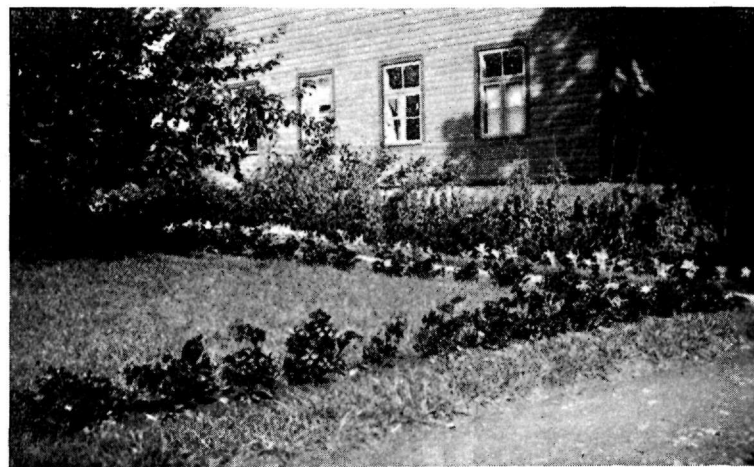
vustele kodukaunistamistöödele kulutatakse kuni 300 krooni. Siin selgub, et talve jooksul kodukaunistamise tööd pole tegelikult mitte seisnud, vaid tehtud töid on põhjalikult kaalutud või nendega on alanud uus ajajärk kodukultuuris, mis loodetavasti kunagi ei lõpe. Tänavused tööde jätkajad on palju kindlamad omas töös: nad teavad mida nad tahavad ja teavad ka, kuidas tuleb toimida. Nende aruandeist on kadunud eelmise aasta romantika ja unistused ning asemele on astunud asjalik ning kaaluv töömeeleolu. Tuleb imestada, kui palju on tüdrukud ainsa aasta jooksul küpsenud. Nii kirjutab üks kt. oma aruandes muuseas: „Kuuskede istutamine pole just lõbus töö, aga kui 80 kuusetaimet on kohale istutatud, siis tunned, et on midagi tehtud.“ Ja teine lausub: „Oi seda tööd, mis tänavu teha on. Aga pole viga, küll saab kõigega hakkama!“

Uute kodukaunistamise võistlustöödest osavõtjate juures võib panna tähele nende aruannete põhjal, kuidas kodukaunistamise töö tõmbab järkjärguliselt kodutütardega kaasa ka nende vanemaid: nii ei taheta algul ühes peres üldse midagi kuulda tütre soovist, et vanad kartulikoopad õue serval tuleksid kinni ajada ja pinna-sega ühtlaselt tasandada, kuid juba paar nädalat hiljem on see siiski tehtud. Teisel kohal ei taheta muru külvamisest ja maa tasandamisest midagi teada, kuid hiljem leitakse siiski üsna kena summa kalli muruseemne ostmiseks. Siin-seal leitakse olevat võimalik tütar kibedal heinaajal söögivaheks heinatööst vabastada ja kodu aeda korraldama saata, või saadetakse sulane appi k-tütrele aeda maad kaevama ning teid tegema. Ka töö ise näikse noori kaasa kiskuvat ja nende meeleolu muutuvat. Nii on üks tüdruk algul töö suhtes kaunis ükskõikne ja kurdab, et see on ikka üsna raske, kuid aruande lõpus kahetseb väga, et suvi on möödunud nii ruttu ja et talvel pole võimalik kodukaunistamistöid jätkata.

Mis noored kodukaunistajad on suutnud korda saata ja kuidas nad ise oma tööle suhtuvad, selleks mõningaid näiteid aruandeist:

H. K. Valgamaalt kirjutab: „Mis on muutunud minu kodus? Kõige rohkem on muutunud minu kodus iluaed. Enne asusid samal kohal aedviljapeenrad, kus kasvasid naerid, kapsad ja muud köögi-

Võru ringkonna Antsla rühma kodutütred koolimaja esist kaunistamas 1938. a. suvel

1938. a. üksikvõistlustel I kohale tulnud ktr. Evi Palgi-nõmm'e koduaed Lääne ringkonnas

viljad. Nüüd aga on seal muru, suvi- ja püsillipeenrad ning hekk. Palkoni ümber on paari aastaga kasvanud tihedad metsviinapuud. Toad on krohvitud, aknad ja ukсед värvitud. Kõik näib palju puhtam. Tühi ja vana koli on tubadest kadunud. Iga laupäeva õhtul olen asetanud vaasi lilli, kuni need veel iluaias õitsesid.“

L. P. Tartumaalt... „Minu aias ei olnud endistel aastatel ühtki teed. Nüüd läbib seda neli teed. Ei olnud varem aed ka kunagi nii mitmevärviline kui tänavu. Ka polnud varemalt peenrad kunagi nii puhtad ja korralikud. Peenarde ääres olid enne kivid, nüüd roheline mäta. Ka maja ümbrus oli enne rohtunud, nüüd aga on kamar ära võetud ja maapind liivaga kaetud. Me värvisime ka hoonete katused punaseks, mis annab kodule kaunidust juure. Üldse võib öelda, et tänavu näeb kodu ja kodu ümbrus palju kaunim kui see on olnud kunagi varem.“

L. K. Tartumaalt... „Võtsin osa tänavu suvel kodutütardede kodukaunistamise võistlustöödest. Suve jooksul on korraldatud ja juure ostetud uut mööblit. Kõik, mis korraldada ja parandada andis, on selle suve jooksul püütud ära teha. Elumaja on pealt ja seest värvitud. On kasvatatud rohkesti püsillilli ja peenrad on hoitud korras, kõnniteid on puhastatud pidevalt, muru on alati korralikult niidetud ja õu on hoitud puhas. Pealeselle on tubade puhastamiseks iga päev kulutatud üks tund ja laupäeviti 4 tundi. Kahjurid on tubadest täieliselt hävitatud. Kulu on olnud sel aastal 197.79 senti. Aega on kulunud selleks tööks umbes 107 tundi.“

A. S. Tartumaalt... „See suvi möödus nii ütlemata ruttu, et ei oska öelda kui lühike see oli. Selle lühikese ajaga nagu ei oleks suutnud suurt midagi korda saata. Kuid lööme silmad korraks õuele, siis näeme, et kõik on hoopis teise kuju saanud kui oli seda mineval aastal...“

H. R. Pärnumaalt... „Ah nii kena, nii kena on veeta sellaseid ilusaid tunde oma kätega istutatud lillede keskel, puhastada neid umbrohest ja kasta karastava veega...“

15 paremat üksikvõistlejat

Nr.	N i m i	Ringkond	Rühm	Keskm. punkt. arv	Edu	Kokku punkte
1	Evi Palginõmm	Lääne	Märjamaa	9,1	7	16,1
2	Linda Kõörna	Tartumaa	Konguta	8,6	7	15,6
3	Adele Soovere	"	Alatskivi	8,0	7	15,0
4	Salme Tasa	Saare	Kärla	8,9	6	14,9
5	Kaja Kool	Sakala	Viljandi Ir.	8,9	5	13,9
6	Valve Saar	Järva	Karinu	8,7	5	13,7
7	Eha Aulik	Lääne	Valgu	7,6	6	13,6
8	Salme ja Armilde Karu	Pärnumaa	Pornuse	7,5	6	13,5
9	Helga Kaljas	Valgamaa	Tsirgulinna	7,4	6	13,4
10	Vilma Tomson	Pärnumaa	Surju	7,3	6	13,3
11	Elmerice Kadakas	Lääne	Haimre	7,0	6	13,0
12	Erna Vask	Järva	Vajangu	8,0	5	13,0
13	Meiu Laredei	Pärnumaa	Häädemeeste	7,9	5	12,9
14	Evi Marks	"	Voltveti	8,8	4	12,8
15	Fatima Poola	Võru	Antsla	7,8	5	12,8

Tabelitest nähtub, et tänavusel võistlusel on tulemused eelmise aasta omadest tublisti paremad. Ja kuna hindajateks olid samad instruktorid mis eelmisel aastal, siis ei saa tekkida kahtlust hinnete võrreldatavuses. Nii oli möödunud aastal kõrgeim punktide arv rühma võistlustel 15,1, tänavu aga 17,4; üksikvõistlejal esimesel kohal möödunud aastal 14,1, tänavu aga 16,1; kümnendal kohal möödunud aastal 11,7, tänavu aga 13,3.

Instruktorite aruandeist ja suulisest seletusest nähtub-kuuldub, et tänavu võistlejad on olnud oma tööde juures suurema huviga ja innuga kui eelmisel aastal ja et üldine arusaamine kodukaunistamise vajadusest on rahva seas tublisti aasta jooksul tõusnud. See kõik näitab, et kodutütarde kodukaunistamise võistlustööd on oma ülesanded suutnud täita.

Dr. J. Port.

Valgu algkooli õu, kaunistatud Kodutütarde Lääne ringkonna Valgu rühma poolt 1938. a. suvel

"Jõulus saime unet näha Vorstil pandi ühe nähe"

Jõudnud juba jõulupäevad, saanud suured sünnipäevad, pühad päevist paremaid. Andke's ahjust vorstiväädid, kereselta ratasrõngad, pannidelta punast putru.

Rahvalaul.

Paljud vanad ebausukombed on juurdunud sedavõrd sügavasti rahvahingesse, et nende jälgi võime leida veel tänapäevalgi, olgugi ilma meie esiisade paganausulise tähenduseta. Muiste oli jõulu ajal näärrikroon üks tähtsaimaid rahvausundi väljendeid. Aja jooksul on see muutunud lastemänguks või mõnel pool hoopis kadunud. Põhjuseks tuuakse ette savipõrandate ja jõuluõlgede kadumist, kuid palju tähtsamaks näärrikrooni kadumise põhjuseks on ta võistleja — jõulupuu. Vanasti pandi surnute austamiseks jõulukroon lakke rippuma, jäeti tuled põlema kogu ööks ja seati söögid lauale surnute hingedele, kes oma sõpru ning sugulasi tulid külastama. Nüüd täidab jõulu- või näärrikrooni aset jõulupuu, kuigi me ei oota enam surnute hingede külastamist. Veel rohkem — paljudes kohtades on tänapäeval kombeks süüdata küünlaid väikestel jõulupuudel surnuaial omaste haudadel. See komme viitab otseselt paganausu jäänuseile meie hinges. Peale surnud sugulaste ja sõprade austamise nägid meie esivanemate paganlikud kombed jõulu ajal ette ka loomade ohverdumist. Nüüd me enam ei ohverda loomi, kuid valmistame loomakujulisi piparkooke ja präänikuid. Ka see komme näitab, et meie ei ole suutnud unustada oma esivanemate harjumusi, vaid täidame neid ainult teisel kujul. Eriti võime seda kinnitada pühadeaegsete toitute kohta. Me teame, et teatud tähtpäeval eelistatakse eritoite, mis on kahtlemata seotud üht- või teistviisi vanaaja pruukidega. Üheks tähtsaimaks jõulutoiduks on tanguvorstid, mida süüakse jõulude ajal igas peres. Et tanguvorstid on üks levinuimaid ja vanimaid rahvuslikke toite, millega vanasti oli seotud õige palju ebausukombeid, siis püüame seda

mõne reaga kirjeldada „Kaitse Kodu!“ jõulunumbris.

Meie esivanemad tundsid kolme vorstiliiki: valged vorstid, verivorstid ja hapud makid ehk hapud vorstid. Valged ja verivorstid valmistati odratangudest ühes vastavate lisanditega, kuna hapud makid tehti odrajahu ja vere segust. Valge vorsti levikuala oli Põhja-Eesti, kuna verivorsti tunti Lõuna-Eestis. Järva- ja Läänemaal esinesid paiguti mõlemad liigid kõrvuti. Vanuse kohta valitseb aga rahva hulgas lahk- arvamane. Üldiselt peetakse siiski valget vorsti vanemaks. Verd põlati mitmes kohas peamiselt usulisil põhjusil. „Veri on looma hing,“ ütlesid nad. Juba Wiedemann tähendas omal ajal, et mõned inimesed verd ei söö, sest „selles olevat looma hing“ ja „kes verikäkki (või üldse verd) sööb, sellesse tuleb tapetud looma hing, kellest veri võetud.“ Sellest keelust pidasid kinni ja teevad seda veel tänapäevalgi lahkusulised, nagu baptistid, metodistid jne., kuna luterlaste seas, peale üksikute erandite, kadus see komme juba ammugi.

Haput makki valmistati peamiselt Hiiumaal. Maki puder koosnes odrajahust, rasvast ja verest, mis topiti soolikaisse ja pandi suurtesse riistadesse seisma. Seistes läksid makid hapuks. Talvel külmutati makid ära, nii et neid kirvega riista seest tuli välja raiuda. Igas peres tehti neid nii palju, et pidi jatkuma paastu-maarjapäevani. Sama makki tarvitasid hiidlased ka jõuluõhtul. Praegu neid aga enam ei valmistata, sest nooremale põlvele need ei maistvat.

Vanasti söödi vorste peamiselt jõulu ajal. Neid pühi ilma vorstideta ei saanud vanasti ette kujutada. Kui jõuluõhtul anti perele vorsti süüa, tähendas see, et jõululaps on majja tulnud oma õnnistust tooma, kus aga vorsti ei olnud, ei olnud seda ka loota. Kardeti ka äpardusi loomadele, kui vorstid puudusid laualt. Neid anti esimest korda lauale jõuluõhtul pärast kirikust tulekut. Uksainuke inimene võis kodu olla loomi talitamas ja vorsti ahju panemas. Kuid peale jõulude leidus vanul eestlasil kohati ka teisi vorstitegemise tähtpäevi. Küünlapäevaks olevat

Õnne ja edurikast uut aastat

kõigile ärisõpradele ja kodukaitsjale

Plekitööstus & Litograafia

G. Linholm

Tallinn, V. Kalamaja 32.

Tuubitööstus

Artur A. Linholm

Tallinn, V. Kalamaja 32.

vorsti tehtud Saare- ja Muhumaal. Mardipäeva kohta leiame vastavaid andmeid saartelt kui ka Lõuna-Eestist, kus neid aga tehti ainult viljarikkail aastail. Need vorstid olid määratud mardisantidele jagamiseks muu söögipoolise kõrval.

Rahvalaulus Mart mangub andeid: „Kuus sülda kukevorsti, Marti! Seitse sülda seavorsti, Marti! jne.“

Vorstide valmistamine oli vanasti keeruline toiming. Juba enne Toomapäeva uuriti taevast, et selgusele jõuda jõuluvorstide õnnestumise üle. Oli taevast punane, läks kõik hästi, ei nähtud taevast puna, oli loota ebaõnnestumist. Lapsed aga saadeti igal õhtul vaatama, „kas jõulud juba tulevad ja missuguse talu kohal juba vorstivalu on.“ Vorsti hakati valmistama mõni päev enne pühi või ka alles jõululauapäeval, kuid alati nii vara, et need juba valgeks valmis saaksid. Vanaaegsed vorstitegemise vahendid on uuel ajal täieliselt kadunud. Ei tunta enam vorstivalamist ega ka vorstisarve, vaid tarvitatakse plekist vorstirehtrit. Ka vorstiotste kinnitamine on muutunud.

Vanem viis on tikuga kinnitamine. Tikuvoolijaiks olid „isaisad või pojapojad, kellele töö kondi järgi.“ Sageli hakkasid nad juba oma tööga mardipäeval peale, et jõuda õigeaks ajaks valmis. Kui vorstid söödud, visati vorstiork kõrgele, mis pidi aitama kaasa sigade kasvule. Samuti loobiti neid üle pea, et kaista loomi haiguste eest. Ka viidi neid metsa huntidele, kes siis lauta ei pidanud tungima.

Vorstitikk on annud ainet kaunis paljudele mõistatustele, milledest toome siin üksikud: „Pajas keedetud, kerisel küpsetatud, ei kõlba koeralegi süüa“, „Pajas keedetakse, vaagnasse pannakse, lauale tõstetakse, maha visatakse“, „Nahkait, puulukk“ jne. jne.

Rahvajutt räägib, et vanasti perenaised polevat osanud vorste rõngasse siduda, seepärast olnud igavene häda vorstide katlasse mahutamisega. Siin tulnud haned oma tarkusega perenaistele appi. Nad läinud mööda teed ja hüüdnud: „Kahekorra, kahekorra!“ Teise versiooni järgi kõlanud hüüded: „Käh, käh, käh!“ Neist hüüetest taibanud perenaised, et pikki vorste võib kägarasse keerata. Kuid siiski ilma vorsti paindepakuta polevat see õnnestunud. Vorstipainde otsimine oli vanasti üks suurima levikuga pühadeeelseid nalju, millest osa võtsid peamiselt mõle-

mast soost noored. Oleme neid nalju juba käsitlenud eelmistes „Kaitse Kodu!“ jõulunumbrites. Siin ainult tahaksime mainida, et hilisemal ajal muutus see tussamiseks.

Vorstipainde otsimine tehti laste või ka täiskasvanute ülesandeks, kes ei olnud teadlikud naljast ja võtsid neile pandud kohustust tõsiselt. Sellaseid vorstipainde otsijaid võeti naabertalus vastu nalja ja naeruga, juhatati järgmisesse tallu või öeldi ka, et teenija on juba paku ära viinud. Kuid sageli anti ka mõni kõver puu või ese, nagu vanad rangipuud, rangipalged, rattarummud, vana pajasang või lihtsalt kõver puu. Selle naljaga olevat aga juhtunud mõni hea aasta tagasi Paide pool kandis kurb lugu. Üks täiskasvanud tüdruk, kes olevat tõsiselt käinud paindepakku otsimas, ehmatanud hirmsasti, nähes kodus, millist koli kotist välja raputati. Saades aru, et teda on veetud ninapidi, vihastanud ta niivõrd tugevasti, et läinud rumalaks. Täiskasvanud poisid toimisid aga vastupidiselt. Nad ei läinud mitte vorstipainet otsima, vaid seda viima sinna, kus parajasti vorsti tehti. Selleks riie-tusid nad mardisantideks ja tuppa sisse astudes viskasid vorstipainde vorstitegijale kaela. Selle eest pidid nad saama vorsti, mida ka hea meelega anti, eriti, kui vorstitegijaks oli tuttav tüdruk. Kuid süütu vorstipainde otsimise kõrval tuntakse veel praegu mitmel pool meie kodumaal vorstipainde vedamist, mis oma iseloomult on palju teravam nali. Vorstipainde vedamine sünnib järgmiselt: õlgedest keeratakse suur jäme vorst, määratakse see tõrvaga ära ja tõstetakse kepi abil reele. Peremees ja sulane sõidavad ligemasse tallu ja vorst visatakse nii, et viskajat ei nähta, üle ukse, pühadeks puhtaküüritud põrandale. Kelle majja vorst visati, see pidi selle omakorda salaja edasi toimetama järgmisse tallu. See kordus nii ikka edasi, sageli mitu päeva järjest. Peame tähendama, et mitte alati ei õnnestunud vorstipainde salajane tuppaviskamine. Mehed end asja vahele palju ei seganud, kuid kui talu naispere kätte sattusid sellased paindevedajad, siis said nad maitsta talu kõige vanemat luuda ja ahjuroopi, millele tabatud reageerisid põgenemisega, sest vastuhakkamine ei olnud kombeks. Võeti ka vange ja nende käsi käis päris halvasti. Kõigepealt anti nahatäis ja selle järele oli naistel õigus rakendada tabatud tööle kogu pühade ajaks.

Jõulu vorstitagavarast pidi jätkuma oma perele kui ka jagamiseks teistele. Kindel iga-aastane vorstisaaja oli küla karjane. Ta käis mitte kaelkotiga, vaid ree ja hobusega talust tallu „karjakakku ja vorsti otsimas“. Et see igakord nii libedasti ei läinud, näitab rahvajutt, kus karjasel tuli mängida jumalat. See olevat olnud ajal, mil talud ja maad olid mõõtmata. Jõulude eel olevat vanal Karja-Mikul nälg käes olnud. Jõuluõhtul ta roninud keset küla kuuse otsa ja hüüdnud sealt: „Häda tuleb, häda tuleb!“ Moonutatud häälega küsinud ise, mispärast, ja vastanud: „Vana Miku palga pärast.“ Nüüd läinud esimesel jõulupühal kõik perenaised Karja-Mikule külla ja igaüks jätnud maha kaasatoodud kompsukese, milledest Miku leidis vorstikesi, liha jne. Vorsti viidi ka teistesse taludesse, kuid neid ei antud kätte otse talurahvale, vaid pandi luua otsa või õlgedest tehtud inimese kuju kaela ja viidi siis teise talu ukse taha.

Vorstide jagamisest ulatavad jutud otsaga sinna aega, millal mõis ja tolleaegne kirik püüdsid ahnitsevalt maksustada talupoega. Kui palju neis tõtt on, on muidugi raske kindlaks määrata. Tõenäoliselt kajastavad need vaid tolleaegset ajavaimu. Vanal ajal olevat õpetaja kantlist kogudust manitsenud suuremaid vorste tooma, sest iga aastaga olevat need väiksemaks muutunud. Tehtud siis hobuse umbotsa-soolikast hiiglasuur vorst ja viidud pastorile. Järgmisel pühal olevat õpetaja kantlist uuesti palunud: „Tooge ikka ka parajat mauku, aga mitte määratumat mauku.“ Teine versioon on vanast valgest hobusest. See tapetud, mauk topitud tangu täis ja kantud siis nelja mehega raamil õpetaja juure. Mehed aetud oma mauguga minema, kuid sellest ajast peale olevat ka vorstimaks ära jäänud. Rahvasuus on need jutud õige levinud ilmatu suure ruunamaugu nime all, mis päästis vorstimatist õpetajale.

Mitte ammu kadus vorstide viimise komme surnud hingedele ja ohverdamine Tõnni vakka. Rannus olevat 80 aasta eest olnud komme viia vorsti majavaimule, et ära hoida õnnetusi. Selleks oli teatud koht või kivi talu lähedal. S.-Jaanis on 40—50 aastat tagasi alati vorsti- või käkitegemisel hingede ajal viidud laudile vorsti ja käkki, et rahuldada majavaime. Piilistveres viidud samu aineid ohvrikivile. Karksis „kambre otsa peale, kus henge iki rüükin: tooge miul kah, tooge miul kah!“

Vorst oli oluline tegur pühaderõõmu ja -tuju tõstmiseks. Vene ajal unistasid neist isegi sõdurid, kes teenisid sundaega Tartus. Nad sepitsenud järgmise sõdurilaulu, mis on jäänud rahva suhu:

Rass-va-tsele (raz-dva) —
 Vorsti, käkki ;:
 Suu sulu poolõ,
 selg raatusõ poolõ,
 leevaaugu manu rott,
 krauh, krauh,
 vorsti, käkki ;:

(Jutt on Tartu sõjaväekasarmutest Raekoja tänaval.)

Räpinas laulavad eestlased, aimates järele vene kirikukellade löömist:

Kõht täis, kõht täis, kõht täis:

klimpe, vorste, pirukit ja siga-liga pliinuskit.“

Ka mudilased on maiad vorstidele ja ülistavad neid ringmängulaulus:

Ekid, sekid, seelu vekid,
 katlas keevad kuivad makid.
 Jüri võttis nüri noa,
 lõikas mulle makki koa.

Naljade hulka kuulub ka vorstide „maha toomine parsilt“. Parte külge kinnitati kaks nõõri, mille otsad ulatusid põrandani. Nõõri otste külge seoti risti tugev kaigas. Mahatooja asus kõhuli kaikale ja hakkas end ühes kaikaga ringi keerutama. Oli tal jõudu ning osavust end kuni parteni keerutada ja sealt vorst hammaste vahel alla tuua, sai ta vorsti endale. Vastasel korral ta pidi oma saamatust lunastama pähklitega.

Heal lapsel on palju nimesid, kuid vahel ka palju tähendusi. Kuidas ka ei ülistata vorsti, kuid kui inimesele öeldakse laiskvorst, vedelvorst, venivorst, venisoolikas või lihtsalt vorst, siis ei võta seda küll keegi komplimendina. Need on laiskade ja pikaldaste iseloomude hüüdnimed. Me teame, et sellase pilke alla on sattunud terved külad, vallad ja isegi kihelkonnad. Omal ajal nimetati Rae valda „vorsti vallaks“ ja Vigala mehi „Vigala vorstideks“. Haeska küla mehi aeti kõrtsis vihale hüüdega: „Näe, kus Haeska vorstikari“. Kurese küla mehi nende venivuse pärast sõimati „Kurese kukesoolikaiks“ jne. See on meeste kohta, aga ka naised ei ole pääsnud võrdlusest vorstidega: „Igal asjal on ots, aga vorstil on kaks,“ öeldakse kahekeelse ja keelepeksja naise kohta. Libevorst ja libesoolik olevat valejuttude levitaja sünonüümid.

Üldiselt võime tähendada, et vorstide kohta on rahva hulgas häid ja halbu kõnekäände, kuid jõuluvorst on kõigi poolt kiidetud rahupühade maiustoit, ainult tuleb külaskäikudel ette vaadata, et ei saa tõeks lause „Kutsumata külaline, keetmätä vorst“.

—ju.

Kaitseliidu jõulusoovid

Kaugel kõlab aisakell,
rõõm südamesse sulgeb,
jõuluvana armas, hell
meie poole kulgeb.
Tee on pikk tal sõita.

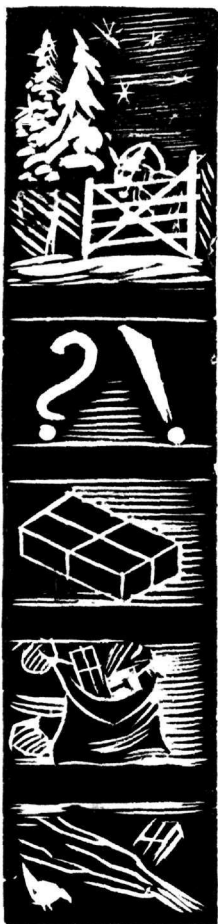
Mets on nõiduslikult härmas,
lumi säätendab ja särab;
hobu jalg on nobelt kärmas.
Millal tuleb oodat värav,
kuhu sisse sõita?

Kaitseliidu peres suures
jõuluvana ootes
paljud õige suures mures:
Kas nüüd minu lootus
läheb seekord täide?

Endamisi välja tingib
igamees mis soovib
jõuluvanalt kingi.
Suurematki proovib.
See on vana väide.

Jõuluvana pauna sopid
kingitusi tulvil,
kalleid andeid täis nad topit.
Lootusi on sul'gi —
noor ja vana, usu.

Heale lapsele toob vana
kommi, saia-timbu,
präänikust kas kuke-kana,
halval' vitsakimbu —
istmikule „musu“.

Aga kuna lapsi pahu
Kaitseliidus pole,
siis on valitsemas rahu
noorte seas, eks ole?
Ja nõnda ongi parem.

Kingitused tugenevad
jõuluvana heale nõule;
mis nüüd teile pudenevad,
sellest päevad enne jõule
jutustame varem.

Jõuluvanal terve sülem
kotis kingitusi peidus.
„Kus on Kaitseliidu ülem?
Temale mul tähtsat leidub,
ta kõige esmalt küsib.

Siis ta võtab suure ande
kotist, mis tal seotud vööle:
meeste-naiste truudusvande
Kaitseliidu õilsa' tööle.
See on kingitus, mis püsib.

Kaitseliidu Peastaap
kõigi vahel fifti-fifti
jõuluvanalt kingiks saab
uhke tõstuki ehk lifti.
(Kuigi see on ainult unelm.)

Jõuluvana pole saamatu,
ta teab, mis maksab naiste vaev —
neil pühiks kingib kokaraamatu,
mis ise küpsetab ja praeb.
(Mis õnnis aeg siis kätte tuleb!)

Kõik noored kotka tiiva alla
 jõuluvana pühiks juhüb,
 nii noorus õiget rada tallab
 ja rõõmas oodata võib pühi.
 (See oleks kõigile küll kasuks.)

Et Kaitseliidus kõrgel püsib
 meil ammust ajast lasketase,
 siis iga mees saab täpsuspüssi,
 mis ka ümber nurga märki laseb,
 ja õnnistust veel igaks lasuks.

Õppetööle jõuluvana
 Kaitseliidus jõudu annab.
 kõik ta valmis korraldama,
 uusi mõtteid kokku kannab
 õppe edukuse pandiks.

Oh jõuluvana, sinu headus
 — majül nii palub — meile luba,
 et uus Kaitseliidu Toetusseadus
 meil jõuluks hakkaks maksma juba.
 (See oleks tõesti kauniks anniks!)

Jõuluvana, üks moment
 sa pealinna soovi kuule,
 meil puudub vabadusemonument
 tõelik, üllas, mitte luule
 (ja uhke väljak seda piiraks).

Harju Malev hoiab targu
 oma soovi vaka all,
 jõuluvana ärgu kartku —
 tubli töö eest kulub tal
 kiitus mehine ja siiras.

Tartumaad ja linna pureb
 õnnis ootusärevus,
 neil ju pole tõsist muret —
 varsti kerkib maja uus
 kahe peale kahasse.

Jõulu cel on vähe neid,
 kel ootus ei too puna palge;
 Pärnu Malev on üks neid —
 ta soovileht on täitsa valge,
 (kuid köidet siiski nahasse).

Pärnumaale suuri vaevu
 jõuluvana leidis, et
 ta kingiks tubli purskkaevu,
 mis annab allikselget vett
 (nii aastast miljon pange).

Kuuldavasti Valgas tahetaks,
 et jõuluvana limusini
 neil uue vastu ümber vahetaks
 ja lisaks ohtrasti bensiini,
 mis oleks puhas ja kange.

Võrus noorte suvikodu
 Kaitseliidul Kubjas asub,
 nüüd on tarvis leida onu,
 kes sisseseade kulud tasub.
 (Jõuluvana tehku algust!)

Petseri on piiriäärne
 malevatest Kaitseliidus,
 olla õigus on tal väärne
 jõulukingi saamislüidus —
 (jagades kultuurivalgust!)

Sakalamaa Malevale kinke
 jõuluvanal terve sülem,
 peremeheõiguse ta kingib
 Lembitu kantsi ja linnamäe üle.
 (Seda õigust tahaks võita!)

Järva Malev suures rahus
 oma majas ootab pühi.
 Jõuluvana hobu vahus,
 kuid kes sellest süiski küsib —
 ka Paide tarvis sisse sõita.

Jõuluvana peab aru —
 Viru metsadesse lahti
 laseks pühiks tuhat karu,
 küll siis alles karujahti
 Viru laantes rahvas peab.

Läänemaal on põllutööga
 rahval raske toime tulla.
 Jõuluvana ühe öga
 miljard tonni musta mulda
 Lääne põldudele veab.

Narva Malev idapiiril
 peab kindlat valvet.
 Jõuluvana särasilmil
 täidab narvalaste palvet —
 õnnistust neil kingib.

Saaremaal on tubli malev.
 Jõuluvana õige pillab,
 saarlastele jõulupühiks
 mandrile jääst silla
 külmataadilt välja tingib.

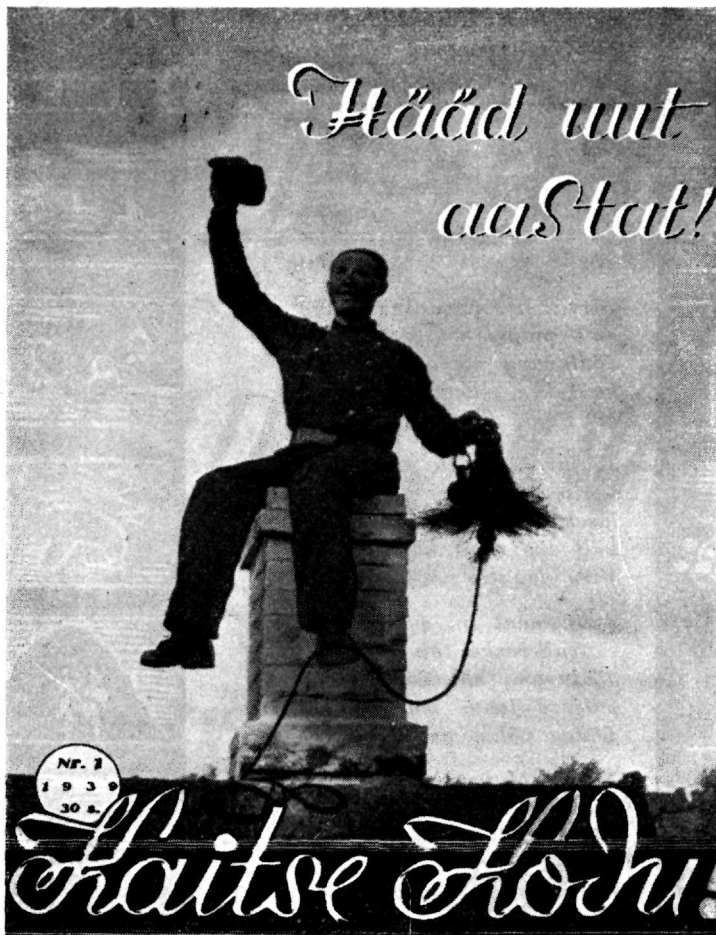
Kultuuritööle Kaitseliidus
 jõuluvana jõudu annab,
 et südamed kõik oleks lüidus
 ja õilsad mõtted vilja kannaks
 aastaid sada tuhat.

„Kaitse Kodu!“ oma soovid
 välja toob nüüd salamisi:
 jõlumees, kui ringi loovid,
 korja meile tellimisi
 juure paar-kolm tuhat.

Kaugelt kõlab aisakell
 rõõm südamesse sulgeb,
 jõuluvana armas, hell
 meie poole kulgeb.
 Hobu nobelt astub.

Iga maja väravad
 avanevad imekäl,
 laste silmad säravad —
 jõuluvana kahel käel
 võtavad nad vastu.

„Kaitse

„**Kaitse Kodu!**“ on avanud tellimiste vastuvõtu 1939. aastaks.

„**Kaitse Kodu!**“ pöördub üleskutsega kõigi oma seniste tellijate poole uuendada tellimine veel enne uut aastat.

„**Kaitse Kodu!**“ palub kõiki oma sõpru tuua endaga kaasa tulevaks aastaks võimalikult rohkesti uusi sõpru ja tellijaid.

„**Kaitse Kodu!**“ paneb tuleval aastal eriti suurt rõhku oma sisu väärtuse ning ajakirja välise ja illustratiivse külje tõstmisele.

Iga uus tellimine võimaldab

„**Kaitse Kodu!**“ pakkuda oma lugejaile senisest paremat.

„**Kaitse Kodu!**“ tellimisi võtavad vastu kõik postiasutused, Kaitseliidu staabid, pealikud, instruktorid, suuremad raamatukauplused, ajalehtede bürood ja reklaam-agentuurid üle Eesti.

ÄRGU PUUDUGU ÜHELGI KAITSELIIDU, NAISKODUKAITSE, NOORTE KOTKASTE JA KODUTÜTARDE ÜKSUSEL

„Kaitse Kodu!“

MITMEKORDISTADES „**Kaitse Kodu!**“ TIRAAŽI MITMEKORDISTAME TEMA SISU VÄÄRTUSE

6 KROONI EEST TULUSAID KAITSELIIDU ÕPISEID, PALJU PILTE JA MUUD VÄÄRTUSL.

Kodu!" aastal 1939

PREEMIAID KOGUSUMMAS
ÜLE 600 KROONI VÄÄRTUSES

Tellijad!

Kõigi tellijate vahel tuleval aastal, kes aastatellimise raha — 6 krooni — on tasunud **30. maiks 1939. a.**, „Kaitse Kodu!“ loosib

8

**väärtuslikku
preemiat**

1. Jalgratas
2. Fotoaparaat
3. Hõbeportsigar
4. Taskukell
5. Nahkportfell
6. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“
7. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“
8. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“

Levitajad!

Iga tellimiste vastuvõtja, kes on saatnud „Kaitse Kodu!“le“ hiljemalt **30. maiks 1939. a.** viis tasunud aastatellimist, omandab iga sellase saadetisega ühe võimaluse võtta osa loosimisest. Nii võib ühel tellimiste vastuvõtjal vastavalt kogutud tellimiste arvule olla mitu võiduvõimalust

Loosimisele tuleb

8

**väärtuslikku
preemiat**

1. Raadioaparaat
2. Fotoaparaat
3. Hõbeportsigar
4. Taskukell
5. Nahkportfell
6. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“
7. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“
8. „Ülevaade Eesti Vabadussõjast 1918—1920“

Hakakem tellimiste kogumisega peale juba enne uut aastat!

JA HUVIT. LUGEMIST TERVEKS AASTAKS — TELLIDES „KAITSE KODU!“ 1939. A.

See oli õhtu eel enne jaagupipäeva. Sooru mõisa heinatöö oli tehtud ja kesa korduskünd lõpule viidud ning rukkilõikuseni oli veel aega. Põld polnud küpskollane ja rukkitera murdus veel piimasena. Nii oli hooajatöodes saavutatud väike vaheaeg ja eduka töö tunnustuseks oli mõisahärra lasknud anda töölistele toobi viina ja kaks pange õlut. Joomingu kohaks oli määratud puiestiku mäekallak, mis on mõisa häärberist loode pool, otse õlgkatusega piimakeldri ees.

Mehed olid aset võtnud poolringis, istudes maha saetud kõdunenud puude kändudel või mätastel, ja naised vestlesid õue läbistava maantee ääre veetud sillapalkidel. Ainus mees, kes ei võtnud osa joomingust, oli vene soldati mundris vanamees, keda Marssavoiks hüüti. Ta oli tüüpiline madrus, kes oli 25 a. kroonut teinud, s. o. sõjaväeteenistuses olnud. Mõisahärra, endine kõrgem ohvitser, oli ta võtnud öövahiks, olles veendunud, et vana sõdur on täpne ja kohusetruu, ning seda ta ka oli, kas või „viimse veretilgani“.

Kuna ta enne ametikohustusi, nii nimetas ta öövalvele minekut, põhimõtteliselt ei joonud viina, siis loobus ta ka sel korral joomingust osa võtmast, olgugi et ta muidu meelsasti „mõned napsid“ tegi, nagu ta seda ise väljendas.

Kasvult oli ta veidi üle keskmise, kuid hästi turjakas. Öövahina kandis ta alati sõdurimundrit ja rinnal rida sõjateenistuses saadud aumärke. Nii ka sel korral. Küüruvajunud kehast hoolimata oli ta seisak sõjamehelik, eriti aga siis, kui ta oma sõjamehe-lugusid jutustas. Siis särasid ta sinihallid silmad julgelt ja ta pikad hallid vurrud ning punaseääreline sõdurimüts andsid talle auväärse ilme.

Vene keelt rääkis ta võrdlemisi hästi. Vesteldes vilksatas ta Tallinna murrakusse nii mõnigi venekeelne sõna, aga ei ühtki venepärast mahlakat kõnelülitust. Iseloomult oli ta otsekohene ja heasüdamlik.

Tema armsaimaks jututeemaks olid marssavoi — mastikorvi valvuri — õudsed seiklused kotermanniga (laevavaimuga), kes raskes tormimõllus hiilis marssi (mastikorvi).

Nagu juba öeldud, oli ta meremees ja sellena muidugi ka ebausklik. Arusaadavalt oli ta ise oma lugude kangelaseks ja seepärast hüütigi teda Marssavoiks. Selle nime all tundsid teda nii vanad kui ka noored ja paljud ei teadnudki ta pärisnime. Ka mõisahärra nimetas teda Marssavoiks.

Seekord algas ta oma jutustamist lookesega nekrutiajast.

„Et ma vene keelt ei mõistnud, siis sõimasid mind venelased tšuhhnaaks ja tungisid muile sagedasti kallale. Nädalat paar kannatasin kõike rahulikult, aga pärastpoole, kui ma juba mõne sõna vene keelt purssisin, julgesin neid eemale lükata.

Kui aga siis üks suur venelane, nimega Trofim, mulle rusikaga näkku löi, kargas mu hing täis. Lõin talle trääsi kak-rass lõua alla ja tõstsin ta pöidlaga vastu seinale rippuma. „Vot tjebe tšuhhnaa!“ ütlesin talle.“

Seda jutustades löi ta järsku ühe jala ette, lükkas parema käe, poidlat püsti hoides, õhku, nagu hoiaks ta ka sel hetkel venelast pöidla otsas, ja silmis sähvas viha.

Siis lastes käe pikkamisi alla vajuda sõnas ta: „Tollest ajast peale ei julgenud mulle enam ükski bujaan (kakleja) kallale tulla. Venelased hoidsid ennast silatšist (jõumehest) mitu sammu eemal. Kartsid, et hakkana neile nende vempude eest kätte maksma.“

„Kas sa olid siis juba laeval?“ küsis üks naistest.

„Ei, aga suurel merel olen ma olnud 20 aastat,“ vastas ta ja viivu hiljem jutustas ta edasi: „Meremehe elu on raske. Kord Mustal merel kerkis järsku suur must pilv üles. Peagi kattis ta terve taeva. Päev muutus ööks. See oli äikesepilv ja vihma sadas nagu ämbrist.

Tol korral olin mina marssavoiks keset tormi, äikest ja kõuemürinat. Lained viskasid meie suurt sõjalaeva nagu skorlupkat (koorekest) kord kõrgele harjale, kord sügavusse nagu põrgukoopasse, ja ühel ning teisel korral laksatas laine mul üle pea. Tõmbasin ennast kahe käega vastu mastipuud.

Seda jutustades löi ta järsku ühe jala ette ja lükkas parema käe, põialt püsti hoides, õhku

Tormi-iilid olid vahest nõnda tugevad, et ma enast vaevalt suutsin marsis hoida. Iga silmapilk oli karta, et mastipuu murdub, ja kõik aeg käis üks välgu-sähvatus teise kannul ning rasket kõuemürinat oli vahet pidamata. Välgu sähvatustel nägin end vahel laine õõnsal seinal nagu kärbes lael ja siis järsku all kuristikus. Olin elusalt põrgus, kottpimedas öös, kui nägin kaht välkuvat kassisilma. Need olid laevavaimu ehk kotermani silmad. Teadsin, et teda ei tohi lasta tulla marssi. Saab ta sinna sisse pugeda, siis hukkub laev.

Surusin enese pahema käega vastu masti ja paremaga lõin ristimärgi sinnapoole, kus olid läikivad silmad. Need kadusid, ja kui jälle välku löi, oli kotermann läinud...

„Miks sa ei lasknud hõbekuuliga?“ küsis jälle üks naine.

„Durotška (lollike)!“ sõnas Marssavoi. „Marss on väike nagu pähkli skorlupka ja seal pead sa enast tugevasti kinni hoidma, et torm sind välja ei paiskaks. Roni sina kange tormiga kõrge männi latva. Ma tahaksin näha, kuidas sa seal püssi laseksid, kui näed vedjmat (nõida). Kotermann on aga hea vaim.“

Niikaua kui on kotermann laeval, ei ole hukkaminekut karta. Saab ta aga marssi sisse tulla, siis on asi halb. Kui rotid ja kotermann laevalt lahkuvad, ei ole enam lootust eluks...

„Tühi lori olles!“ ütles kubjas, kes istus kannul ja suitsetas sigarit. Läti soost moonamehed kutsusid teda „Bruntšu Brentsiks“ (seeliku Brentsiks) tema ebavooruslike võtete pärast naiste suhtes. Nii nimetati teda muidugi ainult selja taga.

„Kui kotermann tuleb kuivale maale, siis viib ta ikka ühe hinge enesega kaasa,“ lausus Marssavoi ja lahkus solvunult, et minna koju ja sealt öövalvele.

Nüüd tõusis ka kubjas kannult.

„Sinu, Vilums,“ pöördus ta noore poisi poole. „Sinu andas naistele elut. Teine pang elut olles naiste jaos. Bet (aga), poisid, ära unetas minnas ainamaale. Minu minnas ära.“

„Küll me juba läheme,“ vastasid poisid. „Täna teeme suure õitsetule, mis ka üle Ristipedajamäe siia peaks paistma.“

Kui kubjas oli lahkunud, ütles keegi vanem mees muheldes: „Aga täna on ju neljapäev ja just neljapäeval on Ristipedajalohus vaimu nähtud.“

„Tühi lori olles,“ vastas poiss, keda kubjas oli läti murrakus Vilumiks nimetanud, imiteerides kupja häält.

Nüüd tulid ka naised meeste juure.

„Tema ütles, et tühi lori olles,“ seletas möder (karjaravija) Ädu, „bet ise pelgas neljapäeva ehtut nigu kass pelgas peni. Ergemes muiža (Härjamäe mõisas) jääs limbama. Tema minnas neljapäev ehtu vastu kenina piekdiena (vastu kuninga reedet, s. o. reede enne 1. Kristuse tulemise päeva, mida lätlased eriti pühitsetid) pops Beku naise manu. Sai tappa. Kägu ka ei munes pühal ajal teise pessä, bet Bruntšu Brentsis minnes Beku Daarta manu...“

„Möder Ädu, lükka liiasilmale punn ette!“ naersid poisid. „Tema kardab küll neljapäeva, aga mitte vaimu ja jooksjahaugus on ta jala kangeks teinud.“

„Pelgas vaimu kah,“ vadistas Ädu. „Muižkungs (mõisavalitseja) ütles kill, et Brentsi tapas Beku, bet mina ütles, et përkons spëre (pikne löi)...“

„Jatkub juba, jatkub, möder Ädu,“ ütlesid mehed. „Lõpetame õlu ja läheme magama. Homme on tööpäev.“

„Ja meie peame hobustega õitsele minema,“ tähendasid poisid. „Prits ja Hendrik läksid vähile. Ei tea, kas nad saavadki vähki. Lõunane suur vihm püretas jõe vee.“

„Küllap nad ikka saavad,“ arvas karja-Leena. „Meie köögi-Liisuga tuleme keetma. Nii oli ju räägitud? — Meie ei saa aga veel nii pea minna. Toamamsel Ilse, linnalaps, tahab ka õitsetuld näha, ja kui pimedaks läheb, siis ei julge me sinna minna.“

„Tulge aga, tulge! Õlle-Kristjani poolt on meil head lähkriõlut,“ julgustas Villem tüdrukuid. „Karta pole kedagi. Ma tulen teile mäele vastu.“

*

Paksud pilved katsid taevast. Ainult vahetevahel vilksatas täiskuu pilvepilust ja valgustas siis paksu udu, mis pärast äikesevihma lamas raske vaibana värskelt-küntud kesapõllul.

Kui Leena ja Liisa väljusid moonamajast, löi kõrvaltoas aedniku kell 11 pauku ja varsti selle järele ragistas ka kupja kell oma löögid maha, aga nii kiires tempos, et võimatu oli lugeda paukude arvu.

„Kupja kell vuristab pauke, nagu oleks vanasarvik vihi küljes rippumas,“ sosistas Liisa.

„Niisugune on ta alati,“ vastas Leena. „Aga nüüd peaks ju ka Ilse juba tulema?“

„Vaata, tulebki,“ lausus Liisa, näidates käega mõisa häärberi poole.

„Ootasite mind?“ küsis Ilse kohale jõudes.

„Tulime alles praegu toast,“ vastas Leena, „aga nüüd tuleb minna. Näe, õitsetuli paistab läbi udu isegi siia.“

„Läbi udu näib tuli suurena, salapärasena,“ lausus Ilse. „Läheme siis.“

Mähkunud suurrätikuisse, sammusid neiid kõrvuti maanteele ja siis märke üles õitsetule tulesamba suunas.

Jõudnud poolele mäele, kuulsid nad metsas okste murdumist, ja kui vareste parv kraaksudes õhku tõusis, haarasid nad hirmunult üksteise käest kinni ja kuulatasid... Alles siis, kui vareted laskusid tagasi kuuskedele, julgesid nad edasi minna.

„Kuu kadus pilve taha ja nüüd on pime,“ sosistas Ilse.

„Ja meie väriseme hirmul nagu kolm jänest,“ sõnas Liisa. Et meeleolu tõsta, katsus ta vilistada, kuid see ebaõnnestus.

„Palju su vile uena maksis?“ küsis Leena naljatades.

„Tolake, tuul puhus näkku. Nüüd aga pangem jooksma,“ ütles Liisa ja tõmbas teisi kättpidi kaasa.

Nii jõudsid nad ligikaudu mäe harjale, kui kuu jälle pilve alt välja nihkus ja siis... neiid karjatasid ja jäid seisma, nähes mäe tipul maantee kohal udus paljapäise mehe kuju, keda nad arvasid õhku tõusvat.

Liisa ja Leena hoidsid ikka veel teineteise käest kinni, aga Ilse oli kahvatuna vajunud seljaga vastu suurt mäнди.

„Surnulõhn! Koll!“ kilkas Leena ja pani jooksma Liisat kaasa tõmmates.

Samal hetkel nägi seda nägemust ka möder Ädu, kes oli hobusetalli nurga tagant jälginud tüdrukute minekut, ja ka kubjas oma naisega, kes olid oma toas akna juures.

Kellapaukude ragin oli kupja üles äratanud ja keerates end teisele küljele oli talle meele tulnud, et poisid pidid hobustega õitsele minema. Kontrollimise mõttes tõusis ta voodist ja läks akna juure.

Sealt nägi ta õitsetuld ja ka midagi, mis teda kohutas.

„Tule! Näe! Beku vaim on mäel!“ hüüatas ta naisele ja siis vaatasid nad sõnatult halli kuju Risti-

pedajamäel. Kui aga kuju ettepoole kaldudes käed laiali löi, karjatas mees:

„Beku tuleb!“ ja langes pingile.

„Lai Dievs pasarg! (Hoidku jumal!)“ ohkas naine, nähes kuuvalgel mehe hirmust tardunud nägu. Alles siis, kui kuju kadus, julges naine poolvaljult meieisapalvet lugeda.

Mitte vähem kohutatud oli tol korral öövaht Marssavoi.

Ta oli oma ringkäigul just mõisa rehe juure jõudnud, kui kuulis Ristipedaja suunast naiste kiljatust. Sinnapoole pilgu heitnud, ei näinud ta seal ühtki naist, vaid kübarata mehe kuju laialilaotatud kätega.

„Vedjma, tšertovštšina!“ ümises ta ega teadnud algul, mida peale hakata, sest tont, kellel ei olnud habet ja kellel oli naise hääl, tundus talle võõrana, ebaloomulikuna.

„Kotermann!“ tuli talle viimaks meele ja ta heitis ristimärgi sinnapoole, kus oli too pentsik tont, ja alles nüüd kokkus ta, kui nägi, et „kotermann“ ei taandunud, ei kartnud ristimärki. Jah, too habemeta naise häälega kummitus, kes ei kartnud ristimärki, läks nüüd päris julmaks: löi käed laiali, lükkas sõrmed harki ja siis... ta tõmbus küüru, nagu tahaks ta kedagi haarata või koguni kedagi kõrist haarata, ning kaldudes kehaga ettepoole hakkas ta liikuma üle välja lähemale, ikka lähemale...

„Hospodi pomilui! (Issand halasta)“ palvetas Marssavoi, taandus paar sammu rehe poole ja löi siis uuesti ristimärgi õhku, ning alles siis kadus kummitus uttu.

„Kui kotermann tuleb kuivale maale, siis on tal naise hääl ja ta on jonnakas nagu naine,“ arutles Marssavoi endamisi ja jatkas oma ringkäiku.

Ta nägi kübarata mehe kuju laialilaotatud kätega

Öitsepoistele jäi tüdrukute kiljatuse algul arusaamatuks. Aga nähes udus mehekaju taipasid nad, et too peletis oligi, kes tüdrukuid hirmutas, ja et nad kiljatades koju jooksid.

„Ongi parem, et ta nad tagasi hirmutas, sest vähki meil ju ei ole,“ arvas Prits, kelle vähilkäimine ebaõnnestus, sest sajast sogane jõevesi oli üle kallaste tõusnud.

„Aga kes võis too mees olla? Kas läheme vaatame?“ küsis Villem.

„Asjata vaev,“ tähendas pikaldase loomuga Hendrik. „Muidugi oli ta mõni kõrtsisttulija.“

Nii lõppeski arutlus öitsetulel.

Ilse ärkas alles siis uimastusest, kui keegi teda nimepidi hüüdis. See oli toapoiss Otto, keda mõisahärrased Johanniks nimetasid.

„Sina, Otto?! Kust sa siia said ja kus on tüdrukud?“ küsis Ilse ikka veel ehmunult.

„Jälgisin teid, kartes hädaohtu,“ ütles Otto lähemale tulles. „Tule, läheme koju!“

„Aga kuhu jäi koll?“ küsis Ilse kohalt liikumata.

„Too ei olnud kellegi koll, vaid lihtsalt mõni purjus mees,“ rahustas Otto neiu.

„Leena ütles, et tal on olnud surnulõhn juures,“ sõnas Ilse.

„Tuuleõhk võis vahest viina- ja õllelõhna teie juurekanda või see oli lihtsalt hirmunud tüdruku ettekujutus,“ arvas Otto.

„Aga ta oli väga suur?“ lausus Ilse tasa, nagu kardaks ta nägemuse lähedust.

„Udu tõttu paistis ta suurena. Ma ei näinud teda, sest ma olin metsas ja kiljatust kuuldes jooksin kohe siia,“ seletas Otto Ilse kätt oma pihku võttes. „Nüüd läheme koju.“

„Ma olen nii väsinud. Ma ei suuda liikuda,“ vastas sosinal Ilse.

„Ma aitan sind,“ ütles poiss käe neiu piha ümber pannes ja siis hakkasid nad kodu poole minema.

Häärberi kõõgi läve ette jõudes oli Ilse juba niivõrd toibunud, et Otto sai talle oma armastust avaldada. Lõpptulemuseks oli, et Otto lubas keelepeksu ärahoidmiseks juba homme härrastele teatada, et nad abielluvad.

*

Lõpetanud öövalve, sammus Marssavoi täies mundris, nagu tavaliselt, Emajõe kõrtsi, mis oli mõisast umbes pool kilomeetrit eemal, et igahommikust „naelalist paigale panna“, sest selleks just ulatas kroonu poolt saadud pensioniraha.

„Ära visanud“ tolleaegse viinamöödu järgi „naelalise käraka“, ei teinud ta harilikku „poloborot na ljevo“, et asuda koduteele, vaid otsekohe „krugom“ ja tellis endale veel ühe poolenaelalise, et jutustada kõrtsmikule lugu tollest pentsikust kotermannist.

Koduteel aga tabas teda uus üllatus. Väljudes metsast tuli talle mõisahärra vastu. Aga hoolimata oma raskest seisukorrast, mille oli tekitanud too lisa-

poolenaelaline, ei unustanud ta lausumast vajalist sõjamehelikku tervitust.

„Strastvuite, vaše võsokorodie!“ hüüatas ta, võttes tee ääres „vo front“-seisaku.

„Marssavoi, ränk tuul purjedes?“ küsis humoorikas härra sõjameheliku tervituse vastuvõtmisel.

„Totšno tak, vaše võsokorodie!“

„Nüüd aga koju, Marssavoi, ja heida puhkama. Poloborot na ljevo, maršš! Rass-dva, rass-dva!“

Nähes vanamehe rasket käiku, mis sarnles malemängu-ratsaniku omale — ikka paar sammu edasi ja üks samm kõrvale —, lausus ta naeratades: „Meremees teeb ratsaniku käike.“

Jõudnud koju, jutustas Marssavoi oma naisele, et härra vastutulek oli olnud igatahes kotermanni kättemaks selle eest, et ta teda oli sundinud teise ristimärgiga taanduma.

Suur oli aga tema üllatus, kui ta teisel hommikul, läinud kõrtsi napsi tegema, kuulis, et nüüdsest peale saab ta mõisahärra arvel tavalise möödu viina tingimusel, et ta kunagi peale selle ühe möödu teist ei joo.

Teine isik, keda samuti nagu Marssavoid tabas õnnetus ja õnn, oli toapoiss.

Kui ta hommikul teatas härrale, et Ilse on tema pruut ja et nad tahavad abielluda, vallandati ta paugupealt, sest et härraste traditsioon ei lubavat pidada ei armunud, ei ka abielus toapoissi. Arvatavasti oli selle taga ebausku, aga Ilse jäeti teenistusse jõuluni. Pulmapeotähtpäevaks määrati kolmas jõulupüha ja pärast abiellumist lubati Johannile, nüüdsele Ottole, anda rendile Valga linnas olev Sooru kõrts, sest sealne kõrtsmik olevat hiljuti surnud ja lesk ei saavat kõrtsipidamisega hakkama.

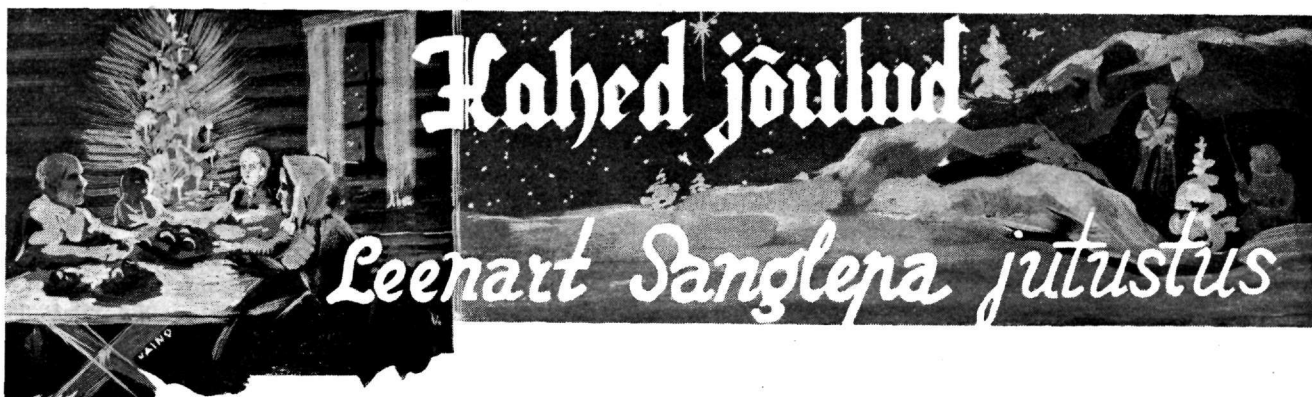
Kurvem oli aga lugu kupjaga. Ristipedajalohu kummituse nägemine viis ta tõvevoodisse, kust ta enam ei tõusnud. Ta suri päeval pärast lauritsapäeva.

Kui matuserong mõisa õuest välja veeres, seisis Marssavoi auväärses kauguses mõisa pargi puude all ja sõnas: „Kui kotermann tuleb kuivale, siis viib ta ühe hinge kaasa. Jumal olgu kadunule armuline!“

*

See lugu jäi pikemaks ajaks rahva jutuaineks, sest et kummitust nii mitmed „oma ihusilmaga“ olid näinud. Alles aastaid hiljem, II üldlaulupeo ajal, selgus asi. Tutvusin seal ühe koolmeistriga, kes ütles, et too Ristipedajalohu kummitus olevat tema olnud. Ta jutustas: „Tol korral valmistasin end ette koolmeistri eksamile ja käisin kohaliku koolmeistri nõusolekul vahetevahel külas lapsi ristimas. Sel korral ristisin Sooru valla Läti külas üht moonamehe haiget last. Seal jõin ma koduõlut, mis pani mu pea valutama. Pärast kuulsin, et nad olid õllesse viina seganud.“

Et mitte häbisse sattuda, lahkusin salaja. Ei tea, kas õlleuimast või liialdasest katekismuse ja piibliloo lugemisest, sain niisuguse meeoleolu, et ronisin Ristipedajamäele jõudes ühe kõrgema kännu otsa ja palvetasin või laotasin õnnistades käsi. Kõike ei mäleta hästi. Sellest rääkida aga ma ei julgenud, kartes, et see võiks minu koolmeistrikssaamist takistada.“

On külm ja karge talveilm. Öösi on palju lund sadanud ja nüüd istuvad kõik puud tee ääres nagu sõdurid, valged mütsid peas. Kõik teed on täis tuisanud, hangesid on kuhjunud põldudele ja metsa ääre, kogu maa on paksu lumevaiba all. Õhk on külm ja karge: iga hingetõmbus on nagu sõõm kristallselget ja külma allikavett.

Rong läheneb läbi selle külma talveilma T. jaamale, kus ta peatub ähkides ja puhkides, pressides oma tugevatest kopsudest suuri aurupilvi kahele poole raudteed.

Kui rong on peatunud, hakkab siin reisijaid maha pudenema. Astudes soojasköetud vagunist karge talvepakase kätte, tunneb noor gümnasiast Sulev Loodna, kuidas talle visatakse näkku midagi külma ja teravat, mis paneb noore näo kohe õhetama.

Sulevi kannul tuleb ta ema — laia rotundi uppunud linnamutter, kelle jooksvast vaevatud jalad ei kuula enam nii hästi sõna ja kes peab õige noble olema, et pojale järele jõuda.

On jõululaupäev. Linnasaksad on sõitnud maale sugulaste poole külla.

— Meil peaks keegi kindlasti vastas olema, arvab Loodna ema ja ta tipib raskel sammul Sulevi järele, kes on jõudnud juba jaamatagusele platsile, kus ootab terve rida regesid ja hobuseid. Ja sealt nad leiavadki oma noore sugulase, keskmise perepoja Atsi, kellega koos on saadetud linnasakstele vastu tubli Saaremaa tõugu maahobu ja rohkete kasukatega polsterdatud regi.

— Kas sa näed virka, hõikab Loodna ema sugulasele tervituseks ja sirutab talle käe. — Nii noor teine alles aga — näe — täismehes eest juba väljas.

Ats peksab piitsavarrega vastu saapasäärt (tal on nimelt säärsaapad jalas) ja naerab.

— Mis sest kondikasvust nüüd või, ütleb ta siis täismehes tooniga. — Ei töö küsi su kondist ega aastaita — näe, ulatad adrakured pikku võtma, oledki töomees.

— Sedasi, jah, on see maalapse elu, nuuskab Loodna ema oma kaastundmusena kõlavad sõnad taskurätikusse.

— Aga nüüd palun peale istuda!

Ats päästab hobuse lasipuu küljest lahti ja sikutab ohjadega. Väike saarlane hüppab oma külmast kangestunud jalgadel paar tantsutakti, ja, saanud siis paar hoopu mööda sapsusid, jääb rahulikult seisma.

Emat-poega kobivadki nüüd rekke. Ema saksik-emandal laias ja kohevile aetud rotundis, poeg läik-nööpidega sinelis, mis särab ja sätenab Atsi heinaprepredesse kastetud kasuka kõrval nagu läikima aetud kassikuld.

Ats haarab ohjad ja hüüatab:

— Nõotsa!

Piits välgatab õhus, hobu puristab ja pistab siis tulist traavi jooksma.

Lund on kogu teel paksult maas. Põllule on seda sadanud, teele tuisanud — tuleb suurem hang ja, vaata, väike saarlane aina ujub lumeliivas.

Kui jõutakse suurele maanteele, kus tee tasasem ja sõit rahulikum, algab Loodna ema noore sugulasega juttu.

— Kas pere kõik terve, kas lapsed kõik kodus? Kas kuusk metsast toodud? Kas lumi metsas sügav? jne.

Ats kõhatab hääle puhtaks ja vastab siis säärase täismehes ladusega, et Sulev kuulatab päris hiirekõrvul.

— Kõik on terved — miks nad terved ei peaks olema. Memm see vahel küll ägab pisut, aga või siis nende memmede hädaldamisi ei tunta. Ja kodus on sedapuhku kõik. Mall ja Jürka tulid eespäe, teised aga pole välja saanudki, sest meie Vårdiga oleme alles kihelkonnakooli mehed. Kuusk on küll veel toomata, aga küllap — nõotsa — selle ka kätte saab, pole lumi nii sügav ühtigi. Ja kuigi oleks — kätte saab ikka.

Piits välgatab õhus, ohjad laksatavad. Hobu puristab ja sörgib parajat traavi. Äkki tuleb teele suurem hang ja Atsi säärsaabastatud jalg, mis kutsari edevusega reest välja sirutatud, künnab pehme lume tuiskama.

— Sa korista jalg rekke, õpetab Loodna ema, niimoodi hakkab külm varbaid näpistama.

Seda nüüd ka veel! Ei, siin on kallis sugulane oma hea nõuandega pisut kaugele rutanud. Ega maamehe jalg ole mõni titevarvas, mis külma kardab!

Säärase jutu peale Ats vaatab ise vilksti Sulevile, et mis sina ka oma linnasaabastega oled, jalad sul praegu juba kasukavillade sees.

Aga Sulev ei hooma seda pilget sugulase pilgus. Ta istub mugavalt rätikusse mähitult reektorju najal ja piidleb kissis silmadega möödavilksatavat talvemaastikku. Kõik ümberringi on talle uus: metsad, külad, talumajad, isegi see regi, hobu ja noor sugulane ta kõrval.

Niimoodi istuda on tal võrdlemisi mugav. Kõle talvetuul kisub tal ainult silmad vesiseks ning kissi, mille pärast ta peab lühikeste vaheaegade järele äigama kinnastatud käega üle näo, et pühkida ära põskedele valguvaid pisaraid.

Pikapeale hakkab tal ka üks jalg surema ja kui ta seda suure vaevaga lõpuks liigutada suudab, siis hakkab mööda pakuna tunduvat jalga, ülalt reiest kuni alla luupekukondini, jooksma nagu sipelgaid, millede torkavad hammustused sünnitavad magusat valu.

Sõita on üldse kümmekond versta ning juba varsti hakkab kuskilt legendiku takka paistma metsäärsete talude ähmaseid piirjooni.

— Näe, kodu juba nina all, ütleb Ats selle peale. Nüüd hakkavad emat-poega mõlemad oma kangestunud kaelu õiendama, kuid metsa veerul on mitu talu, missugune neist on Aru?

— Kas see või? osutab Loodna ema ühele suitsule otse sõidusuunas.

— Ei, see, vastab Ats ja teeb piitsavarrega ebamäärase liigutuse.

Aga seal on hobu ise sõidusuuna ära näidanud, pöörates äkki kitsale põlluvahetele.

Kui regi pöördub kaevukünkalt talu õue, jookseb avatud rehe alt tulijaile vastu väike rebasemoodi, ümarmargune ja punane nagu tulikera, koerakutsikas, klähvides ägedasti haukuda kord siin-, kord sealpool rege. Atsi pool vingub ja haugub ta siiski rohkem rõõmu pärast, kuna Sulevi pool ajab ta karvad turri ja teeb katset linnamehe sinelihõlma karata.

Aga seal juba lükatakse maja uks valla ja keegi hüüab kurjustavalt:

— Hust, hurjah, krants niisugune!

Hüüdja on perenaine, kodukeeles memm, väike ja madal nagu krantski, karvase kasuka tõttu samasugune karvaker. Liikudes kiireil jalul üle lumise õue hurjutab ta ise koera ja läheneb siis külalistele.

— Tere, linnasaksad! Jõudsite ikka kohale, hange ei jäänud? hõikab ta juba pooltel teel rõõmsal ja vabal toonil.

— Niisuguse tubli küüdimehega sõida hange alt ka läbi, vastab rotund või keegi rotundi seest. — Ja te rekest siis kah!

— Sa mu jumal, ütleb nüüd memm; — või nii tore lustisõit oli teil. — Olge nüüd kenakesed reest välja ronima.

Vahepeal ongi Sulev juba reest välja karanud ja ringutab nüüd õuel oma kangestunud jäsemeid, koerakluti klähvides ja keksides ta ümber.

Kui kondid on painduvaks ringutatud ja heinapebred riideilt maha raputatud, astuvad emat-poega läbi esiku elutuppa — ema oma rotundis nii kohevil ja lai, et ähvardab uksepiitade vahele kinni jääda. See ajab perenaise kohe lõbusalt naerma.

— Vaata, kus linnainimene on endale liha lüüele ajanud!

— Pole siin liha midagi, ainult suur riie kontide ümber, ajab Loodna ema vastu.

— Noh, räägi sa siin midagi, kas ma'i tea või — Loodnad on kõik rammuvõtjad; pole neil konti vähe ega lihast puudu. Vaata korraks seda noorsanti, kas siin on kondist või lihast puudu!

See on öeldud Sulevi kohta ja see võtab Loodna emal kohe naeru lahti, sest midagi muud ei meeldi temale enam, kui see, et tema poega kiidetakse, olgu see siis kas või pikkuseski.

Elutoas, kuhu linnarahvas puhangu külma õhku kaasa viies sisse astub, lööb kolm poissi laua ääres sõrmenukkide kolksudes kaarte. Siin on Jürka ja Värdis vanim ja noorim perepoegadest, ning naabriperepoeg Mihkel, kõik kolm „kuradipiibli“ jüngrit juba maast-madalast. Sulevi tuppa astudes tõuseb kaartide kohalt tema poole küsivaid pilke, et mis mees sina ka oled, et luba me vaatame sind, kas annad kambamehe mõõdu välja.

Sulev teeb oma näo tõsiseks, peagu alandlikuks, ja surub endamisi ka oma vormikuue aupaistuse maha. Ta uudistab poistejõuku eemalt, läheb siis lähemale ja teretab neid igäiht kättpidi, kuni pikapeale hajub ka võõrastamistunne ja vaata — ta kutsutakse kaartegi lööma, poistel neljakäe marjas ühe partneri võrra just vajaka.

— Me tagusime seni ajaviiteks viitlehte, ütleb Mihkel, nüüd on marjase neljas käsi meile nagu Issandast saadetud.

— Ei, ei, ma'i tea, kas saan hakkama, püüab Sulev esialgu vastu ajada. Aga seda robinamal poisid peale tulevad ja teda mängima õhutavad.

— Pole midagi, ütleb Jürka, — teeme linnamehele tuule alla, — Mihkel, anna kaardid!

Mihkel annab kaardid ja mäng läheb lahti. Aga juba varsti selgub, et Sulev pole suurem kaardimängija ühtigi. Ta tunneb küll masti ja mängu üldisi reeg-

leid, aga marjase kriukadest pole tal aimugi. Ei saa tema aru ei silmapilgutamisest ega mastinäitamisest. Korra ta unustab ära isegi poole „pidamist“, mis oleks annud lamoori trumbile juure. Sihuke siis mõni marjasemängija!

Sulevi oskamatus tõttu kaob varsti huvi mängu vastu ja poisid panevad kaardid käest, sest „linna-põletamist“, mida Sulev ütleb end hästi oskavat, peavad poisid endi kohta liiga alandavaks.

Et aeg mitte igavaks ei läheks — Ats on veel rehe all saarlasega ametis —, toob Värdis Sulevile sirvimiseks perekonna pildialbumi, mille lehitsemisel poisid on üksteise võidu valmis Sulevile seletusi andma.

— Vaat, kas sa seda ei tunne? Seda saksa ka mitte? Jummel, sa ei tunne siit ju mitte kedagi! Noh, vaata nüüd, see siin on onu ja onunaine, see ristitadi, see naabripere mees oma perega — vaata, missugune molks on Mihkel siin pildi peal, siin on oma pere meestekolmik Atsit-Jürkat-Värdis ja see plika siin on Mall, noh tead, see meie plika.

Aga ei Sulev tea midagi, kuulnud on ta küll ja see on ka kõik.

Selle seletuse peale on aga „meie plika“ juba ise kuuldekaugusesse ilmunud, sest üht plikapasunat kuulatakse köögis Loodna emaga ja memmaga vadistamas. Seda kuuldes poisid kõik nagu käskluse peale viskuvad äkki kööki ja muidugi peab ka Sulev minema nendega ühes.

Astudes poistejõugu kannul üle köögi kõrge läve Sulev märkab ahtakese koguga tüdrukut, kel on valge põll üll ja roostepruun juustepalmik üle õla rinnale heidetud, emaga kenasti vestlemas. Aga veel enne kui Sulev jõuab tüdrukule kätt ängata, on poisid ta ümber piiranud ja tirivad teda juuksepatist ja põllepäeltest, nii et ta peab neile mitu tumakat turjale virutama, enne kui ta rahule jäetakse. Alles siis saab Sulev tüdruku käe oma pihku. Poiste ühise mõrgamisena avaldatud heakskiitmisel teeb Sulev selle juures katset tüdrukule silma vaadata, kuid siis tõmbab tüdruk oma käe kohe tagasi ja moonstab oma näo nii tõsiseks, et Sulevil kaob isu keelele tõusnud viisakuslause väljaütlemiseks. Ta peab selle ise alla neelama ja nentima, et isegi ta läiknööpidega ja kroonukullidega vormikuub, mis teda ennast taevani tõstnud, ei ärata tüdruku mingit huvi, veel vähem tähelepanu. Selle vastu mõni minut hiljem ulatub Sulevi kõrvu tüdrukult Jürkale öeldud lause, kui Sulev tüdrukule juhuslikult selja on pööranud: taeva päralt, noh, on sel linnamehel aga kõik kulle ja kulda täis!

Sihuke on siis see „meie plika“ — too Mall!

*

Need on Sulevile esimesed maajõulud.

Esimest korda oma elus teeb ta kaasa jõuluõhtuse kirikusõidu, pinev uudishimu kannupoisina kaasas.

Väike saarlane veab jälle kasepulkadest korjuga rege, mille jalaste all lumi teravalt krudiseb. Jälle rullub valge talimaastik kühmulise kangana vasakul ja hüvakul, metsatukki ja maju siginedes muustrina vahele.

On vaikne õhtu. Talude suitsud tõusevad kui tikud taevasse, metsa kohal särab ilus ja ümmargune täiskuu.

Tee lookleb kõvera paelana, mille sõlmekohal asetseb alevik, paar tosinat valgetes mütsides maju ja vana kirik viirpuude sees.

See kirik sumiseb täna kui mesipuu: taadid mustis kasukais ja eided kirjudes suurrätikuis ohkavad ja ähivad, iga sõna kõmiseses ja kajades kiriku laias võlvistikus. Laane sülest toodud kuusk särab altari kõrval künlaehtes, mis paiskab altaripildile nõrka valgusekuma.

Sulev on kirikus pressitud ema rotundi ja kellegi taadi karvase kasukakrae vahele, nii et tal on küll soe, kuid ebamugav. Keegi eit ta seljataga ohkab ja aietab alatasa ja, kui orel algab lauluviisiga, pistab uluma kui sabast nõelatud peni.

Pastor on vana ja ta räägib maakeelt balti murdes. „Jummalad“ ja „taeva sannad“ ei pane helisema Sulevi noort hinge ja ta istub nukralt oma kohal. Ema selle vastu niisutab kogu aeg oma taskurätikut; Mall, kes istub kaugemal, on tõsine ja kuulatab hiirekõrvul.

Sulev laseb põgusal pilgul joosta mööda kirikut, ta vaatleb talumeeste tuules pargitud nägusid ja kuulab eiteid ohkamisi ning oigeid.

Jälle laulab kogudus. Loodna ema viskab oma kõrget sopranit julgelt sekka. Mall hoiab pilgu maas. Taat oma karvase kasukakraega on jäänud magama ja noriseb nüüd tasakesi laulu sekka.

Jutluse ajal avab taat silmad, aga sulle need siis jälle kohe; ta arvab paremaks magada kui kuulata pastori tuliseid manitsusi ja igivana Joosepi-Maarja lugu, mida ta on kuulnud juba viiskümmend aastat. Aga seal torkab talle eit, kes istub ta kõrval, ühe tulise ribide vahele.

— Mis sa'nd pime siia magama jääd!

— Lase'nd olla, vastab taat uniselt, — ma tukas-tasin niisama.

Ja ta „tukastus“ kaob uude norinasse, mida eit seekord enam ei sega.

Kui jutlus viimaks lõppenud ja lõpulaul lauldud, hakkab rahvast kirikust välja trügima. Sulev järgneb ema laiale rotundile ja nii jõuavad nad mõlemad välja karge talveõhu kätte, kus kohtavad perenaist ja Malle, kes juba hobuse juures askeldavad. Poisse ei ole, poisid on jäänud koju.

— Noh, kuidas meie jumalateenistus ka linnarahvale meeldis? küsib perenaine ja vaatab Loodna emale siiralt silma.

— Päris kenasti, vastab Loodna ema, — eks jumala sõna ole igal pool ühesugune.

Siis väikese vaheaja järele:

— Kas sa oled ka laual käinud?

— On juba tükk aega mööda, vastab perenaine, ja lisab siis nagu vabanduseks juure:

— Meie lapsed ei hooli palju sellest; plika veel, aga poisid on kohe rauda-vastu.

Loodna ema ohkab: — Ja-jah!

Mall on juba rekke pugenud ja teeb seal nüüd Loodna emale ruumi. Sulev vaadaku ise, kuhu ta istuda saab. Perenaine võtab ohjad ja kojusõit läheb lahti.

Kuljused helisevad jälle. Lumi virvendab ja krudiseb ree jalaste all. Metsatukast heidavad pikad varjud mustendavaid laike lumega kaetud põllule. Tulukesed talude akendes paistavad kaugelt nagu hundi-silmad.

Jõudnud kirikusõidult tagasi, naised hakkavad kohe söömist seadma. Poisid on kuuse vahepeal tuppa toonud ja ära ehtinud. Mall toob nüüd veel karda lisaks ja paneb küünlaid pesadesse.

Jürka tuleb Sulevile õige ligi ja küsib tasakesi:

— Noh, kuidas kirikusõit läks?

— Oli päris kena, vastab Sulev siiralt.

— Puha naiste rämp! uriseb Jürka ja kaob kööki. Varsti tuleb perenaine söömakutsumisega ja siis kogunetakse suure perelaua ääre jõuluõhtu söömaega pidama.

Suured mauguvirnad ja vorstikuhilad levitavad toas isuäratavat aroomi ja kõditavad Sulevi ninasõõrmeid, sest äsjane kirikusõit on jõudnud kõigele sellele kraamile tublisti teed tasandada.

— Laske hea maitsta, mis jumal annud, ütleb perenaine ja ta koostab Loodna ema eeskujul oma käed vaikselt söögipalvuseks kokku.

— Saab pihta antud! vastab Jürka ja tõstab endale kohe terve mäe verimauku ette. Nooremad poisid naeravad selle peale ja järgnevad vanema venna eeskujule. Sulev teeb enese ka kohe koduseks, sest söögilaua taga ta tunneb end alati nagu kala vees.

Kui söömine lõppenud, valgutakse tube mööda laiali, kusjuures Mall viib Loodna ema kõrvale ja laseb teda oma käsitöid imetleda, mis kutsub muidugi vaa-

taja kiituse esile. Lõpuks toob ta välja isegi oma pühiks saadud koolitunnistuse ja näitab seda Loodna emale, ise vargsi Sulevile piiludes, pilgus kurjaendelisus: katsu sina lähedale tulla! Aga Sulev teeb enda nii ükskõikseks nagu veel iial võib, ehkki tal endal südames kirvendab ja kärsitus tungib higi näol läbi poorde.

Kui Mall Loodna ema juurest viimaks emale lip-pab, et teises toas jõulukuünlaid süüdata, usaldab Sulev emale läheneda ja küsida, mis tunnistusel seisib.

— Puha neljad ja viied, vastab ema.

— Sa mu mait! saab Sulev selle peale ainult ütelda, ja ta tunneb, kuidas puna tõuseb talle palge.

Aga nüüd kogunetakse suure tuppa jõulupuule, mis särab ja sätenab oma täies hiilguses ja mille ümber võtab pere ühes külalistega istet.

Naised hakkavad laulma üht roosikest tõusmas, algul tasa, siis kõvemini, millele lõpuks ka poisid kaasa löövad. Vaikselt kõlab ka „Ma tulen taevast ülevalt“ ja siis tuleb veel rida teisi jõululaule.

Kui kõik jõululaulud on läbi lauldud, algavad nooremad ilmalike lauludega pihta ja varsti kõlabki „Õrn ööbik, kuhu tõttad sa“ läbi jõuluõhtu vaikuse nii mahedasti ja hästi, et sellele järgneb veel terve rida teisi, kuna küünlad hakkavad juba kustuma ja noor laulurahvas jõuluõhtu ilutsemisest viimaks tüdineb.

Vaikselt lahkutakse siis jõulupuu juurest, et minna puhkama uue päeva vastu, mis töötab tuua uusi ja meeldivamaid üllatusi.

*

— Sulev, ae!

— Mis sa tahad?

— Kui kaua, sa, kurask, mõtled veel põõnutada? Kell on juba kuus.

Magus unerammetus on Sulevil veel kontides, kui ta ajab end istukile ja vaatab rähmaste silmadega magusa pealelõuna-uinaku peletajat.

See on Jürka, kes seisab harkisjalu ta voodi ees ja naerab täie lõuaga.

— Üles tõusta! Silmad pesta! Saapad vikside! Tunni aja pärast läheb sõit pidule lahti!

— Kas ikka tõesti?

— Nii tõesti kui ma siin seisan.

Nüüd on Sulev ühe ropsuga jalul. Maagilise sõna „pidu“ helin pole ta kõrvust veel kustunud. Sellest räägiti terve eilne päev — esimene püha. Ja nüüd siis läheb juba lahti!

Pilutades rähmaseid silmi Sulev märkab, et Jürka on juba värskeltpressitud pükstesse topitud ja Mallel on valgete põllepaelttega vormikleit üll ning kriuksuga kingad jalas. Sulevi kroonukullidega kuub on laotatud tooli korjule, ema on seda nähtavasti triikrauga silunud, kui poiste pükstesse viike aeti. Või ehk koguni Mall? Ei, see ei taha siiski olla tõenäoline.

Sulev läheb kööki und silmilt maha pesema ja kohtab Atsi, kes tuleb õuest, valge pilv karget külma kannul.

— Kuidas on, kas läheb varsti sõiduks? küsib Sulev, puristades ise veekausis.

— Andsin saarlasele praegu kaerad ette, poole tunni pärast lähen rakendama, vastab Ats, ja viskab siis hooletu küsimuse sekka:

— Kas oled kõva tantsumees?

— Saab ikka keerutatud kah, vastab Sulev.

— Linnatantsud kõik selged? pärib Ats edasi.

— Keerutan igaüht natuke, on Sulev tagasihoidlik.

— Olgu kuidas on, aga polkaga sa meie poiste vastu küll ei saa, saab Ats äkki ei tea millest en-nast täis.

Sulev tõstab pea kausist välja, et vaadata, kes see mees on, kes temaga niimoodi kõneleb. Kohates Atsi ruugeid silmi vastab ta siis stoilise rahuga:

— Olgu polkaga kuidas on, aga masurkaga lõõn ma iga mehe reast välja!

Sihukest „pommi“ Ats ei oodanud. See paneb teda pisut mõtlema.

Sulev sellise kodususe, kust leiab ta eeskätt ühe tütarlapse, kes tantsib masurkat, üht tõelist masurkat?

Seal lõpeb parajasti pas de quatre ja tantsujuhataja hõikab üle saali: järgmine tants on masurka!

Noh, nüüd on tõesti viimne aeg midagi ette võtta! Sulev käib saali risti ja põiki läbi, kuid seda õiget, seda ta ei leia. Juba algab orkester hooga peale ja rahvas valgub saali — rohkem vaatamiseks kui tantsimiseks, sest selle tantsuga on siin maakolkas niisugune lugu, et seda igaüks ei oska.

Kui kõik kaelaõendamised ja ringivaatamised ei ole tagajärgi annud, jookseb Sulev viimises hädas veel kord läbi fuajee ja seal ta satub kahele näitsikule, kes müütavad amorpostikaarte, otse sülle.

Silmad ähmi täis, jääb Sulev tüdrukuile otsa vahitima ja siis äkki leiab ta, et väiksem neist on Mall, Mall tõepoolest!

— No vaat kus nali! Pange pahaks või võtke heaks, aga tõepoolest ei tunnud ära! Kas teie, turteltuid, ei leia, et see on pisut imelik, mis?

Aga selle asemel, et siin lobiseda, kas Mall ei oleks nii kena ja ei tuleks nüüd tantsima? Tantsima, jah! Masurkat muidugi! — Ei, ei — sellega on ikka päris tõi taga, nalja pole siin kopika eestki. Kummardus, näete, sooritatakse kõikide reeglite kohaselt.

Juba teeb Sulev kraapjalga ja ta käevang murdub küünarpea kohalt kõveraks. Sil vous plait!

Aga sealsamas on Mall juba jõudnud öelda, et noorsugulane vabandagu teda, masurkat tantsib ta küll meeeldi, aga praegu pole tal küll kuidagi aega, praegu on ta sootuks amorpostikaarditeenistuses, kus oma isiklikele lõbudele pole mõeldagi.

— Sedasi, jah, noorisand ja noorsugulane, aga ehk võtate ühe kaardi, ennäe, niisuguse linnusulgedega kübaras daamiga või ka teissuguse, nii kuidas süda soovib.

Aga ei võta Sulev kaarti ühtigi, pole tal seda saata kellelegi. Aga tantsida ta oleks tahtnud küll. Kui nüüd Mall tulla ei saa, kui ta just kuidagi ei saa, siis loomulikult pole teha midagi. — Adio!

Nagu pääsukesed lendavad tüdrukud Sulevi juurest, kes jääb seisma täis viha ja meekekibedust, minema.

Noh, oli see alles lops! Ja sihukene sinder julgeb anda talle korvi! Amori posteljon, vaata mul asjameest!

Sealsamas jääb Sulev mõtlema, et kui siiski oleks ostnud talt ühe kaardi, ükskõik missuguse, igatahes kõige viletsama, ja kirjutanud siis sellele: vilets hoop-leja, nüüd ma usun, et sa ei oskagi üht õiget masurkat tantsida! Kaardi oleks ta annud Malle enda kätte ja numbril oleks ta kirjutanud Malle enda rinnalt.

Vaat, — see oleks olnud õige kättemaks säärasele korvipunujale.

*

Tants käib veel täiel aurul, kui Sulev kipub juba poistele auku pähe rääkima, et kuidas oleks, kui pistaks õige minekut, siin see olemine na igavavõitu.

Poisid ei taha aga säärast juttu kuulda, sest igaüks neist tunneb end siin nagu kala vees. Seepärast nad hakkavad Sulevit lausa hurjutama ja ajaviiteile juhatama. — Tuleb kõigega kaasa teha, kurameerida, tantsida, ja kui ise ei tantsi, siis vaadata teiste lõbu pealt.

— Nužno imetj võideržku, õpetab Jürka manitsevalt. Sulev vaatab võõrastavalt poiste rõõmutujus säravasse silmissse, sest ta ei leia sellisest jutust ainustki toetuspunkti, mis aitaks lohutada ta mõrut ja haput meelt. Kautu ta neid tantsijaid ikka vahib, kui ta ise kaasa teha ei saa, — jah, kui terves peosaalis ei leidu ühtki tüdrukut, kes oleks talle tantsupartneriks.

Noruspäi lentsib ta piki saali ning istub viimaks ema juure, kes jutleb kusagil kaugemal nurgas oma

siit alevi elanikust leeriõega. Ema vaatab pojale küsivalt, et miks ta poeb siia nurka, miks ta tuleb ära tantsivate ja lõbutsevate noorte keskel. Aga Sulevi pilk ei vasta emale midagi. Meeletust raevust on ta pilk surnud, ta vaade muutunud tõntsiks. Ainult siis, kui tants uuesti lahti läheb ja Sulev äkki näeb teiste tantsijate hulgas ka Malle keerutamas, siis käib tugev tuksatus ta kehast läbi ja ta silmle laskub iroonia läikekord. Amoriposteljon — kuidas sai see amoriposteljon nüüd oma kaartide juurest ära tulla?

See küsimus aga ei saagi Sulevile selgeks. Viha, mis ta südamesse asunud, ei lase teda palju mõelda ja nii heidab ta kõik mõtted hoopis nurka.

Nii istub ta kogu ülejäänud tantsu aja saali nurgas ema kõrval ja ei märka end enne liigutadagi, kui viimne tantsulugu on maha mängitud ja saal hakkab peorahvast pikapeale tühjenema. Alles ema tõustes Sulev ärkab oma poolunest.

Riietehoiuruumis seisavad nad hulga aega rüseleva inimurru keskel ja ootavad, kuni saamatu riietehoidja viimaks ulatab neile nende rõivad. Siis emat-poega riietuvad kähku ja seavad endid välise ukse juure perenoori ootama.

Varsti ilmuvadki Jürka ja Värdis, kuna Ats on läinud juba hobuse järele.

— Muidu võiks siis minema hakata, arvab Loodna ema, — aga Mall on veel tulemata.

— Oh teid küll, vastab Jürka naerdes, — kas teie siis meie plikat veel ei tunne. Tema ilmub alati viimase sõiduga. Kindlasti on tal tarvis veel kellegagi keelt sügada ja kui ta on sellega valmis, küllap ta siis tuleb. Eks teie tea, et need magusamad jutud aetakse ikka kõige viimasemal minutil.

Seepärast mingi aeg linnamutter oma võsuga siit paksu seest julgesti välja, ärgu ta Malle pärast muretsegu, ärgu ta kellegi pärast muretsegu, küllap kõik kogunevad õigeks ajaks.

Selle peale emat-poega astuvadki välja karge talve-öö kätte ja just õigel ajal, sest parajasti sõidab Ats saarlasega treppi. Mõneminutilise ootamise järele, missugune aeg kulub passaseride sissepakkimiseks, ilmub ka Mall, saadetuna mitmehäälisest hüvastijätust.

Tagasisõit kujuneb vaikseks ja uniseks. Kõikidele on laskunud rammetus ning väsimus, sest on ka juba hilja: kellaosuti näitab neljandat öötundi. Sulev ei tunne siiski ei erilist väsimust ega erilist erksust, liiatigi, kus tal on rees istuda ebamugav. Ta suretab kordamööda oma mõlemat jalga ja ta peab tajuma kõiki ree pörutuse võnkeid, sest ta on pandud istuma seljaga sõidusuuna poole ree esiotsa. Aga ta ei mõtle palju oma istekoha ebamugavusele, ta ei mõtle üldse millelegi, sest väimse tülpimise tõttu on ta mõte surnud. Ta seletab vaid lumeväljade otsatumaid piirjooni, pilutab silmi ja märkab siis ema ja Malle enda vastas mugavasti reekorjule toetumas, kuid rohkema jaoks pole tal meeli. Isegi oma pindutorkivad jalad unustab ta mõneks ajaks ega saa neile enne elu sisse, kui kodu õues, kus peab neid kaua sirutama ja hõõruma enne kui nendele kindlalt tõusta usaldab.

*

Kui Sulev järgmisel hommikul unest ärkab, on ta veel uimane ja unine, nagu ei oleks ta üldse magada saanud. Terve keha on roidunud, meekekohad tuksatavad ja pea on tinaraske.

Ta tõuseb aegamisi, puristab tükk aega silmapesukausis, rõivastub kiiresti ja kohtab siis Jürkat, kes on käinud tallis hobusele heinu andmas.

— Noh, miks nii murelik nägu? küsib Jürka, tulles Sulevile õige lähedale.

— Ah, ei midagi, vastab Sulev, — pea valutab pisut, magasin vist halvasti.

— Kas tead? naeratab nüüd Jürka, — see cilne lugu seal pidul läks sulle vist pisut südamesse. Aga ära tee sellest väljagi, meie plika on juba kord niisugune tuntud tuulepea, temalt võib kõike oodata, tema ei küsi midagi.

— Ah, mis nüüd sellest! lööb Sulev selle peale hooltult käega.

Aga Jürka ei lepi sellega. Ta tuleb ikka ja uuesti selle loo juure tagasi ja püüab Sulevit igati rahustada.

— Küllap tuleval aastal, ütleb ta viimaks, — läheb sul paremini. Tuleval aastal tuled sa kindlasti jõuluks jälle meile ja küllap ma selleks ajaks juba plika naha kuumaks kütan. Kas tahad?

— Ei, ei, jäta nüüd järele, naeratab nüüd Sulev ja ta tunneb, et kogu see lugu võtab tema suhtes äärmiselt piinliku ilme.

— Aga maale tulen ma pühiks kindlasti, ütleb ta siis.

— Noh, see on ju tore, saab Jürka äkki ülirohmsaks, — kas lööme selle peale käed?

— Olgu minugipärast, on Sulev nõus ja ta ulatab oma käe Jürka pihku, kes surub seda tugevasti ja mehi-

Olgu minugipärast, on Sulev nõus ja ta ulatab oma käe Jürka pihku.

selt, nagu see mehele kohane. Sealjuures tunnevad nad mõlemad, et selle käepigistusega astuvad nad nagu mingisse salaliitu, kinnitades teineteisele vastastikust sõprust.

Õhtupoolikul hakkab linnarahvas tagasisõidu vastu valmistuma. Loodna ema ütleb perenaisele mõned soojad tänuõnad, mida aga viimane ei taha vastu võtta.

— Pole siin tänada midagi, ütleb ta, — pühade aeg ja sugulaste asi. Mul on hea meel, et teie tulite, meil läks aeg ka ladusamalt mööda.

— Noh, eks see tule siis ükskord kõik tasuda, kui linna tulate, küll ma pean siis meeles.

— Kas nüüd meist kellestki niipea linnatulijat saab, lapsed käivad alles koolis, las kasvavad, arvab perenaine.

Ats on läinud jälle hobust rakendama, temas on küüdimees ja noorperemees kõik ühes isikus.

Kui ärasõiduaeg kätte jõuab, siis selgub, et Mall on läinud suuskadel külasse ja tea, kas ta niipea tagasi tulebki. Nii toimub lahkumine ilma tema osavõtuta. Poisid suruvad nüüd julgelt Sulevi kätt, nad on temaga juba nagu sõbraks saanud, kuigi läbi aasimise ja lõõpimise.

— Viska vahest mõni kiri ka tulema, ütleb Jürka Sulevile hüvastijätuks. Ja kui regi hakkab juba liikuma, siis veel tagant järele:

— Kas ma ei peaks plika naha siiski tuliseks parkima?

— Ei ole tarvis, mispärast? vastab Sulev juba kaevukünkalt ja ta tunneb, kuidas puna tõuseb talle põske, kuigi ta püüab ise seda karmilt maha suruda.

On möödunud kaks aastat nendest jõuludest. Ja jälle on jõulud, kuigi teissugused. Pikas ahelikus läheneb meie vägi vaenlase vastu. Kuulipilduja ragiseb. Kaugel kõmiseb kahur.

Piki maanteed liigub haavatute transport tagala poole. Siin on noori ja vanu, raskesti ja kergesti haavatuid, verd ja oigamisi.

T. mõisas asub sidumispunkt. Kantakse sisse haavatuid. Sidumistoast väljub noor õppur-sõdur, kelle käsi on randmest läbi lastud. See on Sulev.

Ta läheb haavatute reast mööda ja siis korraga jääb ta pilk peatuma ühele näole, mis vahib vaiba alt välja ja naeratab.

— Jürka!

— Mina jah, naeratavad haavatu kahvatud huuled, — vaata, kus meie pidime teineteisega kohtama? Kas mäletad veel, sa pidid tulema pühiks meile. Meie kõik rääkisime ja ootasime, aga näe mis nüüd on. Isegi plika lubas sinuga oma vana tantsuvõla ära õiendada — kas see rõõmustab sind, mis?

— Küll see rõõmustab, vastab Sulev, — aga sinu nägu ei rõõmusta mind põrmugi. Kust sa haavatud oled?

— Rinnust, ikka rinnust... kuul läks vuhisedes läbi...

Seal tuleb õde ja keelab Jürkal kõnelemise. Haav on raske, kõnelda ei tohi. Ja juba liigubki Jürka raam sidumistoa poole. Kaks silma vaiba alt naeratab Sulevile ja Sulev naeratab vastu. Vahest polegi asi nii hull?

Aga siis jääb sidumistoa uks pikemaks ajaks suletuks. Sulev istub ja ootab, kunas see avatakse. Ta püüab kellegi sanitari käest Jürka üle teateid saada, kuid see ei tea midagi ütelda. Möödub peaaegu tund.

Siis avaneb uks ja kandraam kõlgub kahe tugeva sanitari käte vahel. Sulev otsib Jürka silmi, aga üle nende on tõmmatud pikk valge lina...

Ja siis tunneb Sulev, kuidas talle valguvad rasked pisarad silma.

Grianaat

Victorien Sardou

Jõulud ja jõulukink meenutavad mulle üht episoodi piiramise ajast,*) mis valmistas mulle pisut au ja millega ma kiitlen.

Las lugeja ise otsustab! Ma ei vii teda kindluse vallile ega ka eellinile, vaid lihtsalt Trévisse tänavale, minu vana sõbra Dutailly juure, kes oli rikas kemikaalide vabrikant, toreda naise mees, võluva tütre isa, osav tööstur, tubli patrioot ja natuke haige poliitikast — üldiselt aga üks parimaid mehi maailmas.

Linna piiramine tabas teda just sel ajal, kui tal olid kohvrid pakitud ärasõiduks, tema aga lohutas end arvamise, et linn ei pea üle kaheksa päeva vastu. Olles ettevaatlik, proua Dutailly varustas juba õigeaegselt oma korteri sedavõrd ohtrasti toiduainetega, et piiramine oleks võinud kesta kolm kuud, aga Dutailly'd poleks nälga kannatanud. Kõigele lisaks täiendas ta oma majapidamist veel sellega, et asutas aiakeses vasika-, kana- ja seakasvandused, millede saadused kolm kuud hiljem kullaga üles kaaluti.

Uue elamise sisseõnnistamine algas juba varakult enne jõule. Mina olin esimene, kellele oli iga neljapäeva ja pühapäeva õhtul kaetud laud Dutailly'de juures, kus tasusin enesele kogu nädala kannatused. Kuidas mitte sattuda vaimustusse neil näljapäevil rasvasest omletist või maitsvast šveitsijuustust, mida niisutasime haruldase veiniga, millele ei leidu sarnast. Tore lõbu, kui arvata juure maja enese keemia saadused!

Ma ei olnud ainuke külaline, kes oli palutud sellesse külaliste vastuvõtlikku perekonda. Kellelegi teisele oli laud kaetud minu kõrval. See oli noor Anatole Brichaut, vabriku ärijuht, kellest pidi saama tulevane osanik ja väimees Dutailly'le. See tubli poiss, iseloomult vaikne ja tagasihoidlik, oli tugevasti armunud patrooni tütresse, kes ei paistnud sellele olevat ükskõikne. Ilma et selle üle oleks sõnagi vahetatud, leidis Brichaut kandidatuur Dutailly'de pooit sedavõrd heakskiitmist, et noorte inimeste abielule oli antud vaikides nõusolek. Kahjuks sõda takistas asjade loomulikkude käiku. Brichaut, kes oli tegevvaie kapral, pidi elama Saint-Denis' kasarmuis. Ta täitis oma sõduri kohustusi korralikult, nagu kõigis asjus, aga ilma entusiasmita. Südames saatis ta aga põrgusse selle lõputa piiramise, mis takistas ta õnne. Ta arvustas sõjalisi operatsioone tagasihoidliku vaikusega, aga mitte ilma kibeduseta.

See arvustus siiski ärritas Dutailly'd, kes oli fanaa-

tiline kindral Trochu pooldaja. Asi läks veel raskemaks. Üks palju loetud ajalehtedest avaldas terve seeria artikleid, kus autor korraldas oma vaba fantaasia järgi ümber kogu provintsi sõjalised operatsioonid, millel ei olnud midagi ühist tõelisusega. Dutailly võttis seda puhta tõena. Ta tippis oma pisikesed lipukesed neisse punktidesse kaardil, mida määras ette ajalehe strateeg. Jälgides neid kimäärseid operatsioone piinava rahutusega, ennustas ta meile peatseid otsustavaid võite. Uskumata, Brichaut julgus esineda tagasihoidliku vastuväitega. Dutailly sattus marru. Parajal ajal astusin vahele, et vaigistada sõnade lahingut. Hinge põhjas aga ei saanud patroon mingisugust lohutust nende lahingute eest, mida ärijuht segas tal võita.

Uue külalise juuresiginemine tegi seisukorra veel halvemaks. Tulles ühel õhtul hiljem, olin imestunud, nähes proua Dutailly kõrval istumas tundmata isikut. Ta oli tumedanahaline, laiapäoline, kätatsev ja kiitlev. Ta kandis kapteni õlakuid omapärasel mündril, mis näis olevat tugevasti operetiline. Hiiglasaabaste pärast oli raske temas mitte ära tunda kangelast.

— Härra Robillard, tutvustas Dutailly meid teineteisele, Courbevoie Kadunud Hingede Pataljoni kapten.

Ma ei jõudnud veel supiga lõpule, kui mul oli juba kindel arvamine Robillard'ist. Selle kangelase vägiteod seisavad selles, et ta puhastab linna alevi maja kraamist, mille peale on maias vaenlane, ja mahutab selle sellasesse kohta, kust õiged omanikud seda iial kätte ei saa. Küsisin eneselt tüdimusega, kuidas see arenenud lõualuudega Mandrin on kutsutud siia õgima meie juustu osa. Proua Dutailly seletas mulle ükskõikselt: Pimeduse saabudes on ta kaunis õnnetu kukkunud Poissonnière'i puisteel, sest kogu kõnnitee läikis jääst. Robillard, kes tuli tema järel, tõi lähemast apteegist rohtu ja saatis ta koju, sest põrutus ja ehmatas takistasid proual käimist. Tänuks ei osanud ta muud midagi teha kui kutsuda oma päästja õhtusöögil. See seletus rahuldab mind. Lootsin, et vabane kangelasest ainult selle korraga.

Kelm ei olnud rumal. Ta esitas end suure söekavanduse osanikuna, kes oli sõitnud läbi terve Euroopa, mis põhjustas teda meile rääkima oma naljakaid reisi-mälestusi. Sõda on toonud teda siia linna, mille päästmine tuleb kirjutada tema arvele. Mis puutub kangelastegudesse eeslinnades Kadunud Hingede Pataljoni eesotsas, oli kerge mõista, et see ületas igasuguse reaalsuse. Vaenlast on löödud, ta on surmani väsitatud, ta vaevalt püsib oma kohal. Viie tuhande

*) Jutt on Prantsuse-Saksa sõja ajast 1870. Tõlkija.

sellase tubli poisiga nagu tema, võiks murda vaenlasest läbi jne. jne. Proua Dutailly kuulab seda kiitlemist kannatliku heatahtlikkusega. Dutailly näiliselt paistis ükskõiksena. Ainult Getrude ei varjanud oma külmust. Mis aga puutub õnnetusse sõdurisse, siis paistis ta sel õhtul eriti kahvatu oma halvasti istuvas sõduripluuis. Pealegi kannatas ta teda virilaks tegeva nohu all. Need asjaolud mõjusid kaasa, et kapral paistis täiesti hävitatud olevat selle toreda poisi naabruse tõttu. Ta vastas talle teravate märkustega, mürgiste pilkudega ja hävitavate vaidlustega. Tüüdatud selle gaskoonlase pasundamisest, kellele tahtsin ütelda jäävalt jumalaga, tõusin lauast pärast kohvi. Kuid järgmisel pühapäeval leidsin ta samalt kohalt; samuti ka neljapäeval. Nähtavasti oli ta koht jäävalt kindlustatud meie lauas.

Dutailly perekond oli võlutud. Proua Dutailly oli haaratud Robillard'i kergest huumorist ja galantsusest, mille vastu ei ole ükski tema aastates naine külm. Härra Dutailly võitis ta oma kilda sellega, et ta oli äärmiselt huvitatud ajalehe strateegi sõjalistest operatsioonidest ja aitas peremehel tõsta lippe kaardil. Anatole, kannatades kõva külmetuse all ja tundes, et kogu maailm on tema vastu mässule aetud selle kelkija poolt, langes tujult päev-päevalt.

Tema ebasoosing perekonnas oli päris kindel pärast lahingust osavõttu, kus vaene poiss täitis truult oma kohust, mille tõttu ta sai haava õlasse. Ta jutustas meile lahingu käigust, oma kindrali surmast, reservide puudusest, taganemisest ja kurvalt lõppenud kangelasteost, millele seltsis rusutud ja lootusetu meeleolu. Puudus vähe, et kapten oleks teda nimetanud argpüksiks ja väejooksikuks. Kui see ei juhtunud, siis ainult seepärast, et tal oli autunne pererahva vastu. Ta andis seda aga väga hästi tunda. Missuguse kõlbelise vihaga ta seletas, et oleks Kadunud Hingede Pataljon seal olnud, kujunenuks olukord koguni teisuguseks. Lõpuks sattunud hoogu, ta joonistas meile toreda plaani, kuidas oleks pidanud võitma lahingu, edasi marssima järgmisele kõrgustikule, siis ületama jõe ja andma otsustava lahingu vaenlasele piiriäärses linnas. Ühe kuu möödudes oleks kogu sõjavägi triumfeerides võinud tagasi sõita Pariisi. See plaan vaimustas Dutailly't kuni pisarateni. Samal ajal solvunud Anatole surus tagasi oigeid, sest haav oli hakanud verd jooksuma. Ainult Getrude ja mina panime seda tähele.

Teisel päeval oli ta sunnitud palaviku tõttu voodisse heitma, kuhu ta jäi mitmeks nädalaks. Kapten hakkas pretendeerima Getrude'i käele, mille vastu vanemal nähtavasti midagi ei olnud. Ühel päeval, millal Anatole meid külastas jälle tervena, olgugi kõhnemana kui kunagi enne, paistis mulle, et Getrude silmad olid nutetud. Nähtavasti oli tal päeva jooksul emaga olnud kokkupõrkeid, kes oli oma Robillard'ist võlutud rohkem kui kunagi enne. Sain aru, et pean vahele segama armastajate huvides. Oli just viimne pühapäev enne jõule. Leppisime kokku, et pühad võtame vastu Dutailly'de perekonnas.

— Tont võtku, kallid proua Dutailly, hõiskas kapten, tahaksin valmistada teile üllatuse pühadeks.

See andis mulle idee valmistada oma üllatust.

Pühade laupäeva õhtul proua Dutailly võttis meid

vastu väga lahkelt. Anatole tõi kingiks elusa jänese, kelle ta oli paeltega kinni püüdnud. Jänese oli küll kodujänese tõugu, kuid oli muutunud sõjapiirkonnas suve jooksul metsikuks. Kapteni-härra tõi proua Dutailly'le suhkrustatud kastaneid, mis olid mahutatud saksa kiivrisse.

— Armuline proua, ütles ta naerdes, oleneb ainult minust, pakkuda Teile omaniku asemel sellest kiivrist kastaneid.

— Kuidas, te olete ta tapnud!? kogeles proua, häälvärisedes imestusest.

— Ainult teile, armuline proua, kui tohin öelda, pakun ma maiustusi sellasest kastist, mis ei ole kättesaadav kõigile.

Päästan teid selle avantüüri üksikasjust, mida meile kergats jutustas viimsete piasjadeni. Ta olevat pugunud tunni, kus varitsenud seni kuni tunni mees mööda läinud. Lõõnud ta siis maha ja alanud võitlust elu ja surma peale, kuni ta siiski suutnud ära kähkida vastase. Revolvrit polevat ta tahtnud tarvitada, et mitte vaenlase tähelepanu äratada.

— Mis puutub minusse, siis ma ei saa tähtsuses võistelda kapteniga, aga mul on siiski väike üllatus teile. Kuid see ei ole jõudnud veel päralt ja ma usun, et see ei takista meid õhtust söömast.

Laud kaeti ja õhtusöök möödus väga lõbusasti. Pühade puhul oli tapetud siga ja vorstid maitseid meile ülihästi.

Istusime juba kohvilauas süüdatud sigaritega, kui teenija teatas, et üks kahurvälaline on toonud mulle sumadani, mis asub võõrastetoas.

Läksime võõrastetuppa, kus tõepoolest leidsime heasse paberisse pakitud ja sinise paelaga kinniseotud kingituse.

— Mis see küll võiks olla? küsis proua Dutailly.

— Ärge puutuge, armuline proua, see on granaat.

— Granaat?

— Dutailly on palju kordi avaldanud soovi näha ehtsat granaati, niisugust, mis on tõepoolest kardetav. Ma pöördusin palvega oma sõbra Roland' poole, kes on patarei ülem. Ta saatis mulle selle.

Kogu aeg rääkides ma päästsin paela ja paberi lahti ja nähtavale tuli must granaat, hirmus ja õudne.

— Tont võtku, sa teed mulle tõsist rõõmu! Sellest saab ju tore pomm minu seinakellale, ütles Dutailly.

— Kui ta aga ei lõhkne? vastas proua Dutailly rahutult.

— Pole karta. Olen kindel, et Roland juba selle eest hoolitses. Arvan, et granaat on kahjutu. Aga siin on ju saatekiri.

Avasin kirja, mis oli kleebitud granaadi küljele ja hakkasin seda lugema valju häälega. Esimeste ridade juures jahmatasin ja katkestasin ehmunult lugemise.

— Mis teiega on?

— Mu Jumal... ma... Kuulake... Ja ma lugesin:

Kallis sõber,

siin on Sulle soovitud granaat. Kuid kahjuks mul oli siin võimatu leida kahurvälalast, kes oleks selle tühendanud. Lase see viia relvuri juure Teatri platsil, kes sind meeeldi vabastab sellest murest. Aga alati

suurimat ettevaatust! Hoia kõige väiksema löögi või põrutuse eest, sest ainult paberilehe paksune kiht hoiab granaati lõhkemast...

Minu lugemist katkestas hirmus kisa.

— Viige see minema, kisendas proua Dutailly, see on ju kole!.. Niisugune granaat minu võõrastetoas.

— Tule taevas appi, ütlesin mina, käsi ringutades.

— Ärge puudutage!!...

— Vakka! Rahunege ometi! Kahurväelane, kes granaadi siia tõi, viib selle ka tagasi.

— Aga härra, ütles teenija värisedes ukse vahelt, kahurväelane on juba ära läinud.

Jälle hirmukisa.

— Hea küll, ütlesin ma, ma ise!..

— Ma hoiatan sind selle eest, ütles Dutailly. Sul ei ole jõudu seda viia Teatri platsil asuva relvuri juure ilma maha panemata. Sa ei jõua granaadiga kaugeemale kui lased selle uulitsal maha kukkuda, aga võib-olla juba trepil või koguni eestoas.

Proua Dutailly haaras minust kinni.

— Ei. Mitte teie!.. see on liig kardetav!.. Ainult mitte Teie!..

— See on ühe sõduri töö, ühe tugeva sõduri töö, ütles Dutailly. Õnneks on kapten siin.

— Mina? ütles kapten.

— Muidugi, mu kallis, te olete tugev kui türklane ja tulete toime selle asjaga. Teie mängite pommi-dega ja granaatidega niisama hästi, kui koolipoiss palliga ja mütsiga.

— Vabandage... Vabandage, punnis kapten, kes kergelt kahvatas, see on ju granaat... Saatan võtku!.. Kas ei saa selle äraviimisega oodata kuni homseni.

Aga proua Dutailly kisendas vastu:

— Kuni homseni... Et ma ei saaks kogu öö silmi kinni. Lähen pigemini magama võõrastemajja.

Nüüd ütles ka Anatole vaikselt:

— Jääge siia, proua. Ma ise viin ära granaadi.

Dutailly pidas ta kinni.

— Olete hulluks läinud, armas mees. Teie oma haiglase käega! Tahate maja õhku lasta?

— Kindlasti ei ole niisugune töö haige jaoks, ütlesin mina.

— Aga kapten, lisas Dutailly. Mina usaldan teid. Alake rutem, härra kapten. Viige ära see hirmutus ja päästke meid sellest košmaarist!

Paistis, et kapten tundis end sel hetkel mitte hästi. Aga ta oli inimene, keda tühjad asjad ei viinud rööpast välja.

— Olen nõus, et mina peaksin selle ära viima. Tahtsin ainult ütelda, et granaadi äraviimine jalgsi on kardetav. Uulitsad on libedad, ühest ebaõnnestunud sammust piisab ja kümme inimest on surnud. See ära viia voorimehel on palju otstarbekam.

— Aga kust te leiate voorimehe praegusel ajal. Nad on ju kõik haiglate poolt rekvireeritud.

— Hüva, ütles kapten. Kindral Schmitz, kes mind teie juure sõidutas, sööb õhtust restoranis. Tema tõld jäi ootama sinna. Ta on minu sõber ja laenab mulle oma tõlla. Tehtud! Kümne minuti, kõige rohkem veerandtunni pärast, olen tagasi.

— Minge ruttu, ütles proua Dutailly, kogu selle aja tunnen end surnuna.

— Ma jooksen sinna, kallid proua. Seda üteldes võttis kapten oma mütsi ning mantli ja tormas välja.

Ja maneerist, kuidas ta trepist alla läks, paistis, et ta ruttab.

Tulin tagasi võõrastetuppa, kus valitses hirm. Proua Dutailly kõhkles kahe tunde vahel. Tal oli himu jooksu pista ja ühtlasi uurida granaati lähemalt. Vaatasin välja kuupaistest valgustatud tänavale.

— Oleks ju päris lihtne olnud, kui ma oleksin selle ära viinud, pomises Anatole.

— Kas sa oled vakka, vastas Dutailly, natuke imestunud selle vaikse poisi julgusest.

— Kui meil ei tuleks ainult kaua oodata, ohkas proua Dutailly.

— Et mitte asjatult oodata, siis parem arvestage juba seda, et ta ei tule tagasi.

— Ei tule tagasi?

— Iialgi mitte. Et minna restoraani, on tarvis pöörduda paremat kätt, aga ta läks pahemale poole, ja peaaegu joostes.

— Nii! Ja mis see tähendab?

— See tähendab seda, et teie kapten on kiitleja ja pugeja ühtlasi. Mul on hea meel, et sain selle kergatsi õhku lasta päris lihtsa riistapuuga.

Võtsin laualt albumi, millega andsin kõva hoobi granaadile, mis lendas tuhandeks šokolaaditükiks. Granaat külvas kogu vaiba üle pisikeste kompvekkidega ja pähkliatega. Seal oli see kardetav sisu!

Üldine naerupuhang järgnes niisugusele lõhkemisele.

Kolm kuud hiljem Anatole nais Getrude'i. Kaptenist aga puuduvad igasugused teated.

Prantsuse keelest EPA.

Kodukaitsjate perele

**häid pühi ja
õnnerikast uut aastat**

soovib

**R. Klaussoni
kompvekitehas**

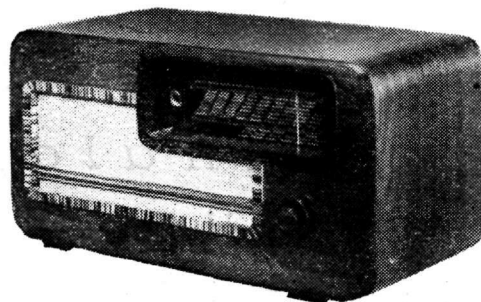
ÜLO RAADIO

Võrkvastuvõtjad:

Safiir Kr. 225.—
Türkiis Kr. 170.—

Patareivastuvõtjad:

Kapella Kr. 195.—
Koit Kr. 150.—

TEHASTE LADU PIKK T. 3, TEL. 465-66

Uudiskirjandust pühadelauale

A. Hinnom: Läti küttidega maailmasõjas. Sõjakirjanduse seeria II nr. 3(8). „Noor-Eesti Kirjastus“, Tartus. Hind Kr. 3.50.

A. Hinnomi sulest on ilmunud „Kaitse Kodu!“ veergudel terve rida kirjutisi ja sõjamälestusi, mis oma osava vaatlusnurga ja elava keele tõttu on pälvinud alati lugejate tähelepanu. Nüüd on A. Hinnomi sulest ilmunud raamat „Läti küttidega maailmasõjas“, mis on kirjutatud niisama elava sulega ja sobib iga sõjamälestusist huvitatud raamatusõbra pühadelauale.

Läti küttide kuulsusrikastest tegudest oleme meie varemaltki kuulnud. Nüüd toob A. Hinnom oma raamatus selle väeosa hingeelu meile päris lähedale, kirjeldades objektiivsete andmete ja isiklike läbielamiste najal Läti küttide tegevust kogu maailmasõja kestes.

Kuna Läti küttide hulgas teenis ka õige rohkesti eestlasi ja kuna selle väeosa tekkimine on tihedas seoses lätlaste varajase enesekaitse tungiga juba Vene valitsuse ajal, siis pakub nimetatud teos nii mõndki huvitavat ka meile.

Kogu teos on kirjutatud elava sulega, tegevustik on tal põnev nagu mõnel romaanil. Ühe sõnaga: raamat, mida võib lugeda täielise naudinguga ja mõnuga.

Dr. A. E. Graf. K. Sõjakooli lektor. Saksa-eesti sõjaväesõnastik. Kaastöölised: kol.-ltm. K. Tammekand ja major V. Aaviste. 183 lk. K. o.-ü. „Loodus“, Tartu, Tallinn, 1938. a. Hind 3 kr. 95 s.

Käesoleva esmakordse saksa-eesti sõjaväesõnastiku eesmärgiks on kergendada saksakeelse sõjakirjanduse lugemist. Teosesse on koondatud umbes 10.000 sõjaväelist oskussõna, mille tundmine on möödapääsmatu igal sõjaväelisel alal tegutsevale isikule või sõjakirjanduse lugejale.

Lugu ühest suurest sangarlustest. **Dr. Rudolf Timmermans:** „Alcázarí sangarid“.

Hispaania kodusõja sangarlikema episoodi — Alcázarí piiramise — kohta on tuntud Šveitsi ajakirjanik dr. Rudolf Timmermans, esimesi ajakirjanikke, kes pärast Alcázarí vabastamist jõudis sinna, koostanud teose „Alcázarí sangarid“, milles ta üksikasjaliselt valgustab 72 päeva, mis piiratuil tuli piiramise raskusis ja meeleheitlikes lahinguis üle elada. See teos on omast kohast eepos kangelasmeelele, vahvusele ja ohvrimeelsusele.

Helmi Mäelo: Soohüti Liine. Kunstnik R. Kiviti kaas ja sisuillustratsioonid. Noorsoojutt. 114 lk. Hind broš. kr. 1.80, köites kr. 2.10.

Erni Hiir: Palgest palgesse.

VIII kogu luuletusi, 96 lhk. Kunstnik E. Kollo mi kaas ja rikkalikud originaal-puugravüürid. Eriti heal paberil. Hind broš. kr. 2.25, köites kr. 3.— O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus 1938. a.

Henrik Visnapuu: Põhjalvalgus.

XI kogu luuletusi, 78 lhk. Hind broš. kr. 1.75, autogrammiga kr. 2.50 ja nummerdatud autogrammiga — luuletus „Põhjalvalgus“ autori poolt käega sisse kirjutatud, kr. 3.— O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, 1938. a.

Richard Roht: Inimsaatused.

Romaan. 299 lhk. Kunstnik P. Areni kaas. Hind broš. kr. 4.25, köites paremal paberil kr. 5.30. O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ 1938. a.

J. Kallak: Jõuluvaimud. Lastenäidend ühes vaatuses. Eesti Haridusliidu kirjastus, Tallinn 1938. a.

J. Kallak: Soovisõrmus. Lastenäidend viies pildis. Eesti Haridusliidu kirjastus, Tallinn 1938. a.

A. Gailit: Karge meri. Kaas ja siseillustratsioonid kunstnik A. Johanilt. 327 lk. Hind broš. kr. 3.75, köites paremal paberil kr. 4.95. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“.

K. A. Hindrey: Nõid. E. Järve kaas ja siseillustratsioonid. 166 lk. Hind broš. kr. 2.75, köites paremal paberil kr. 4.— Osauhisus „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus.

O. Luts: „Andrese elukäik“ ja „Õpilane Valter“. Kogutud teosed VII. Kaas E. Kollomilt. 339 lk. Hind broš. kr. 3.50, paremal paberil kr. 3.75 ja köites paremal paberil kr. 4.95. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“, Tartus.

Ed. Virza: Taevaredel. Tõlkinud läti keelest M. Pukits. Kaas A. Veberilt. 272 lk. Hind broš. kr. 3.50. Kalingurköites kr. 4.50. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“, Tartus.

M. J. Eiseni elu ja töö. Toimetanud praost emer. F. Ederberg ja mag. E. Päss. 213 lk. Hind broš. kr. 2.75, köites kr. 3.75. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“, Tartus.

August Jakobson: Oktoobrituul II. Kunstnik O. Kangilaski kaas. Romaan. 368 lk. Hind broš. kr. 4.—, paremal paberil kr. 4.50, köites paremal paberil kr. 5.70. O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus.

Taeva palge all. Andres Särevi kolmevaatuseline dramatisering August Mälgu samanimelise romaani iärgi. Eesti Haridusliidu kirjastus.

Piimatööstus-
masinaid,
võitünni-
materjali,
laboratooriumi-
tööt

müüb piimaühinguile

P. K. «Võieksport»

Tallinn, S.-Karja tänav 23
Kaubandus-os. tel. 446-06

Ühistegelik kindlustusselts

„EESTI“

asut. 1907. a.

Vastutussummad üle Kr. 1.000.000.—

Tasutud kahjusid „ „ 3.500.000.—

Valitsus: Tartus, Suurturg 8

Kodukaitsjate perele

häid pühi ja õnnerikast uut aastat

soovib

Victor Thoen & Ko

Kentmanni 9, tel. 459-53

Vanim ja täielikem pappkarbitööstus Eestis

E. GLAUDAN

Firma „**GEORGI**”

asut. 1997.

Tallinn, Paldiski mnt. 19, telef. 434-27

Valmistab igasuguseid papptöid

asjatundlikult,

kiiresti ja korralikult

*Kauneimad kingitused jõuluks
on*

E. Taska

*kaunistatud nahatööd ja
kuldkööited*

Ateljee Tallinnas Kunstihoones

Pühadekinke suures valikus

kuld-, hõbeasju ja kelli

mõõdukate hindadega äsja
kohale jõudnud

„**Josephinen Hütte**“ kristalli

leiate

R. Lange

kullasepaäris Vanaturukael 5, tel. 436-20

Elektro-keemiatööstus

„**URANIA**”

Tallinn, Aiavilja 3, tel. 303-40

Valmistame oma tööstuses tuntud headusega
elektritaskulambi- ja raadio anoodpatareisid
„Urania”, igasuguseid elemente eriotstarbeks ja
paljasvask- ja isoleeritud elektrijuhtmeid, nagu

N9A

N9AW

PIWC

LWC

NFA

} Kõik vastavalt
V.D.E. normidele.

Kellatraati, antennijuhet jne. jne. igasugustes
läbimõõtudes.

Toetage kodumaa tööstust!

GEORG
STUDE

ASUT. 1864

PIKK 16. TEL. 442-76
TALLINN

MARTSIPAANI-
ŠOKOLAADI- JA
KONDIITRIÄRI

Ostke

valmisrõivaid,
karusnahk-esemeid,
peakatteid, jalatseid,
vaipu (põranda ja voodi),
tasku- ja käekelli,
fotoaparaate,
binokleid,
mitmes. hõbeasju,
kohvleid ja muud kaupa

Maneeži tn. 4

mööblit (uut ja tarvit.),
õmblusmasinaid,
kirjutusmasinaid,
ja grattaide,
mitmes. peegleid,
grammofone,
elektriarmatuure,
seinakelli ja
muid esemeid

Narva mnt. 18

Pandimaja kauplused
Tallinnas

KAUNIS SUKK

› **Bemberg** ‹
Siidist[®]

A-S
O. KILGAS P

Kvaliteetsordid

LIBELLE
LUKSUS
LADY

Daamidel tähele panna!

Kas olete juba tutvunud „RAUANIIT” uudissaadustega? On juba üldteatavaks saanud, et „RAUANIIT” saadused on viimasel ajal kerkinud jälle esirinda

Moodsaid ja kõrgekvaliteedilisi

kleidiriideid,
paelu ja pitse

pakub suures valikus

A-S. **RAUANIIT**

Majaomanike Krediitpank U.-P.

Tallinnas, Pärnu 8, tel.-keskjaam 426-69, juhatus 411-40

toimetab kõiki pangaoperatsioone

Panga juures KINDLUSTUS A.-S. EESTI LLOYDI esindus

Pank avatud 9—2

Päevaleht

L A S T E R Ö Ö M

G R A A F I K A T Ö Ö S T U S

R A A M A T U K A U P L U S E D

T A L L I N N A E E S T I
K I R J A S T U S - Ü H I S U S

TALLINN, PIKK TÄN. 2